

**SIJOITETTujen LASTEN VÄKIVALLAN KOKEMUKSET
LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLLON ASIAKIRJOISSA**

**Tiia Oikarinen
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Humanistis-
yhteiskuntatieteellinen
Tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2019**

TIIVISTELMÄ

SIJOITETTUIJEN LASTEN VÄKIVALTAKOKEMUKSET LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLLON ASIAKIRJOISSA

Tiia Oikarinen

Sosiaalityö

Maisterintutkielma

Yhteiskuntatieteiden- ja filosofian laitos

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Marjo Kuronen

Kevät 2019

Sivumäärä: 126

Tämän tutkimuksen tehtävänä on selvittää kuinka sijoitettujen lasten väkivaltakokemukset näkyvät lastensuojelun sijaishuollon asiakirjoissa. Tutkimus on osa vuosina 2009-2014 käynnissä ollut Pelastakaa Lapset ry:n ja Viola- väkivallasta vapaaksi ry:n kehittämistyön hanketta nimeltään Kokemukset näkyviin – väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa. Tutkimukseni tavoitteena on hahmottaa lasten kokeman väkivallan näkyvyyttä lastensuojelun sijaishuollon asiakirjojen kautta.

Tarkoituksena on tarkastella mitä kirjausten tasolla näkyy eli millä tavoin väkivalta nimetään ja kategorisoidaan, miten sitä kuvaillaan ja mitä jätetään kenties kuvaamatta sekä näkyykö väkivalta asiakirjoissa huostaanoton jälkeenkin. Tutkimuksen näkökulma on laadullinen ja tutkimuksen analyysimenetelmänä on käytetty sisällön analyysia. Tutkimuksen aineiston muodostaa 60 Pelastakaa Lapset ry:n kautta perhesijoitukseen huostaanoton jälkeen sijoitettujen lasten asiakirjat.

Tutkimustulokseni esitän kuuden väkivallan kategorioissa, jotka ovat fyysinen väkivalta, seksuaalinen väkivalta, henkinen väkivalta, laiminlyönti sekä väkivallan seuraukset sellaisina kun ne ovat asiakirjojen tasolla kirjattu.

Keskeisin tulokseni on, että lapsiin kohdistuva väkivalta jää asiakirjojen valossa pimentoon. Väkivaltaa kuvaillaan usein epämääräisillä ilmaisuilla, joista ei ilmene kuka on väkivallan tekijä, kuka on sen kohde ja millaista väkivalta on ollut.

Tutkielman tuloksista voidaan päätellä, että lasten väkivaltakokemukset jäävät lastensuojelun dokumentoinnissa liian usein näkymättömiin.

Avainsanat: lastensuojelu, sijaishuolto, väkivalta, väkivaltatyö, dokumentointi

1. JOHDANTO	5
2. KUN LAPSI KOHTAA VÄKIVALTA	10
2.1 Väkivallan määrittely ja eri muodot	11
2.2 Väkivallan esiintyvyys.....	19
2.3 Lapsi väkivallan kohteena.....	26
2.4. Väkivaltatyö lastensuojelussa.....	31
3. LASTENSUOJELUN DOKUMENTOINTI JA TIEDONMUODOSTUS.....	37
3.1 Sosiaalityön dokumentointi.....	37
3.2 Lastensuojelun dokumentointi ja tiedonmuodostus.....	45
3.3. Lastensuojelun asiakirjat tutkimuskohteena.....	51
3.4. Väkivallan näkyvyydestä asiakirjoissa	53
4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	59
4.1. Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimustehtävä.....	59
4.2. Asiakirjat aineistona	60
4.3. Aineistonkeruu.....	62
4.4. Analyysimenetelmä ja aineiston käsittely.....	65
4.5. Tutkimuseettiset kysymykset.....	69
5. VÄKIVALLAN KUVAUKSET LASTENSUOJELUN ASIAKIRJOISSA	74
5.1. Aggressiivisuus	76
5.1.1. Aggressiivinen ja arvaamaton käyttäytyminen.....	76
5.1.2. Maltin menettäminen ja huutaminen	78
5.1.3. Riehuminen ja raivokohtaukset	79
5.2. Fyysinen väkivalta	80
5.2.1. Lapsen käsittely ja käsiksi käyminen.....	80
5.2.2. Fyysiset väkivallanteot.....	82
5.2.3. Kuritusväkivalta.....	84
5.2.4. Kemiallinen väkivalta	85
5.3. Seksuaalinen väkivalta.....	86
5.4. Henkinen väkivalta.....	89
5.4.1. Uhkailu	89
5.4.2. Väkivallan ja riitatilanteiden näkeminen	90
5.4.3. Haukkuminen ja nimittely	93
5.4.4. Muu henkinen ja emotionaalinen väkivalta.....	93
5.4.5. Pelko.....	94
5.4.6. Turvattomuus.....	96
5.5. Laiminlyönti	97
5.5.1. Päihtyneenä olo lapsen seurassa	97
5.5.2. Hoidon ja huolenpidon laiminlyönti	98
5.5.3. Kyvyttömyys lapsesta huolehtimiseen	100
5.5.4. Välinpitämättömyys ja vuorovaikutuksen puute	101
5.6. Väkivallan seuraukset.....	101
5.6.1. Fyysiset vammat ja seuraukset	102
5.6.2. Kiintymyssuhde- ja tunne-elämän häiriöt.....	102
5.6.3. Lapsen väkivaltaisuus.....	104

5.7. Väkivallan kuvaamisen tavat väkivallan käsitteiden kautta	107
6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	111
Kirjallisuus.....	119

1. JOHDANTO

Jokaisella lapsella on oikeus turvalliseen ja rakastavaan kasvuympäristöön ja olosuhteisiin. Valitettavasti näin ei aina ole vaan lastensuojelun asiakkaina olevat lapset ovat kaikki joutuneet kokemaan elämässään jotain heitä haavoittavaa. Silloin kun kyse on väkivallasta on se erityisen järkyttävä kokemus vaikuttaen ei ainoastaan lapsen sen hetkiseen elämään vaan pitkälle tulevaisuuteen. On erityisen tärkeä muistaa, että lastensuojelun ensisijainen asiakas on aina lapsi. Lapset väkivallan kokijoina ja heidän kokemustensa näkyvyyden merkitys asiakirjojen tasolla ovat tutkimukseni lähtökohtia. Tutkimuksessani tarkastelen väkivallan näkyvyyttä lastensuojelun sijaishuollon asiakirjoissa.

Tutkimukseni on osa vuosina 2009-2014 käynnissä ollutta Pelastakaa Lapset ry:n ja Viola väkivallasta vapaaksi ry:n hanketta nimeltä *Kokemukset näkyviin - väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa*. Hankkeen tavoitteena oli tuoda näkyviin sijaishuollon osapuolten kokemuksia rakentamalla mahdollisuuksia väkivaltakokemusten käsittelyyn sekä terapeutin tuen että vertaistuen keinoin sijaishuollossa oleville lapsille ja nuorille, syntymävanhemmille ja lähiomaisille, sijaisperheille sekä sijaishuollossa kasvaneille aikuisille. (Huovinen & Marttala 2013; Huovinen & Immonen 2012.)

Osallisuuteni hankkeeseen lähti liikkeelle kesällä 2009 hankkeen kehittäjäsosiaalityöntekijöiden yhteistyöehdotuksesta Jyväskylän yliopiston sosiaalityön opiskelijoiden kanssa. Tartuin ehdotukseen ja lupauduin tekemään tutkimukseni yhteistyössä kyseisen hankkeen kanssa koska koin hankkeen aiheen ja tarkoituksen tärkeäksi ja myös itselleni kiinnostavaksi. Keskustelimme mahdollisista suunnista tutkimukseni aiheiksi ja kuinka oma osuuteni voisi olla heidän työlleen hyödyksi. Yhteisissä keskusteluissa aiheekseni valikoitui väkivallan kokemusten näkyvyys lastensuojelun sijaishuollon asiakirjoissa ja tarkemmin ottaen Pelastakaa Lapset ry:n kautta perheisiin sijoitettujen lasten dokumenteissa.

Hanke lähti liikkeelle siitä työntekijöiden havainnosta, että väkivaltatyö ja sijaishuolto toimivat erillisinä eikä väkivaltaa nähty eikä sanoitettu sijaishuollon ilmiöksi. Hankkeessa

haettiin mallinnuksia sille, kuinka sekä väkivaltatyön että lastensuojelun perhehoidon ja lastensuojelupalveluiden erityisosaaminen, voisivat yhdistyä sijaishuollon eri osapuolten kanssa tehtäväksi väkivaltatyöksi ja tuoda lastensuojelun sijaishuolto lähemmäs väkivaltatyön kenttää. Kehitystyö niveltyi kummankin järjestön aikaisempaan kehitystyöhön mutta sijaishuoltoon sijoittuva väkivaltatyö oli uutta kummallekin järjestölle. (Huovinen ym. 2013, 4, Huovinen 2013, 6-7.)

Hankkeen väkivaltatyön kehittämistyöllä oli tavoitteena kansalaislähtöisen tuen rakentaminen väkivaltaa kokeneille sijaishuollon osapuolille sekä väkivaltatyön ammatillisten palveluiden ja käytäntöjen kehittäminen sijaishuoltoon. Työkäytäntöjä kehitettiin sekä yksilö- ja perhekohtaiseen väkivaltatyöhön sijaishuollossa että ammatillisesti ohjattuihin vertaistukiryhmiin. Sijaishuollon eri osapuolet rajautuivat koskemaan perhehoidossa olevia lapsia ja nuoria, sijaisvanhempia, syntymävanhempia, sijaishuollossa kasvaneita ja ammattilaisia eli tässä tapauksessa lastensuojelun sosiaalityötä. Hankkeen keskiössä oli myös kehittää tuen menetelmiä sijaishuollossa kasvaneille henkilöille ja heidän läheisilleen sekä nostaa esille sijaishuollon osapuolten kokemuksia sekä sijaishuollosta että väkivallasta ja lisätä tiedonmuodostusta sijaishuollon ja väkivallan ilmiöistä. Hankkeen perusajatuksen kannalta erityisesti kokemustiedon kerääminen on nähty sekä kehittämistyön osana että yleisemmin lastensuojelun kehittämisen pohjana. (Huovinen 2013, 7.)

Hankkeessa on vastattu siihen perusajatukseen, mikä vallitsi jo hanketta aloittaessa, että väkivaltailmiötä ei lastensuojelussa tunnisteta riittävästi ja sijaishuollon sisällä väkivaltakokemukset jäävät piiloon. Vallitseva työkulttuuri on ollut, että lapsen huostaanoton myötä ja sijoitukseen siirryttyä lapsen asioihin ei tarvitse enää palata. (Huovinen 2013, 9). Hanke pyrki muuttamaan tätä epäkohtaa ja viemään eteenpäin ajatusta, että lapsen kokemat asiat, jotka ovat hyvin vaikeita ja kipeitä, kulkevat lapsen mukana vaikka elinympäristö muuttuisikin ja akuutti tilanne raukeaisikin. Väkivallalla on kauaskantoiset seuraukset, joita lapsi kantaa monin tavoin mielessään ja kehossaan. Väkivaltatyötä tarvitaan ei ainoastaan väkivallan tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen, vaan myös siitä toipumiseen ja sen käsittelyyn pitkällä aikavälillä.

Hanke pyrki ja onnistui edesauttamaan työkulttuurin muutosta ja tuomaan esille väkivaltakokemusten esiin nostamisen ja niitä kokeneiden lasten pitkäjänteisemmän

tukemisen tärkeyttä monin erilaisin tiedon jakamisen ja tukemisen tavoin. Hankkeen avulla ja kehittämistyön tuloksena järjestettiin koulutusta vanhemmille, sijaisvanhemmille ja lastensuojelun ammattilaisille sekä kehitettiin perhehoitoon yksilö – ja perhekohtaisia työmenetelmiä, mistä kokonaisuudesta hanke valitsi käyttää termiä sijaisperhe-erityinen väkivaltatyö (Huovinen 2013, 9) Hanke on tuottanut menetelmiä, välineitä, tietoa ja toimintasuosituksia sisältävän oppaan *Epäily lapsen kaltoinkohtelusta sijaisperheessä – tunnistamisen ja puuttumisen toimintamalli* (Aro, Huovinen & Marttala 2014) sekä väkivallan puheeksiottamisen avuksi materiaalin huostaan otettujen lasten vertaistukiryhmissä käytettäväksi *Väkivalta puheeksi sijoitettujen lasten vertaistukiryhmässä* (Marttala, Immonen & Huovinen 2012).

Yhteistyö eri toimijoiden ja viranomaisten välillä on tutkitusti olennaisen tärkeää lapsen kokonaisvaltaisen tuen saamiseksi ja lapsesta kirjoitetut asiakirjat ovat merkittävä kommunikointiväline näiden toimijoiden välillä. Sosiaalityön dokumentointi on selkeä väline ja foorumi, jossa väkivallan kokemukset näkyvät jos ovat näkyäkseen. Se on myös tapa viestiä ja jakaa tietoa muiden sitä tarvitsevien kanssa. Sijaishuollon väkivaltatyön kehittämishanke pyrkii tekemään väkivallan kokemukset näkyvämmäksi ja tätä kautta kohdistamaan oikeanlaista tukea siitä kärsineille lapsille. Näin oma osuuteni pro gradu-tutkielman muodossa keskittyy tarkastelemaan kokemusten esiintyvyyttä asiakirjoissa, jotta saisimme kokonaisvaltaisempaa käsitystä niiden näkyvyydestä.

Lastensuojelun asiakirjoilla on merkittävä rooli lastensuojelun tiedonmuodostuksessa, tiedon siirtymisessä, päätöksenteossa ja lasten elämän dokumentoinnissa. Asiakirjojen tehtävä on tuoda ilmi juuri ne asiat, mitkä kyseisen lapsen ja hänen perheensä tilanteessa ovat olennaista ja merkityksellistä. Ne eivät ole irrallisia totuudesta vaan ne kertovat oikeista ihmisistä. Sosiaalityön asiakirjoilla onkin erityispiirre: dokumentointi ja tiedon luonne sekä sen jakaminen ovat äärimmäisen tärkeitä välineitä käytännön työssä. (Oikarinen 2012, 26-27.) Sen vuoksi on korvaamattoman tärkeää kirjata lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen elämästä kertovat ja sitä koskettavat asiat mahdollisimman tarkasti niin, ettei rivien väliin ja kirjaamatta jää mitään sellaista millä olisi merkitystä.

Lasten kokema väkivalta on erityisen voimakkaita tunteita herättävä asia ja ilmiönä hyvin monimuotoinen sekä yhteiskunnallisesti merkittävä ongelma. Valitsin sen tutkimukseni aiheeksi koska koen siihen liittyvän tutkimuksen ja lasten väkivaltakokemusten esiin

tuomisen äärimmäisen tärkeänä. Mielessäni oli huoli siitä näkykö lasten kokema väkivalta lastensuojelun asiakirjoissa ja mikäli näkyy, niin millä tavoin. Tähän kysymykseen pyrin tutkimukseni avulla vastaamaan.

Valitsin tämän aiheen myös siksi, että olen omannut aina kiinnostuksen erityisesti lasten kanssa työskentelyyn. Olen kokenut mielenkiintoa siihen, kuinka lastensuojelun avulla vaikeimmissa elämäntilanteissa eläviä lapsia ja heidän perheitään voidaan auttaa. Lisäksi koen sijaishuollon merkityksen tärkeäksi lastensuojelun toiminnassa. Kipeitä asioita kokeneet lapset aloittavat sijaishuollossa omalla tavallaan elämänsä uudelleen. Ei puhtaalta pöydältä vaan usein hyvin musertavan taakan kanssa, jonka painolasti on liikaa pienille harteille. Silloin kun lapsi on joutunut kokemaan asioita, joita kenenkään lapsen ei tulisi joutua kokemaan ja on jouduttu tekemään voimakkaasti lapsen ja perheen elämään puuttuva ratkaisu sijoittaa lapsi kotinsa ulkopuolelle, astuu sijaishuolto vastuuseen lapsen auttamisessa, tukemisessa ja toivottavasti myös voimaannuttavien ja ajan kanssa eheyttävien keinoin. Tällöin on tärkeää, että kaikki se tieto mitä lapsesta on saatavilla kulkeutuu kaikkien lapsen kanssa työskentelevien tietoon.

Kirjauksissa pyritään varmasti aina totuuteen mutta usein totuuskaan ei ole niin yksiselitteinen. Kirjoittajalleen dokumentointi on täynnä jatkuvia valintoja: mitä kirjataan ja mitä jätetään kirjaamatta. (Oikarinen 2012, 28.) Erityisenä haasteena lastensuojelun tiedonmuodostuksessa näitä valintoja tehdessä on lasten oman tiedon merkitys. Lasten oikeus tiedon tuottamiseen ja omien näkemysten esittämiseen on tietyllä tavalla itsestään selvää, kuitenkin sosiaalityön asiakastyössä vuorovaikutuksesta tai tiedonkeruusta puhuttaessa voidaan ohittaa lasten tiedon erityisyys ja käytännön työssä helposti ajautua aikuislähtöiseen tiedon keruuseen ja käyttöön. On kuitenkin muistettava, että lapsella on myös tietoa omista kokemuksistaan, jota kukaan muu ei voi tietää. (Hurtig 2006, 167-168.)

On muistettava, että lapsen kokemat väkivallan kokemukset ja erityisesti niistä aiheutuneet seuraukset eivät poistu lapsen paikkaa vaihtamalla eli sijoittamalla hänet sijaisperheeseen tai laitokseen. Vaikka väkivalta poistetaan lapsen elämästä ja hän siirtyy turvallisempaan elinympäristöön, eivät lapsen tarpeet liittyen kokemusten käsittelyyn ja väkivallasta aiheutuneiden erityistarpeiden hoitoon poistu. Palveluntarjoajien ja kaikkien lapsen kanssa työskentelevien on tiedettävä mitä sijoitettu lapsi tarvitsee ja mitä hän on kokenut, jotta tarvittavaa apua ja tukea voidaan tarjota. Jokainen huostaan otettu ja sijoitettu lapsi

tarvitsee tukea kaikissa lastensuojelun prosessin vaiheissa ja uskon, että moni pitkään vielä sen jälkeen. Mikäli lapsi on kokenut väkivaltaa korostuu tuen merkitys entistä enemmän. Tarvitaan yhä syvempää ymmärrystä ja tutkimusta millä tavoin yhteiskunnallisella tasolla ja siten myös sosiaalityön avulla väkivaltaa kokeneet lapset tulevat nähdyksi, kuulluksi, suojelluksi ja tuetuksi kaikilla heidän tarvitsemillaan tavoilla.

Tutkimukseeni liittyvä kehittämishanke on ehtinyt päättyä jo kauan ennen oman osuuteni valmistumista. Tämän pro gradu tutkielman valmistumisen ajallinen viive on ollut pidempi kuin toivoin. Olen näiden vuosien aikana saanut kolme kovin toivottua ja rakastettua lasta, joista kahden kanssa olen ollut pitkällä perhevapailla ja yhden suureksi suruksemme saattelimme haudan lepoon. Lasteni perhevapaiden lisäksi olen joutunut läpikäymään useita fyysisiä terveydellisiä haasteita, jolloin lasteni kotihoidon ja opintojen yhdistäminen ei ole ollut mahdollista. Näille hyvin moninaisille elämänvaiheille täysillä omistautuneena ja osin tahtomattani joutuneena tämä työ on jäänyt tauolle silloin, kun läsnäolon on ollut korvaamaton muualla ja silloin, kun en ole työhön kyennyt suruni tai terveysongelmien keskellä. Tällä hetkellä olen edelleen hoitovapaalla pienen poikani kanssa ja olen pyrkinyt parhaani mukaan yhdistämään kotiäitiyden ja opiskelijan rooleja. Se ei ole ollut aina helppoa ja tunnen onnistuneeni siinä välillä paremmalla ja välillä vähän huonommalla onnella. Opinnot ja tämä tutkimus ovat kulkeneet mukana näiden vuosien aikana ja tauot sen tekemisessä ja jälleen siihen tarttumisen hetket ovat vaihdelleet ajankohdasta ja olosuhteista riippuen. Olen kiitollinen voidessani saattaa tämän työn loppuun ja toivon, että tekemälläni työllä ja saamillani tuloksilla on viivästyminen ja hankkeen päättymisestä huolimatta merkitystä.

Tämän tutkimuksen toisessa luvussa käyn läpi lapsen kokeman väkivaltaa ilmiönä, sen määrittelyä ja esiintyvyyttä sekä lastensuojelun väkivaltatyötä. Kolmannessa luvussa käsittelen lastensuojelun dokumentointia ja tiedonmuodostusta. Neljännessä käyn läpi tutkimuksen toteutuksen, aineistonkeruun ja metodologiset valinnat ja aineiston analyysin. Viidennessä luvussa esittelen aineistoni tulokset ja kuudennessa käyn läpi keskeiset johtopäätökset ja pohdinnan.

2. KUN LAPSI KOHTAA VÄKIVALTA

Turvallisuus on jokaisen perusoikeus ja hyvinvoinnin perusta. Väkivalta murentaa aina tätä turvallisuutta. (Karhinen 2005, 19.) Väkivalta on aina haavoittavaa riippumatta tekijästä, väkivallan muodoista tai sen seurauksista. Erityisesti näin on silloin kun väkivallan kohteeksi joutuu lapsi, joka on ikänsä ja asemansa vuoksi aina erityisen suojelun ja hoivan tarpeessa. Tutkimuksessani lapsen kohtaama väkivalta sijoittuu useiden eri käsitteiden alle. Puhuttaessa perheväkivallasta ja lähisuhdeväkivallasta, ymmärretään se koskemaan niin perheen aikuisia kuin lapsiakin. Tutkimukseni kohdistuu lasten kokemaan väkivaltaan sekä suoraan heihin kohdistettuna että ottaen huomioon lapset väkivallan kokijoina myös silloin kun väkivalta ei suoraan kohdistu heihin.

Suomen laki takaa lapsille monia oikeuksia, mukaan lukien oikeuden yhdenvertaisuuteen, elinympäristön turvallisuuteen ja koskemattomuuteen. Lastensuojelulaki takaa lapsille oikeuden turvalliseen kasvuympäristöön ja ruumiilliseen sekä henkiseen koskemattomuuteen (LSL 4§). Myös lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta säätävä laki ensimmäinen pykälä muodostaa keskeisen perustan lasten oikeudelle hyvään, kunnioittavaan ja rakastavaan kohteluun sekä kriminalisoi kaiken lapsiin kohdistuvan väkivallan ja hyväksikäytön (SDK 1§). Myös yleisemmällä tasolla Suomen perustuslaki takaa jokaiselle oikeuden

“elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta” (PL 7§).

Perustuslaki säätää lisäksi perusoikeuksissaan lain 2 luvussa, että

“lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti” (PL 6§).

Myös maailmanlaajuisesti lasten kokema väkivalta tunnistetaan vakavaksi ongelmaksi ja YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista velvoittaaakin, että

”Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, mukaan lukien seksuaalinen hyväksikäyttö, silloin kun hän on vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa.” (LOS, 19. art.)

Suomi on myös kesäkuussa 2011 allekirjoittanut 1.8. 2015 voimaan tulleen Euroopan neuvoston yleissopimuksen, Istanbulin sopimuksen, jonka tavoitteena on perheväkivallan ja naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäiseminen ja torjuminen, laaja-alaisten puitteiden, toimintaperiaatteiden ja toimien luominen väkivallan uhrien suojelemiseksi ja auttamiseksi sekä kansainvälisen yhteistyön edistäminen ja järjestöjen ja lainvalvontaviranomaisten tukeminen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan poistamiseksi. (Euroopan neuvoston yleissopimus 53/2015.)

On huomionarvoista, että väkivalta on olennaisella tavalla erilainen ongelma kuin monet muut sosiaali- ja terveydenhuollossa kohdattavat tilanteet. Väkivalta on rikos silloin, kun se täyttää rikoslain määritelmät, ja se on aina loukkaus toisen ihmisen koskemattomuutta ja itsemääräämisoikeutta kohtaan. (Oranen 2012, 219.) Vähäisemmälle huomiolle on jäänyt Sauli Hyvärisen (2017, 5) mukaan se, että kieltojen lisäksi lainsäädännön tasolle on paalutettu voimakkaasti se, millaisessa hengessä lapsia tulee kasvattaa. Ymmärrys, turva ja hellyys ovat kannustavan kasvatuksen peruspilarit. Oikeus väkivallattomaan ja rakastavaan kasvuympäristöön on yksi keskeisimmistä asioista lasten elämässä, josta kaikkien lasten tulisi poikkeuksetta nauttia.

2.1 Väkivallan määrittely ja eri muodot

Väkivaltaan liittyvä käsitteistö on moninainen ja sen määrittelytapoja on useita. Väkivaltaa pyritään määrittelemään monin eri tavoin, esimerkiksi lääketieteellisistä, lainsäädännöllisistä ja rikosoikeudellisista syistä. Maailman terveysjärjestö WHO:n käyttää määritelmää, jonka mukaan:

”Väkivalta on fyysisen voiman tai vallan tahallista käyttöä tai sillä uhkaamista, joka kohdistuu ihmiseen itseensä, toiseen ihmiseen tai ihmisryhmään tai yhteisöön ja joka

johtaa tai voi hyvin todennäköisesti johtaa kuolemaan, fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriytymiseen tai perustarpeiden tyydyttämättä jättämiseen” (Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi & Lozano 2005, 21).

Puhuttaessa lapsiin kohdistuvasta väkivallasta, siitä käytetään useita erilaisia nimityksiä ja sitä on jaoteltu moniin eri muotoihin. Maailman terveysjärjestö WHO:n asiantuntijakokous määritteli sen vuonna 1999 näin:

“Lapseen kohdistuva väkivalta tai kaltoinkohtelu käsittää kaikki sellaiset fyysisen ja/tai emotionaalisen huonon kohtelun, seksuaalisen hyväksikäytön, laiminlyönnin tai kaupallisen tai muun riiston muodot, joista seuraa todellista tai potentiaalista vahinkoa lapsen terveydelle, elämälle, kehitykselle tai ihmisarvolle suhteessa, jossa on kyse vastuusta, luottamuksesta tai vallasta” (WHO 1999, 15).

WHOn määritelmä rinnastaa väkivallan ja kaltoinkohtelun ja kaltoinkohtelua voidaan siis pitää eräänlaisena yläkäsitteenä, joka kattaa lapsen kohdistuvan negatiivisen teon tai tekemättä jättämisen eri muodot. Kun sosiaali- ja terveydenhuollossa puhutaan lapsiin kohdistuvasta väkivallasta, puhutaan tällöin myös lasten kaltoinkohtelusta, pahoinpitelystä ja laiminlyönnistä. Lapsen kaltoinkohtelu (child maltreatment) kattaa fyysisen, psyykkisen/emotionaalisen sekä seksuaalisen väkivallan sekä lapsen hoidon laiminlyönnin. Samoja väkivallan muotoja tarkoitetaan puhuttaessa lasten pahoinpitelystä (child abuse). Lapsen laiminlyönti (child neglect) taas tarkoittaa lapsen psykososiaalisten ja emotionaalisten tarpeiden huomioimatta jättämistä ja esimerkiksi ravinnotta jättämistä. (Paavilainen & Pösö 2003, 15.)

Tässä tutkimuksessa käytän väkivallan käsitettä kattaen kaikki edellä mainitut kaltoinkohtelun muodot, koska kaltoinkohtelun yläkäsitteen luonteesta huolimatta väkivalta käsitteenä on myös laajalti käytetty ja ymmärretty sisältämään niin lapsiin kuin muuhunkin väestöön kohdistuvat vahingoittavat teot tai tekemättä jättämiset. Kaltoinkohtelu on tulkittavissa myös lievemmäksi käsitteeksi kuin väkivalta, joka sekin osaltaan puoltaa väkivalta käsitteen käyttämistä. Tämän lisäksi, johtuen tutkimukseni kytköksestä Kokemukset näkyviin – hankkeeseen, olen päättänyt käyttää samaa termiä yhdenmukaisuuden vuoksi.

Väkivallan määrittelyn kannalta on olennaista tiedostaa, että väkivallan muodoilla on oma dynamiikkansa riippuen esimerkiksi osapuolten valtasuhteista. Lähisuhde- ja perheväkivallasta puhutaan silloin, kun väkivaltaa kohdistuu tekijän nykyiseen tai entiseen kumppaniin, lapseen, lähisukulaiseen tai muuhun läheiseen. Lähisuhdeväkivalta tapahtuu yleisemmin yksityisillä paikoilla kuten kodeissa. Lähisuhde- ja perheväkivallan uhri on usein erityisen suojan tarpeessa, sillä hän on läheisestä ihmissuhteesta johtuen aina haavoittuvassa ja tekijästä jollain tavoin riippuvaisessa asemassa. (October 2018, 5.) Tämä pätee erityisesti lapsiin.

Silloin kun väkivallan kontekstina on perhe, on perheväkivalta (family violence) käsitteen lisäksi käytetty käsitteitä kotiväkivalta (domestic violence), parisuhdeväkivalta (spouse maltreatment) ja naisiin tai vaimoon kohdistuva väkivalta (women or wife abuse) sekä viimeaikaisessa tutkimuksessa myös käsitettä intiimi parisuhdeväkivalta (intimate partner violence) (Oranen 2012, 218). Edellä mainitut käsitteet viittaavat vahvasti kuitenkin enemmän aikuisten väliseen väkivaltaan, vaikka käsitteinä perheväkivalta ja kotiväkivalta voivatkin käsittää kenen tahansa perheenjäsenen tekemää tai kokemaa väkivaltaa, mukaan lukien lapseen kohdistuvan väkivallan. Siltikin käsitteet ovat pitkälti epämääräisiä, eivätkä ne automaattisesti kerro väkivallan tekijää tai sen kohdetta, jolloin varsinkin lasten kokema väkivalta voi jäädä aikuisten välisen väkivallan jalkoihin. Varsinkin perheväkivallan käsitettä käytetään usein tarkentamatta väkivallan osallisia, joko tekijöinä tai kokijoina.

Perhe-, parisuhde- ja lähisuhdeväkivalta käsitteitä onkin kritisoitu voimakkaasti väkivallan kohteen ja tekijän hämärtämisestä. Selkeämpinä on pidetty käsitteitä, joissa identifioidaan väkivallan kohde. Tutkimustiedon ja käytännön kokemusten perusteella on kuitenkin ilmeistä, että väkivaltaa saattaa olla useissa suhteissa samanaikaisesti, joten on esitetty, että olisi perusteltua käsitellä perheen sisällä ilmenevää väkivaltaa kokonaisuutena eikä pilkkoa sitä näennäisesti erillisiin osiin. (Oranen 2012, 218.)

Lasten kokemusten huomioimisen vahvistuessa alettiin puhua lapsista perheväkivallan todistajina (child witnesses of domestic violence) mutta nämä kokemukset ovat kuitenkin vain osa lasten todellisuutta. Väkivaltatilanteet, vaikka olisivatkin harvinaisia, voivat varjostaa elämää jatkuvasti. Lapset aistivat jännittyneisyyden ja perheen ilmapiirin, jota leimaavat pelko ja uhka. Lapset voivat myös nähdä väkivallan jälkiä, vaikka eivät olisi olleet itse paikalla itse väkivaltatilanteissa. Tämän vuoksi on alettu käyttää laajemmin

käsitettä, väkivallalle altistuminen (exposure to violence). Kun on haluttu korostaa lasten aktiivista roolia omien kokemusten määrittelyssä ja väkivallan moniulotteisia vaikutuksia, käytetään nykyään myös käsitettä väkivaltaa kokeneet lapset (children experiencing violence). (Oranen 2012, 221.)

Lapsiin kohdistuva väkivalta on hyvin moniulotteinen ilmiö ja se kattaa hyvin erilaiset, osin toisiinsa limittyvät väkivallan muodot. Väkivallalla tarkoitetaan fyysisistä, psyykkistä/emotionaalista ja seksuaalista väkivaltaa sekä lapsen fyysisen tai emotionaalisen hoidon laiminlyöntiä. Erillisiksi mutta myös osittain muihin väkivallan muotoihin limittyviksi ja niiden piirteitä sisältäviksi väkivallan muodoiksi on määritelty myös kuritusväkivalta, kemiallinen, rakenteellinen ja sosioekonominen väkivalta. Myös lapselle sepitetty tai aiheutettu sairaus Munchausen Syndrome by proxy (MSbP) luetaan lapsen kohdistuvan väkivallan muodoksi ja siihen katsotaan sisältyvän useita eri kaltoinkohtelun ja väkivallan muotoja.

Fyysisellä väkivallalla tarkoitetaan kaikkea fyysiseen koskemattomuuteen kajoavaa ruumiillista väkivaltaa, joka vahingoittaa terveyttä tai aiheuttaa kipua. Fyysinen väkivalta voi olla vakavuudeltaan hyvinkin vaihtelevaa: läimäytyksestä kidutukseen ja pahimmillaan se voi johtaa kuolemaan. Fyysinen väkivalta/pahoinpitely on kuitenkin kyseessä aina kun toiminta aiheuttaa lapselle kipua, sekä tilapäistä tai pysyvää toiminnan vaikeutta. Fyysistä väkivaltaa näin ollen ovat esimerkiksi lyöminen, potkiminen, tupakalla polttaminen, hiuksista repiminen, kuristaminen tai lapsen huumaaminen kemiallisilla aineilla. Fyysisten vaikutusten lisäksi muita vaikutuksia voivat olla pelon, vihan ja epäluottamuksen herättäminen tai väkivaltaisen käyttäytymismallin siirtäminen lapselle. (Paavilainen & Pösö 2003, 14; Tupola, Kivitie-Kallio, Kallio & Söderholm 2012, 100.)

Kuritusväkivalta on lapsen kaltoinkohtelun muoto, jolla aikuinen pyrkii fyysisistä tai henkistä väkivaltaa käyttäen aiheuttamaan lapselle kipua tai epämukavan olon rangaistukseen tai säädelläkseen lapsen käyttäytymistä mutta ei aiheuttaakseen fyysistä vammaa. Kuritusväkivalta on lapsen pahoinpitelyä. Fyysinen kuritusväkivalta voi olla esimerkiksi lapsen läpsimistä, tönimistä, repimistä, tukistamista, luunappien antamista, nipistämistä sekä läimäyttämistä ja henkinen kuritusväkivalta esimerkiksi pilkkaamista tai tahallaan huomiotta jättämistä. (Hyvärinen 2017, 5; Tupola ym. 2012, 100.) Tosin yhtä lailla fyysisestä kuritusväkivallasta voi aiheutua fyysisiä vammoja.

Toisin sanoen kuritusväkivallalla tarkoitetaan sitä väkivaltaa, jota pidetään tai on aiemmin historiassa pidetty eri kulttuureissa jopa hyväksyttävänä ja jonka aikuinen väkivallan käyttäjä uskoo olevan oikeutettua lapsen rankaisemiseksi (STM 2010, 16). Käsitteet kuritusväkivallan oikeudenmukaisuudesta juontuvat paljolti siitä, millaisia käsityksiä ja asenteita yhteiskunnassa vallitsee lapsen kasvatuksesta. Suomessa lapsen fyysinen ja alistava kurittaminen on kielletty laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) ja tällä lainsäädännöllä on ollut oma merkityksensä kasvattajien asenteiden muutoksessa. Tästä kiellosta huolimatta osa kasvattajista edelleen hyväksyy kuritusväkivallan käytön ja lapsia edelleen rajoitustarkoituksessa satutetaan niin fyysisesti kuin henkisestikin sen sijaan, että lasta ohjattaisiin kannustaen ja keskustellen, rakkaudella ja selkeitä johdonmukaisia rajoja asettaen. (Hyvärinen 2017, 5; Tupola ym. 2012, 100.)

Lapseen kohdistuva seksuaalinen väkivalta, hyväksikäyttö ja riisto voi ilmetä monin eri tavoin ja se kattaa kaikki ne ilmiöt, jotka loukkaavat lapsen seksuaalista koskemattomuutta. Tällä voidaan tarkoittaa lapsen ruumiillista pahoinpitelyä, joka kohdistuu lapsen sukupuolielimiin ja sukupuolisiin tunnusmerkkeihin, mukaan lukien sukupuolielinten rituaalinen silpominen, joka on Suomen lain mukaan törkeä pahoinpitely, lapseen kohdistunutta sopimatonta koskettelua, sukupuoliyhteyttä tai sen yritystä, seksuaaliseen tekoon pakottamista tai muuhun ikää ja kehitystasoa vastaamattomaan seksuaalikäyttäytymiseen johdattamista, lapsen altistamista ikään kuulumattomalle seksuaaliselle toiminnalle tai kuvamateriaalille tai lasta itseään voidaan käyttää pornografisen materiaalin tuottamisessa tai prostituutiobisneksessä. (Joki-Erkkilä, Jaarto & Sumia 2012, 132; Lastensuojelun käsikirja, THL; Paavilainen & Pösö 2003, 14.)

Nykyajan erityisilmionä ja sen ajankohtaisuuden vuoksi mainittakoon lisäksi modernin viestintäteknologian mukanaan tuomat haasteet ja vaarat lasten kohtaamaan seksuaalisen väkivallan muotoihin ja käsitteistöön. Mari Laiho (2007, 25) muistuttaakin, että teknologia on tuonut uudet tavat ja niiden mukana uudet vaarat. Lapset käyttävät uutta teknologiaa ja sen luomia vaihtoehtoisia kommunikaatiotapoja luontevasti mutta virtuaalisessa maailmassa heiltä puuttuu suurelta osin turvallisten aikuisten tuki ja malli.

Lapset voivat nykyisin olla tavoitettavissa ajasta ja paikasta riippumatta ja nykyteknologian avulla on myös yksinkertaista järjestää visuaalinen kontakti. Uudet

mahdollisuudet ovat tuoneet mukanaan uudet vaarat ja virtuaaliympäristössä niin internetin, chatpalveluiden, pelikonsolien, pikaviestiohjelmien, nettikameroiden sekä kameroilla ja internet yhteyksillä varustettujen matkapuhelimien kautta tapahtuva lasten seksuaalinen hyväksikäyttö on tullut mahdolliseksi ja monessa suhteessa vakavaksi ja erityisen huolestuttavaksi ongelmaksi, jonka teknologia on laajentanut paikallistasolta myös maailmanlaajuiseksi. Seksuaalinen väkivalta kohdistuu lapseen tavalla esimerkiksi grooming ilmiönä, jossa hyväksikäyttäjä häivyttää teoillaan, sanoillaan tai olemuksellaan normaalin ja epänormaalin välisen rajan, suostuttelee ja taivuttelee lapsen tai nuoren hyväksikäyttösuhteeseen, sekä lapsiprostituution, lapsipornografian tai ihmiskauppaan linkittyvän lasten seksuaalisen hyväksikäytön kautta. (Herranen 2007, Laiho 2007, 25; Laiho 2007, 27; Laitinen 2007, 33, 36.)

Emotionaalisella väkivallalla tarkoitetaan sitä, että lapsesta vastuussa oleva hoivaaja ei tarjoa lapselle asianmukaista, kannustavaa ja rakastavaa elinympäristöä. Tämänkaltaista väkivaltaa kuvattaessa käytetään myös termejä henkinen ja psyykinen väkivalta.

Emotionaalista väkivaltaa on esimerkiksi uhkailu ja pelottelu, nöyryyttäminen, lapsen liikkumisen rajoittaminen ja eristäminen, solvaaminen ja moittiminen, pilkanteko, syrjintä, hylkääminen, vähättely tai kylmyys lasta kohtaan ja lapsen käyttäminen aikuisen tarpeisiin sekä muut vihamielisen kohtelun ei-fyysiset muodot tai muu toiminta, joka vaarantaa tai jolla on haitallinen vaikutus lapsen emotionaaliseen terveydelle, hyvinvoinnille tai kehitykselle. Emotionaalista väkivaltaa kohtaava lapsi voi olla jatkuvan nimittelyn, halveksivan puhuttelun, verbaalisen loukkaamisen ja terrorisoimisen tai jopa korruption kohteena, jolla tarkoitetaan lapsen pakottamista tai houkuttelua lapselle haitalliseen ja ikään kuulumattomaan toimintaan. Lapsen elämään voi kuulua jatkuvaa torjuntaa ja näkymättömäksi tekemistä. Emotionaaliseksi väkivallaksi lasketaan kuuluvaksi myös väkivallan näkeminen ja sen kaikenlainen todistaminen sekä jo aiemmin mainittu kuritusväkivallan kaikenlaiset ei-fyysiset ilmenemismuodot. (Lastensuojelun käsikirja, THL; Paavilainen & Pösö 2003, 14; Sinkkonen 2004, 79; Söderholm & Politi 2012, 80; WHO 2005, 79.)

Lapsen laiminlyönti on epämääräisemmin ja vaikeammin mitattavissa kuin muut lapseen kohdistuvat väkivallan ja kaltoinkohtelun muodot ja määritelmä voi vaihdella myös sen mukaan, onko näkökulma lääketieteellinen, sosiaalinen, psykologinen vai juridinen. Laiminlyönti ei siis ole yksiselitteinen asia ja lapsi voi tulla laiminlyödyksi monin eri

tavoin. Se voidaan kuitenkin jakaa fyysiseen (physical), emotionaaliseen (emotional), ravitsemukselliseen (nutritional), lääkehoidolliseen (medical) ja koulutukselliseen (educational) laiminlyöntiin sekä valvonnan, ohjauksen ja turvallisuuden puutteeseen. Laiminlyönti voi ilmetä terveyden, koulutuksen, emotionaalisen kehityksen, ravinnon, suojan tai elinympäristön turvallisuuden suhteen. Lapsen laiminlyönti viittaa siihen, että lapsen vanhempi tai muu hänestä vastuussa oleva hoivaaja jättää huolehtimatta lapsen kehityksestä ja hoidosta jossakin suhteessa vaikka hänen vallassaan olisi huolehtia siitä. (Horwath 2007, 27; Söderholm & Politi 2012, 79; WHO 2005, 79.)

Söderholm ja Politi (2012, 76, 78-79) kuvailevat lapsen laiminlyönnin olevan hyvin monimuotoinen ongelma. Laiminlyönti etenee usein hiipivästi ja tämän vuoksi laiminlyöty lapsi ei välttämättä oireile tavalla, joka auttaisi viranomaisia tulkitsemaan tilannetta varhaisen puuttumisen näkökulmasta hälyttäväksi. Laiminlyönti ilmenee jatkumona, jonka toisessa ääripäässä lapsen perustarpeet on tyydytetty ja toisessa ääripäässä ne ovat jääneet karkealla tavalla täysin tyydyttämättä. Lapsen laiminlyönti on monitekijäinen ja heterogeeninen ilmiö, joka vaihtelee sekä syiltään että muodoltaan, vakavuudeltaan ja kestoltaan. Se voi olla ilmiselvää tai tuskin havaittavaa, tilapäistä tai kroonista, tahallista tai tahatonta. Myös laiminlyönnin määrittely on usein vaikeampaa kuin muiden väkivallan muotojen kohdalla. Tämä ongelma koskee niin tunnistamista, ilmoitusvelvollisuutta, hoitojärjestelmiä, käytäntöjen suunnittelua kuin tieteellistä tutkimustakin.

Lapsen perustarpeisiin kuuluvat rakkaus, hoiva ja hoito, kunnioitus ja hyväksyntä, nähdä ja kuulla tuleminen, tunnetarpeiden huomaaminen iänmukaisten virikkeiden saaminen, ravinto, vaatetus, puhtaus, turva, valvonta ja suojeleminen, terveydenhoito hammashoitoinen sekä koulutus. Perustarpeiden tyydyttäminen on välttämätöntä lapsen fyysisen, emotionaalisen, kognitiivisen ja sosiaalisen kehityksen turvaamiseksi. (Söderholm 2004, 60; Söderholm & Politi 2012, 79; Sinkkonen 2004, 76.) Jääminen vaille mistä tahansa edellä mainituista tarpeista on lapselle aina jossain määrin tai pahimmillaan hyvin vakavalla tavalla vahingollista. Laiminlyönti voi aiheuttaa fyysisiä vammoja tai muita näkyviä seurauksia mutta tämän lisäksi vähemmän huomiota saa ja siten vaikeammin tunnistettavissa on ne laiminlyönnin muodot, joista ei ole näkyvillä fyysisiä jälkiä. Kuitenkin emotionaalinen laiminlyönti voi olla jopa fyysistä laiminlyöntiä vahingoittavampaa ollessaan johdonmukaista, yhtäjaksoista ja jatkuvaa. (Iwaniec, 2007.)

Kemiallinen väkivalta aktiivisessa muodossaan voi tarkoittaa lääkkeiden tai päihteiden väärinkäyttöä sekä lääkehoidon tai ruokavalion laiminlyöntiä. Lapsen tarpeeton lääkitseminen esimerkiksi nukuttamis- tai rauhoittamistarkoituksessa tai muusta syystä lapselle tarpeettomien lääkeaineiden tai päihteiden antaminen on myös lapseen kohdistuvaa kemiallista väkivaltaa. Tämän passiivinen muoto on taas käänteisilmiö, jolla tarkoitetaan sitä, ettei lapselle anneta hänen tarvitsemiaan lääkkeitä tai hänen terveytensä kannalta tarpeellista ruokavaliota ei noudateta. Tässä yhteydessä kemialliseksi väkivallaksi voidaan katsoa myös lasta vaurioittava sikiöaikainen äidin alkoholin tai päihteiden käyttö, mitä ei kuitenkaan ole sen vaarallisuudesta huolimatta kriminalisoitu. (Paavilainen & Pösö 2003,15-16; Lastensuojelun käsikirja, THL)

Sosioekonominen väkivalta voi olla rahan kiristämistä, vaatteiden tai koulukirjojen likaamista, omaisuuden tahallista rikkomista ja kotiin pääsyn estämistä. Passiivinen sosioekonominen väkivalta voi olla heitteillejättöä, kun avuttomalle ihmiselle ei järjestetä asuntoa ja toimeentulomahdollisuuksia. (Lastensuojelun käsikirja, THL.)

Rakenteelliseen väkivaltaan liittyvät hierarkkiset järjestelmät, alistaminen tai normit, joissa lapsen oikeudet jäävät huomioimatta. Sen aktiivista muotoa voidaan katsoa olevan hierarkkisuus siten, kun joillain ihmisillä tai ryhmillä on oikeus määräillä ja alistaa muita heidän tarpeistaan, tunteistaan ja oikeuksistaan piittaamatta. Lapsiin kohdistuvana passiivisena rakenteellisena väkivaltana voidaan pitää yhteiskunnassa sellaisia säädöksiä, käytäntöjä ja normeja, joissa ei oteta huomioon lapsen oikeuksia tai kehitysmahdollisuuksia. (Paavilainen & Pösö 2003,15-16; Lastensuojelun käsikirja, THL)

On myös tärkeä huomioida määriteltäessä väkivallan eri muotoja, että ne menevät osin limittäin. Laiminlyönti voi olla sekä psyykkistä, emotionaalista että fyysistä niin tekona kuin sen seurauksilta. Erityisesti kaiken väkivallan, oli se fyysistä tai ei, seuraukset ovat myös aina emotionaalisia ja myös emotionaalinen väkivalta voi aiheuttaa fyysisiä oireita. Söderholm & Kivitie-Kallio (2012, 16) muistuttavatkin, että väkivallan eri osa-alueet eivät aina esiinny erillisinä, vaan monet lapset voivat olla usean kaltoinkohtelumuodon uhreja (polyviktimitaatio). Emotionaalista laiminlyöntiä ja emotionaalista väkivaltaa katsotaan olevan enemmän tai vähemmän mukana kaikissa kaltoinkohtelun muodoissa.

2.2 Väkivallan esiintyvyys

Väkivalta on merkittävä maailmanlaajuinen ongelma. Väkivalta eri muodoissaan aiheuttaa kuolemaa, sairauksia ja vammoja ja monenlaisia niin terveydellisiä kuin sosiaalisia seurauksia ympäri maailmaa. Ongelman todellista laajuutta on vaikea hahmottaa mutta sitä voidaan ehkä parhaiten kuvailla pyramidin avulla. Kuolemaan johtaneet väkivallanteot ovat virallisissa tilastoissa kaikista näkyvin seuraus väkivaltaisesta käytöksestä, mutta ne edustavat ainoastaan pyramidin ylintä kärkeä. Seuraavan osuuden pyramidista muodostavat ne väkivallan uhrin, jotka tulevat terveystieteiden tietoisuuteen ja saavat lääkehoidollista, juridista tai muuta hoitoa tai apua. (WHO 2014, 8, 13.)

Kolmas ja kaikista suurin osa pyramidin pohjalla sisältää väestöpohjaisissa mittauksissa näkyvät väkivallanteot, joita ei kenties koskaan ilmoiteta, eivätkä ne koskaan tule kenenkään viranomaisen tietoon. Tässä yhteydessä on muistettava myös se, etteivät kaikki väkivaltaa kokeneet ole valmiita kertomaan kokemuksistaan edes luottamuksellisissa haastatteluissa ja siten he eivät edes näy mittauksissa ja tutkimuksissa, joten pyramidin pohja sisältää myös ne väkivallan uhrin, jotka kärsivät hiljaa. Juuri naisiin, lapsiin ja ikääntyneisiin kohdistuva väkivalta on erityisen altis jäämään viranomaisille tehtyjen ilmoitusten ulkopuolelle. (WHO 2014, 13.) Tämä on tärkeää muistaa kun tarkastellaan lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja sen esiintyvyydestä kertovia lukuja.

Suomessa tilastokeskuksen (2017) tietojen mukaan neljännes vuonna 2016 viranomaisten tietoon tulleista perhe- ja lähisuhdeväkivaltarikoksista kohdistui lapsiin. Tapauksia oli 2108 kappaletta, joista puolet kohdistui 7-14 -vuotiaisiin, noin 38 prosenttia 0-6 -vuotiaisiin ja noin 11 prosenttia 15-17 -vuotiaisiin. Vuonna 2016 tietoon tulleet vanhempien alaikäisiin lapsiinsa kohdistamat väkivaltatapaukset vähenivät 1,3 prosenttia edellisvuoteen verrattuna. Vuosina 2009-2016 perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhreiksi joutuneista 4200 oli henkilöitä, jotka ovat olleet perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhrina vähintään kahtena eri vuonna ja 830 kolmena eri vuonna ja näistä noin 14 prosenttia oli alaikäisiä.

Vuoden 2011 alusta voimaan tullut lainmuutos rikoslain 21 luvun 16 §:ssä (1082/2010) lisäsi kirjattujen pahoinpitelyiden määrää huomattavasti. Lainmuutoksen myötä alaikäiseen tai läheiseen kohdistetut pahoinpitelyt tulivat virallisen syytteen alaisiksi. Myös 2015

huhtikuun alussa voimaan tullut lastensuojelulain muutos (1302/2014) laajensi ilmoitusvelvollisuutta tilanteissa, joissa on syytä epäillä lapsen henkeen tai terveyteen kohdistunutta rikosta. Viranomaisten tietoon tulleiden väkivaltatilastojen tutkiminen väkivaltailmiön yleisyyden selvittämiseksi on haastavaa. On näyttöä myös globaalilla tasolla siitä, että vain pieni osa lasten pahoinpitelyistä tulee viranomaisten tietoon, vaikka laki siihen velvoittaisikin (Krug ym. 2005, 81).

Vuonna 2016 toteutetun nelivuotiaiden lasten vanhemmilta ja neuvolan työntekijöiltä laajan terveystarkastuksen yhteydessä tehdyn ja kyselylomakkeella kerätyn ja Lasten perheiden terveys, hyvinvointi ja palvelut – pilottitutkimuksen (NEVA) tulosten perusteella vanhempien osuuteen vastanneiden vanhempien (46,8 %) lapsista 12 prosenttia oli kokenut fyysistä väkivaltaa ja 3,6 prosenttia vakavaa fyysistä väkivaltaa. Vanhemmista 78 prosenttia oli kiroillut tai äyskinyt lapselle vähintään kerran viimeisen vuoden aikana, 56 prosenttia kolme kertaa tai useammin. Vanhemmista 39,5 prosenttia raportoi paiskoneensa ovia tai marssineensa ulos huoneesta/talosta. Fyysisen väkivallan kohdistamisesta lapseen kertoi 12 prosenttia, joista yleisin fyysisen väkivallan muoto oli tukistaminen ja luunapin antaminen. Vakavaa fyysistä väkivaltaa, lapsen ravistamista tai lyömistä kertoi tehneensä hyvin pieni osa, 2,23 prosenttia. (Hietämäki, 2018a.) Kysyminen vanhemmilta heidän käyttämästään väkivallasta on toki asia, mistä herää kysymys tiedon luotettavuudesta. Johanna Hietämäki (em.) toi esiin kuitenkin myös sen, että lapsen vanhemmat toivat itse esiin myös huoltaan perheensä tilanteesta sekä tuen ja avun tarvetta.

Lapsiin kotonaan kokeman väkivallan esiintyvyyden tutkiminen koetaan ymmärrettävistä syistä usein haasteelliseksi. Viranomaisrekisterien keräämä tieto ei yksinään riitä kuvaamaan koko ilmiön laajuutta, jonka vuoksi tutkimuskenttä onkin laajentunut kohti itseilmoitusperiaatteeseen perustuvia kyselytutkimuksia. Lisääntyneestä avoimuudesta huolimatta lasten kokeman väkivallan esiintyvyyden tutkimista haittaa kuitenkin se, että äitien lapsiinsa kohdistama väkivalta on edelleen kulttuurissamme tabu. (Ellonen, Pösö & Peltonen 2015, 72.) Siitä huolimatta, että väkivallasta puhuminen on arkaluontoinen aihe, on myös huomattu, että ihmiset vastaavat siitä kysyttäessä kuitenkin yllättävän avoimesti (October 2018, 38). Tämän vuoksi lapsilta ja vanhemmilta on tärkeää kysyä väkivallasta ja antaa mahdollisuus kertoa siitä sekä tuoda ilmi millä keinoin väkivaltaa kokenutta voidaan auttaa.

Fagerlundin, Peltolan, Kääriäisen, Ellosen ja Sariolan (2014) tekemä laaja lapsiuhritutkimus on tuottanut merkittävää tietoa lasten kohtaamasta väkivallasta. Tutkimuksessa kartoitettiin kuudes - ja yhdeksäsluokkalaisten väkivallan kokemuksia kyselytutkimuksen avulla verraten niitä aikaisempaan 2008 tehtyyn lapsiuhritutkimukseen ja yhdeksäsluokkalaisten osalta myös vuoden 1988 koululaiskyselyn tuloksiin. Tutkijoiden mukaan, koska vain pieni osa väkivallasta ja hyväksikäytöstä tulee viranomaisten tietoon, on itseilmoitukseen perustuvilla menetelmillä tärkeä osa kattavan kokonaiskuvan saamiseksi ilmiöstä. Kyselytutkimuksena toteutetun tutkimuksen tavoitteena oli kuvata viime vuosina tapahtuneita muutoksia väkivallan esiintyvyydessä ja sen ilmenemismuodoissa. (Fagerlund ym. 2014, 6.)

Lapsiuhritutkimus kartoitti fyysisen, henkisen ja seksuaalisen väkivallan eri ilmenemismuotoja sekä eri ympäristöjä ja olosuhteita, joissa kyselyyn vastanneet lapset ovat kohdanneet väkivaltaa. Kyselyn teemat olivat väkivalta rikoksena, väkivalta ikätovereiden välillä, vanhempien kotona lapseen kohdistama väkivalta, perheenjäseniin kohdistuvan väkivallan näkeminen kotona, seksuaalinen hyväksikäyttö sekä sähköisten viestimien kautta tapahtuva kiusaaminen ja häirintä sekä ensimmäistä kertaa myös ohjatussa harrastustoiminnassa koettu väkivalta, perheenjäseniin kohdistuvan väkivallan näkeminen julkisella paikalla sekä väkivallasta kertominen. (Fagerlund ym. 2014.)

Kyselyssä kysymyskohdat väkivallan eri muodoista jakautuivat henkisen väkivallan, lievän väkivallan tai kuritusväkivallan sekä vakavan väkivallan käsitteisiin. Henkisen väkivallan alle luokiteltiin murjottaminen tai puhumasta kieltäytyminen, haukkuminen, nälviminen ja kiroilu, esineiden lyöminen, heittäminen tai potkaiseminen sekä väkivallalla uhkaaminen. Lievän väkivallan tai kuritusväkivallan käsite kattoi tyrkkimisen, tönimisen ja ravistelun, tukistamisen, läimäyttämisen, piiskaamisen ja selkäsaunojen antamisen ja vakava väkivalta puolestaan nyrkillä ja esineellä lyöminen. Potkaisemisen, aseella uhkaamisen ja sen käyttämisen. (Fagerlund ym. 2014, 48.)

Alla olevaan taulukkoon (Taulukko 1) olen koonnut lapsiuhritutkimuksen (Fagerlund ym. 2014), vuosien 2008 ja 2013 tulokset kuudes - ja yhdeksäsluokkalaisten kokemuksista äidin ja/tai isän käyttämästä väkivallasta koko edeltäneen elämän ajalta, eli kuudesluokkalaisilta 11. ikävuoteen saakka ja yhdeksäsluokkalaisilta 13. ikävuoteen saakka sekä molemmilta ikäluokilta kokemuksista myös kuluneen vuoden ajalta.

Taulukko 1. 6- ja 9-luokkalaisten lasten kokemukset äidin ja/tai isän käyttämästä väkivallasta vuosina 2008 ja 2013, %. (Fagerlund ym. 2014, 144-145, 151)

	9 lk. 2008	9 lk. 2013	6 lk. 2008	6 lk. 2013
Henkinen väkivalta				
Murjottanut tai kieltäytynyt puhumasta	42	34	23	17
Haukkunut, nälvinyt tai kiroillut	40	28	22	14
Heittänyt, lyönyt tai potkaissut esinettä	23	15	13	8
Uhannut väkivallalla	9	5	4	2
Lievä väkivalta/ kuritusväkivalta				
Tyrkännyt, töninyt tai ravistellut	12	7	5	3
Tukistanut	34	16	24	9
Läimäyttänyt	10	6	6	9
Antanut piiskaa	11	4	7	2
Antanut selkäsaunan	5	3	4	1
Vakava väkivalta				
Lyönyt nyrkillä	2	2	1	1
Lyönyt esineellä	2	2	2	1
Potkaissut	3	2	2	1
Uhannut veitsellä tai aseella	1	1	1	1
Käyttänyt veistä tai ampuma-asetta	1	1	1	1

Vaikka väkivalta on esitettyjen tulosten mukaan vähentynyt, merkittävä osa lapsista edelleen kokee väkivaltaa sen eri muodoissa (ks. Taulukko 1). Jopa 34 prosenttia yhdeksäsluokkalaisista ja 23 prosenttia kuudesluokkalaisista on kokenut äidin ja/tai isän toimesta murjottamista tai puhumasta kieltäytymistä, 28 prosenttia yhdeksäsluokkalaisista ja 14 prosenttia kuudesluokkalaisista on ollut haukkumisen, nälvimisen tai kiroilun kohteena. Kuritusväkivallan vähenemisestä huolimatta yhdeksäsluokkalaisista 16 prosenttia ja kuudesluokkalaisista 9 prosenttia on kokenut tukistamista. Vakava väkivalta kaikissa muodoissaan on jo lähtötasoltaan harvinaista ja sen osuudet ovat pysyneet lähes samalla tasolla, mutta sitä ilmoitti kokeneensa edelleen kaksi prosenttia yhdeksäsluokkalaisista ja yksi prosentti kuudesluokkalaisista. (Fagerlund ym. 2014, 48-49.)

Tutkimus osoitti, että lapsiin kohdistuva väkivalta lähes kaikissa muodoissaan on vähentynyt. Lasten kohtaamaan väkivallan piiloutuvasta luonteesta huolimatta rikokset tulevat myös aiempaa useammin viranomaisten tietoon, vaikka niiden määrä sinänsä ei

olisikaan lisääntynyt. Vanhempien lapsiin kohdistama kuritusväkivalta kiellettiin laissa 1984 (LHL 361/1983) ja suurin muutos väkivallan yleisyyden vähenemisessä onkin varsin odotetusti tapahtunut lain voimaantulon jälkeen. Vuonna 1988 koululaiskyselyyn vastanneet lapset olivat eläneet lapsuutensa aikana, jolloin kuritusväkivalta oli hyväksytympää. Nykytutkimus osoittaa, että myönteinen kehitys väkivallan vähenemisessä on jatkunut sen jälkeen myös 2000-luvun aikana. (Fagerlund ym. 2014, 121.)

Suomalaisten vanhempien kasvatusasenteita ja kuritusväkivallan käyttöä kartoittaneen Lastensuojelun keskusliiton selvityksen (Hyvärinen 2017) mukaan kuritusväkivaltaan liittyvät asenteet ovat muuttuneet merkittävästi kaikissa ikäluokissa ja samalla kaikkien fyysisen kurituksen muotojen käyttö on myös vähentynyt merkittävästi viimeisen kymmenen vuoden aikana. Suurin muutos tapahtui 2000 – luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä ja jatkui senkin jälkeen, tosin 2010 – luvulla huomattavasti hitaampana. Ennen kuritusväkivallan kriminalisointia lasten fyysistä kurittamista hyväksyttävänä piti noin puolet suomalaisista. Vuonna 2017 selkeästi suurin osa (81 %) ei hyväksy lasten ruumiillista kuritusta kasvatukseen edes poikkeustapauksissa. Suomalaiset suhtautuvat myös henkiseen kuritusväkivaltaan lähes yhtä kielteisesti kuin fyysiseen väkivaltaan ja erityisesti väkivallalla uhkailu ja aikuisten väliselle väkivallalle altistuminen nähdään lapsen kehitykselle ja kasvulle hyvin haitallisena. Vanhemmat pitävät väkivaltaista kasvatusta vähemmän hyväksyttävänä kuin muut suomalaiset ja selvityksen mukaan myös kurittavat lapsiaan aiempia sukupolvia vähemmän. (Hyvärinen 2017, 10-11, 15, 26.)

Asenteiden muutoksesta ja väkivallan vähentymisen positiivisesta kehityksestä huolimatta myös kuritusväkivaltaa käytetään edelleen huomattavissa määrin. Asenteet eivät kerro koko totuutta ja takaa sitä, että ihmiset toimisivat kaikissa tilanteissa edes omasta mielestään hyväksyttävällä tavalla. Jopa 41 prosenttia kyselyyn vastanneista kertoi joskus turvautuneensa johonkin kuritusväkivallan muotoon lastensa kasvatuksessa. Vaikka enää vain 1 prosentti vastaajista kertoi piiskanneensa lapsiaan, kuitenkin 8 prosenttia on läimäyttänyt, 14 prosenttia on näpäyttänyt sormille ja jopa 24 prosenttia on tukistanut lapsiaan. Myös merkille pantavaa on, etteivät monet suomalaiset miellä tukistamista ja luunapin antamista kuritusväkivallaksi ja edelleen lähes kolmasosa suomalaisista pitää niiden käyttämistä hyväksyttävänä. Muista väkivallan muodoista poiketen, henkisen väkivallan muoto väkivallalla uhkailu on tutkimuksen mukaan lisääntynyt jonkin verran

viimeisen viiden vuoden aikana ja 15 prosenttia vastasi kohdistaneensa sitä lapseensa aiemman 12 prosentin sijaan. (Hyvärinen 2017, 15, 26.)

Hyvärisen (2017) tutkimuksen mukaan naiset käyttävät kuritusväkivaltaa selkeästi enemmän kuin miehet - siitäkin huolimatta, että naisten asenteet kurittamista kohtaan ovat merkittävästi miehiä kielteisemmät. Lasten fyysistä kurittamista pitää hyväksyttävänä kasvatukseen 18 prosenttia miehistä ja 8 prosenttia naisista. Myös miesten kurittavat käytännöt ovat vähentyneet selkeästi enemmän kuin naisten. Vuonna 2007 lastaan oli läimäyttänyt miehistä 15 prosenttia ja naisista 16 prosenttia. Vuonna 2017 näin kertoi tehneensä miehistä enää 5 prosenttia, mutta naisista yhä 12 prosenttia. Osin tätä voi selittää miesten lisääntynyt perhevapaiden käyttö ja siten näyttäisi, että miesten suurempi vastuu lasten kasvatuksesta näyttäisi vähentävän miesten kurittavia kasvatuskäytäntöjä. Tämän lisäksi huomattavaa on, että miehet myös jättivät vastaamatta kysymykseen useammin kuin naiset. (Hyvärinen 2017, 11, 16.) Äitien käyttämää kuritusväkivaltaa taas voi osin selittää ainakin sillä, että äidit viettävät enemmän aikaa pienten lasten kanssa kuin isät (ks. Hietamäki, Kuusiholma, Räikkönen, Alasuutari, Lammi-Taskula, Repo, Karila, Hautala, Kuukka, Paananen, Ruutiainen, & Eerola 2017). Äitien on myös tutkittu olevan isiä enemmän huolissaan maltin menettämisestä lapsen kanssa ja lapseen kohdistuvista vihan tunteista (Hietamäki 2018b). Myös Ellonen ym. (2015) ovat todenneet äitien käyttävän kuritusväkivallan muotoja sekä vakavaa fyysistä väkivaltaa lastensa kasvatuksessa.

Perheväkivalta ei esiinny tasaisesti tai satunnaisesti eri perheissä, vaan kuten muukin väkivalta, myös perheväkivalta kasautuu ja samat lapset ja nuoret ovat todennäköisesti myös todistaneet perheessään toiseen perheenjäsenen kohdistuvaa väkivaltaa (Huovinen 2017, 10-11). Lapsiuhritutkimuksen mukaan 20 prosenttia yhdeksäsluokkalaisista ja 14 prosenttia kuudesluokkalaisista olivat todistaneet jotain väkivallan muotoa ja seitsemän prosenttia yhdeksäsluokkalaisista ja viisi prosenttia kuudesluokkalaisista olivat todistaneet fyysisiä väkivallanteoita. Väkivallanteot olivat kyselyssä ryhmitelty niin, että henkisen väkivallan kokonaisuuden muodostivat nimittely, pilkkaaminen tai halventaminen sekä väkivallalla uhkaaminen. Lievän väkivallan kokonaisuuteen luokiteltiin töniminen tai ravistelu, tukistaminen sekä avokämmentäminen. Vakaviksi väkivallanteoiksi luokiteltiin nyrkillä tai esineellä lyöminen, selkäsauna sekä veitsellä tai aseella uhkaaminen. (Fagerlund 2014 ym. 57-58.)

Huomionarvoinen seikka on, että jos vanhempi kohdistaa lapsen väkivaltaa, se korreloi voimakkaasti myös vanhempien välisen väkivallan kanssa. Lujan tarttumisen tai tönimisen sekä läimäyttämisen riski on noin kaksin- tai kolminkertainen sellaisissa perheissä, joissa esiintyy vanhempien välistä väkivaltaa. Perheissä, joissa lapsi näkee vanhempien välistä väkivaltaa, lapsen riski kokea väkivaltaa itse on lähes kymmenkertainen verrattuna perheisiin, joissa ei esiinny (tai lapsi ei näe) vanhempien välistä väkivaltaa. Näiden ilmiöiden yhteys on huomionarvoinen myös käytännön kannalta. Milloin tulee ilmi vanhempien välistä väkivaltaa, on syytä huomioida lapsen kohdistuvan väkivallan mahdollisuus. Ja käänteisesti: milloin tulee ilmi lapsen kohdistuvaa väkivaltaa, on syytä huomioida vanhempien välisen väkivallan mahdollisuus. (Kivivuori 2007, 51-52.)

Myös Oranen (2012, 217, 221) muistuttaa, että väkivalta on herkästi kumuloituvaa. Hyvin usein väkivallan eri muodot (henkinen, fyysinen, seksuaalinen) esiintyvät yhdessä ja samoin väkivalta jossakin perheen suhteessa (esimerkiksi vanhempien välillä) lisää sen todennäköisyyttä muissakin perheen sisäisissä suhteissa (esimerkiksi vanhemman ja lapsen välillä). Yksinkertaistaen voidaan todeta, että väkivallan keskeinen indikaattori on väkivalta. Mikäli sitä ilmenee perheessä jossakin muodossa ja suhteessa, on todennäköistä että sitä on myös muissa muodoissa ja suhteissa.

Väkivallan todellisen esiintyvyyden mittaaminen ja kartoittaminen on kuitenkin erittäin vaikeaa, sillä vain pieni osa väkivallasta ja hyväksikäytöstä tulee viranomaisten tietoon. Väkivalta ja erityisesti lapsiin kohdistuva väkivalta onkin suurelta osin piilorikollisuutta. (Fagerlund ym. 2014, 25; October 2018, 5.) Olennaista on, että lasten kohtaama väkivalta tunnistetaan ja tunnustetaan olemassa olevaksi ilmiöksi, johon tulee sitä kohdatessa puuttua. Lasten kohtaaman väkivallan esiintyvyyden laskusta huolimatta liian moni lapsi joutuu edelleen monin tavoin väkivallan uhriksi sen sijaan, että saisi kasvaa ja kehittyä turvallisessa ja väkivallattomassa ympäristössä. Väkivallan kierre elää vahvana sukupolvelta toiselle, vaikka nykyinen vanhempien sukupolvi edellä mainittujen tutkimusten valossa onkin aiempia tuomitsevampi väkivaltaa kohtaan sekä kasvattaa ja hoivaa lapsiaan kenties lapsilähtöisemmin ja lempeämmin lasta kuunnellen kuin koskaan aiemmin. On kuitenkin muistettava, että jokainen pieni väkivallan uhri on liikaa ja sitä ei voi missään tapauksessa eikä olosuhteissa hyväksyä.

2.3 Lapsi väkivallan kohteena

Lapset voivat liittyä väkivaltaan kolmella eri tavalla: näkijöinä ja kuulijoina, kohteina tai välineinä. Kuten jo on aiemmin mainittu, väkivallan näkeminen ja kuuleminen ovat lapseen kohdistuvaa henkistä väkivaltaa, joka aiheuttaa lapsissa samantapaisia oireita kuin fyysinen väkivalta. Väkivallan seuraaminen sivusta on lapsesta pelottavaa ja hämmentävää. Lapsi ahdistuu nähdessään läheistään satutettavan ja voi myös pelätä joutuvansa itse väkivallan kohteeksi. On esitetty, että väkivallan kohdistuminen muihin perheenjäseniin on vaikutuksiltaan yhtä vahingollista kuin lapsi itse olisi väkivallan kohteena. Vaikka lapsi ei olisi paikalla väkivaltatilanteessa, lapsi on silti osallinen, hän oppii kuulemaan ja aavistamaan tapahtuneen. Lapsi voi olla myös väkivallan välineenä, jolla vanhemmat uhkailevat toisiaan. He voivat uhkailla toisiaan lapsen fyysisellä tai henkisellä vahingoittamisella. Myös lasten tai toisen vanhemman tapaamisten estäminen voi olla vallan väline samoin kuin toisen sättiminen lapsen kuullen. (MLL 2017)

Lapsi kokee kaltoinkohtelua ja väkivaltaa sen eri muodoissa monissa eri ympäristöissä. Keskeisin niistä on lapsen oma koti. Myös päivähoito ja koulu sekä sijaishuolto ovat keskeisiä väkivallan tapahtumapaikkoja. Ympäristö tai paikka ovat väkivallan kannalta niin keskeisiä, että ne näkyvät myös väkivallan käsitteissä, puhuttaessa muun muassa kotiväkivallasta, kouluväkivallasta tai katuväkivallasta. (Paavilainen & Pösö 2003, 17-19, 23-24.)

Lapsia väkivallan kohteina on tutkittu enenevässä määrin, erityisesti sen jälkeen kun on havahduttu lasten erityispiirteisiin väkivallan kokijoina. Pitkään tutkimukset ovat keskittyneet tilastoihin tai ne ovat perustuneet lasten kokemusten kartoittamiseen vanhempien kertoman kautta mutta lapset pääsevät itse ääneen edelleen verrattain harvoin.

Edellisessä luvussa esitellyt viimeisimmät lapsiuhritutkimus (2013) ja kouluterveyskysely (2017) aikaisempien vuosien tavoin tuovat kuitenkin väestöpohjaista tietoa lasten ja nuorten kokemasta väkivallasta suoraan kokijoilta itseltään. Tämän lisäksi suuret myös lasten etua ajavat järjestöt pyrkivät omalta osaltaan tutkimaan lasten kokeman väkivallan laajuutta, kartoittamaan keinoja sen ehkäisemiseksi ja kehittämään ratkaisuja sekä konkreettisempia tukimuotoja väkivaltaa kokeneiden lasten auttamiseksi. Suomessa erilaiset lapsijärjestöt tekevät tärkeää työtä tunnistamalla väkivaltailmiön merkittäväksi

ongelmaksi suomalaislasten keskuudessa ja pyrkiessään lisäämään tietoa, luomaan konkreettisia menetelmiä sekä tuomaan lapsen ääneen kuuluviin. Erilaiset tutkimukset, mittaukset, kyselyt, kehittämishankkeet ja projektit lisäävät kallisarvoista tietoa ilmiöstä, jonka tutkiminen on sekä yksilötasolla että yhteiskunnallisesti merkittävää.

Lasten oma ääni väkivaltakokemusten ilmituonnissa on saanut enemmän tilaa nykytutkimusten joukossa. Edellä mainituissa lapsiuhritutkimuksissa (2013) ja kouluterveyskyselyissä (2017) lapset ja nuoret pääsevät itse kertomaan kokemastaan väkivallasta ja se antaakin tärkeää kuvaa kuinka paljon ja millaista väkivaltaa suomalaiset lapset kokevat. Väkivallan esiintyvyyden tutkimuksen lisäksi on merkityksellistä antaa väkivaltaa kokeneille lapsille ääni esimerkiksi haastattelun muodossa. Vaikka lasten haastattelu voi olla haastavaa varsinkin näin vaikean aiheen äärellä, voi se parhaimmillaan tuottaa tietoa lasten väkivaltakokemuksista heidän omasta näkökulmastaan ja mikä vieläkin tärkeämpää, antaa lapselle mahdollisuus käsitellä koettua väkivaltaa.

Anu Huovinen (2017) on tutkinut ammatillisessa lisensiaatin työssään perheväkivaltaa kokeneita lapsia heidän identiteettikertomuksiensa kautta, millaisena lapsi kokee ja näkee itsensä. Tutkimuksen tarkoituksena oli tuoda esiin lasten perheväkivallan kokemuksia lasten omalla äänellä ja lisätä sosiaalityön ja muun ammatillisen työn piirissä ymmärrystä väkivallan vaikutuksista lapsiin. Tutkimuksen aineisto koostui neljän 7-12-vuotiaan lapsen kymmenestä haastattelukerrasta.

Huovinen (2017) nosti esille kolme perheväkivaltakertomusten tuottamaa lapsen identiteettiä: näkymättömän lapsen identiteetin, haavoitetun lapsuuden kapinoija identiteetin sekä helpon lapsen identiteetin. Haastatellut lapset rakensivat identiteettiään moninaisesti polveillen ja eri tasoilla. Koetusta väkivallasta huolimatta lapset rakensivat identiteettiään myös muiden kokemusten kautta ja niissä näkyi rakentavampaa ja selviytymistä ilmentävää identiteettiä. Huovinen (em. 105) totesi, että lasten kokemukset väkivallasta ovat osa heidän elämänsä ja osa heidän kerrottua identiteettiään. Perheessä koettu väkivalta oli haavoittanut jokaisen lapsen kokemusta turvallisesta lapsuudesta ja identiteetti kertomuksissa oli nähtävissä lasten selviytymistä haittaavia piirteitä niin lyhyellä kuin pitkälläkin aikavälillä. Lasten kertomukset perheestään eivät kuitenkaan olleet ainoastaan väkivallan sävyttämiä vaan lapsilta löytyi myös uskoa siihen, että he ovat

vanhempiensa rakastamia ja he ilmaisivat myös rakkautta vanhempiaan kohtaan, mikä oli nähtävissä myös merkittävänä tutkimustuloksena. (em. 79).

Huovisen (2017, 74) tuloksissa korostui myös kertomattoman tarinan mukanaolo, joka itsessään oli myös merkityksellinen tutkimustulos vahvistaen aiempia tutkimuksia lasten vaikeuksista tai haluttomuudesta kertoa väkivaltakokemuksistaan. Huovinen (em. 78) analysoi kuitenkin, että kieltäytymällä kertomasta, ei-muistamalla ja ei-tietämällä, lapset samalla tulivat kertoneeksi jotain omasta väkivaltakokemuksestaan. Myös Cater ja Sjögren (2016, 483) totesivat, että kohdatessa lähisuhdeväkivallalle altistuneita lapsia, täytyy lasten kanssa työskentelevien olla hyvin tietoisia siitä, että mahdollisesti hyvin pelokas lapsi saattaa vältellä väkivaltakokemuksista puhumista, joten lapsen suojelun tarpeen selvittämiseksi täytyy olla myös muita resursseja saatavilla.

On myös tutkittu tekijöitä, jotka altistavat lapsen väkivallalle tai vanhemmat käyttämään väkivaltaa. Peltonen, Ellonen, Pösö ja Lucas (2014) tutkivat äitien lapsiinsa kohdistamaa väkivaltaa tutkimuksessaan Mothers' self-reported violence towards their children: A multifaceted risk analysis, jonka analyysissä oli mukana 2716 alle 0-12- vuotiaan lapsen äitiä. Analyysi osoitti, että noin 6 prosenttia äideistä oli käyttänyt vakavaa fyysistä väkivaltaa lastaan kohtaan viimeisen vuoden aikana. Tutkimus keskittyi selvittämään niitä riskitekijöitä, jotka nostivat todennäköisyyttä äidin käyttämälle väkivallalle. Merkittäviksi riskitekijöiksi nousivat äidin lapsena kokema kuritusväkivalta, äidin lapseen kohdistama fyysisesti lievempi kuritusväkivalta (niin sanottu porttiteoria), äidin kokema stressi sekä avun hakeminen vanhemmuuden ongelmiin mutta tyytymättömyys saamiinsa palveluihin.

Åsa K. Cater ja Johanna Sjögren (2016) tutkivat Ruotsissa turvakodeissa asuneiden 8-12- vuotiaiden lasten kokemuksia lähisuhdeväkivallasta ja lasten suhteesta väkivaltaiseen vanhempaan. Tutkimuksessa selvitettiin kuinka lapset kuvailevat väkivaltaa, jolle ovat altistuneet ja isäänsä väkivallan tekijänä, josta tutkijat tyypittivät kolme erilaista kuvausta lasten kertoman perusteella. Tutkimuksen yksi merkittävä tulos oli, että lapset saattavat kokea väkivallan eri tavalla kuin aikuiset (em. 478).

Tutkimuksessa todettiin, että todellisuus on aina osin monimutkaisempaa kuin tutkimuksen keinoin pystytään ymmärtämään ja samalla lapsella voi olla erilaisia väkivaltakokemuksia ja lasten suhtautuminen väkivaltaa käyttävään vanhempaan voi ajan ja tilanteiden

vaihtuessa muuttua. Näiden kolmen eri tyypittelyn ilmiötä yksinkertaistavasta luonteesta huolimatta, voidaan niiden avulla saada enemmän arvokasta ymmärrystä lasten kokemasta lähisuhdeväkivallasta. (Cater & Sjögren 2016, 482.)

Ensimmäinen näistä oli tottelevaisuutta vaativa väkivalta, jossa lapset kokivat, että väkivalta oli riippuvainen isän tunnetiloista ja hänen kyvyttömyydestään kontrolloida niitä ja siten käytöstään, esimerkiksi humaltuneena, menettäessään malttinsa tai silloin kun ei saa tahtoaan läpi. Käyttäytyessään isän toivomalla tavalla lapset saattoivat kyetä välttämään väkivaltaa mutta sen jatkuva uhka kontrolloi niin lasten kuin perheen äidinkin käyttäytymistä. Väkivalta toimii siten sekä uhkana että reaktiona vahinkoihin, jolloin väkivaltaa ei ole mahdollista välttää edes tottelemalla. Tämänkaltaisia isiä kuvailtiin passiivisen läsnäolon, vihan ja kontrollin kautta mutta läsnä ollessaan ilman väkivaltaa, lapset raportoivat jopa viihtyneensä isänsä seurasta. (Cater & Sjögren 2016, 478-479.)

Toinen lasten kuvaileman tyyppin muodosti isät, jossa isän käyttämä väkivalta koettiin krooniseksi ja tyypittelyn mukainen isä sydämeltään ilkeäksi. Väkivalta koettiin johtuvan enemmänkin isän pahantahtoisesta luonteesta kuin mistään tietystä tilanteesta ja sitä koettiin olevan mahdotonta välttää. Isien kuvailtiin olevan pahoja myös silloin kun eivät käytä väkivaltaa sekä väkivallan tekojen kuvailtiin olevan vakavia ja eskaloituvia. Tällaista väkivaltaa kokeneet lapset elävät päivittäisen väkivallan varjossa ja pelkäävät isäänsä, eivätkä haluaisi olla missään kontaktissa itseään suojellakseen. Kolmas tyyppi oli vanhemmuuteen sulautunut väkivalta, jolloin suhde väkivaltaiseen isään, omana vanhempana, jätti varjoonsa äitiin kohdistetun väkivallan. Lasten kertomukset isästä olivat ristiriitaisia, he esimerkiksi toivoivat lisää aikaa isänsä kanssa, vaikka myös pelkäsivät häntä. (Cater & Sjögren 2016, 479-481.)

Lasten ollessa erityisen suojelun tarpeensa niin ikätason, kehityksen, fyysisten ja emotionaalisten tarpeiden sekä turvallisuuden vuoksi, on myös olennaista kartoittaa väkivallan vaikutuksia lapsiin. Väkivallan näkeminen ja kuuleminen, väkivallan uhan alla ja sen seurausten keskellä eläminen vaikuttaa aina lapsen elämään, vaikka lapsi ei olisikaan väkivallan kohteena. Väkivallalle altistuminen voi tuottaa lapselle toistuvia traumakokemuksia ja niihin liittyviä oireita. Väkivaltakokemukset ovat myös yhteydessä vanhemmuuden ongelmiin, joilla on negatiivisia seurauksia lapsen kasvun ja kehityksen kannalta. (Oranen 2012, 217.)

Lasten väkivallan kokemuksia väkivallan seurausten näkökulmasta tutkineet Cater, Miller, Howell ja Graham-Bermann (2015) selvittivät lapsuudessa lähisuhdeväkivallalle altistumisen pitkäaikaisvaikutuksia kyselyn avulla 2500 nuoren aikuisen otannalla. Tulokset vahvistivat käsitystä, että väkivallalle altistuneet lapset eivät kärsi ainoastaan väkivallan akuutimmat seuraukset vaan kokemuksilla on merkittäviä vaikutuksia mielenterveyteen pitkäänkin tapahtumien loppumisen jälkeen (em. 883).

Tutkimukseen vastanneista 11,1 prosenttia raportoi altistuneensa fyysiselle väkivallalle ja 28,1 prosenttia vastasi kokeneensa jotain lähisuhdeväkivallan muotoa lapsuutensa aikana. Naiset raportoivat altistuneensa väkivallalle miehiä useammin ja ensimmäistä kertaa nuoremmalla iällä sekä kohdattu väkivalta oli vakavampaa. Naiset myös raportoivat kokeneensa enemmän posttraumaattisen stressin oireita, ahdistusta ja itsemurhaan pyrkimätöntä itsensä vahingoittamista. Muutoin sukupuolella ei näyttänyt olevan merkittävää yhteyttä väkivallan vaikutuksiin. Iällä huomattiin olevan merkittävä yhteys aikuisiän psyykkisiin, fyysisiin ja sosiaalisiin ongelmiin, mitä nuoremmalla iällä lapsi on altistunut väkivallalle ensimmäistä kertaa, sitä korkeampi riski on siitä johtuviin ongelmiin myöhemmin. Myös väkivallan vakavuus oli selvässä yhteydessä aikuisiällä koettuihin ongelmiin. Väkivallalle altistuminen ja sen vakavuusaste olivat yhteydessä kaikkiin tutkittuihin mielenterveysongelmiin: posttraumaattisen stressin oireet, ahdistus, masennus, ADHD ja itsensä vahingoittaminen. (Cater ym. 2015, 881-884.)

Edellä esitetyt tutkimustulokset vahvistavat sitä, kuinka tärkeää väkivallan huomaaminen, puheeksiotto ja siitä kärsivien osapuolien auttaminen on. Niin suoraan lasten kanssa työskentelevät kuin perheitä muutoin kohtaavat työntekijät ja viranomaiset ovat avainasemassa väkivaltaan puuttumisessa. Kipeän ja piilotetun aiheen huomaaminen ja siihen puuttuminen vaatii ammattitaidon lisäksi herkkyyttä olla silmät ja korvat auki ja olla tietoinen väkivallan monista emotionaalisista, fyysisistä ja sosiaalisista vaikutuksista. Uskon, että koettu väkivalta näkyy ihmisessä, varsinkin lapsessa, aina jollain tapaa vaikkakin kuinka piilotettuna. Jos väkivallan haavoittama lapsi on haluton tai kyvytön tuomaan kokemaansa esille, on kaikkien lasten kanssa tekemisissä olevien vastuulla tehdä parhaamme sen eteen, etteivät väkivaltakokemukset jää huomaamatta ja kuulematta. Tutkimustieto, millä tahansa keinoin hankittuna, on olennaisen tärkeää sekä ennaltaehkäisyyn että käytännön auttamistyön kannalta. Tietoa lähisuhdeväkivallasta ja

lasten kaltoinkohtelusta erityisesti pikkulapsiperheissä tarvitaan enemmän, jotta ilmiöön voidaan puuttua ja palveluja kehittää ja kohdentaa nykyistä paremmin (Klemetti & Vuorenmaa 2018, 9).

2.4. Väkivaltatyö lastensuojelussa

Kun lapsi altistuu väkivallalle, useilla toimijoilla, kuten sosiaali-, terveydenhoito- ja mielenterveyspalveluilla ja lainvalvontaviranomaisilla on velvollisuus suojella ja edistää lapsen oikeuksia ja hyvinvointia. Viime vuosina on yhä enenevässä määrin tunnistettu, että monialainen viranomaisyhteistyö on ratkaisevaa, jotta väkivallan uhriksi tai todistajiksi joutuneiden lasten suojelua, osallistumista, tukea ja apua koskevat oikeudet toteutuisivat. Se vaatii kaikilta osallistujilta sitoutumista niin, että jokaisen yksittäisen toimijan vastuulla on varmistaa, että se toteuttaa tehtävänsä tehokkaasti ja lapsiystävällisesti. Yhteistyötä tulisi toteuttaa niin, että sen keskiössä on aina ensisijaisesti lasten oikeudet, tarpeet ja edut. (Lind Haldorsson 2017, 6.) Tätä työtä voidaan kutsua väkivaltatyöksi. Se voi olla ennaltaehkäisevää ja kouluttavaa, tukevaa, kannattelevaa ja terapeuttista monin eri tavoin.

Erilaiset lait ja säädökset velvoittavat lasten kokemaan väkivaltaan puuttumisen myös väkivaltatyön keinoin. Elokuussa vuonna 2015 voimaan tullut Euroopan neuvoston yleissopimuksen eli niin sanotun Istanbulin sopimuksen (53/2015) myötä huomio väkivaltaan puuttumisen tärkeydestä on entisestään lisääntynyt. Lisäksi uudistettu sosiaalihuoltolaki (1301/2014) määritteli viimeksi vuonna 2014, että sosiaalipalveluja on järjestettävä lähisuhde- ja perheväkivallasta sekä muusta väkivallasta ja kaltoinkohtelusta aiheutuvaan tuen tarpeeseen. Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma on myös asetettu vuosille 2018-2021. Suunnitelma korostaa työn tekemisen merkitystä useilla eri hallinnonaloilla yhdessä järjestöjen kanssa, yhteistyön, uhrien tukipalveluiden ja väkivallan tekijöiden hoito-ohjelmien kehittämistä, koulutusta ja valistusta sekä tiedonkeruun ja tilastoinnin tehostamista. (STM 2017)

Lapsiin kohdistuva väkivalta on merkittävä uhka lasten hyvinvoinnille ja niin Pohjoismaissa kuin maailmanlaajuisestikin tarve toimia siihen puuttumiseksi on enenevässä määrin tunnistettu eri yhteiskunnissa. Viimeisten vuosikymmenten aikana lasten kokema seksuaalinen väkivalta ja muu väkivalta on ollut esillä myös poliittisessa

päätöksenteossa ja useita ennaltaehkäiseviä ja lainsäädännöllisiä toimia on pyritty saamaan alkuun. Vallalla on ollut pitkäaikainen huoli vaarassa olevien lasten suojelusta, lasten tarpeiden huomioimisesta rikostutkintojen aikana ja sekä puutteista koordinoituissa palveluissa lapsille ja perheille, jotka tarvitsevat hoitoa tai tukea lapsen väkivaltakokemusten jälkeen.

Tähän väkivaltatyön tarpeeseen esimerkiksi pohjoismainen Barnahus-malli on pyrkinyt vastaamaan. Mallin kantava idea on monialainen viranomaisyhteistyöhön ja ensisijaisesti lapsiystävällisyyteen perustuva lähestymistapa, joka mahdollistaa väkivallan kohteeksi joutuneen lasten ja perheen tarvitsemat palvelut yhden katon alla. Lapsiystävällinen ja sensitiivinen lähestymistapa on tärkeä ennen kaikkea siksi, etteivät lapsen auttamiseksi ja lasta kohdanneen väkivallan selvittämiseksi tehtävät toimet aiheuta lapselle lisää vahinkoa. (Johansson, Stefansen, Bakketeig & Kaldal 2017, 1-2, 5.) Lapsen kertomus on mallissa ratkaiseva, jotta voidaan tunnistaa lapseen kohdistuva väkivalta ja tutkia sitä sekä rikoksena että suojelua ja terapiaa vaativana asiana (Guðbrandsson 2017, 4). Suomessa tähän samaan malliin nojaa vuonna 2014 alkunsa saanut Lastenasiantalo- hanke (LASTA), jonka tavoitteena oli luoda valtakunnallinen yhteistyömalli poliisille, syyttäjälaitokselle, lastensuojelulle sekä somaattiselle ja psykiatriselle sairaanhoidolle tilanteissa, joissa epäillään joutuneen pahoinpitelyn tai seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi (Sinkkonen 2018)

Vaikka väkivallan määrä ja sen mukanaan tuomat ongelmat ovat jo pitkään olleet tiedossa, kuitenkin Suomessa väkivalta on tunnustettu suhteellisen myöhään merkittäväksi sosiaalisesti ongelmaksi ja ihmisoikeusloukkaukseksi, johon hyvinvointivaltion on vastattava. Hallitusohjelmiin kirjattu ja poliittista sitoutumista edellyttävä kansallisen tason toiminta väkivallan vähentämiseksi alkoikin Suomessa vasta 1990-luvulla. Tämä osin selittää sen, että väkivaltatyö Suomessa on ollut pitkälti ulkoistettua ja alan keskeisiä toimijoita ovat olleet Ensi- ja turvakotien liitto sekä projektirahoituksella toimivat järjestöt. (Husso, Mänttari-van der Kuip, Mäntysaari & Kotiranta 2015, 7.) Asiantuntijayhteistyö on nostettu keskeiseksi työskentelytavaksi väkivaltatyöhön ja sen osuutta pitäisi kaikessa auttamistyössä lisätä. Kolmannella sektorilla on palvelujärjestelmässä kiistaton asema ja erityisesti väkivaltatyössä sillä on Suomessa asiantuntijarooli, ja sen merkitys väkivaltatyön ja väkivallan osapuolien palveluiden kehittämisessä on ollut ensiarvoisen tärkeää. (Nietola 2011, 115.)

Husso, Virkki, Holma, Notko ja Laitila (2014, 264, 267, 269) toteavat, että kehittämissuunnitelmien käytäntöön juurruttaminen on vaikeaa. Vuonna 2009-2010 he olivat mukana kehittämässä tutkimustietoon pohjautuvaa väkivaltaan puuttumisen palvelumallia Violence Intervention in Specialist Health Care tutkimus- ja kehittämishankkeessa. Projektin tarkoituksena oli juurruttaa lähisuhdeväkivallan puheeksiottaminen ja väkivaltaan puuttuminen järjestelmälliseksi toimintakäytännöksi tunnistamalla väkivalta suodatinkysymysten avulla ja sen jälkeen kartoittaa väkivaltaa kohdanneiden hoidontarve ja ohjata heidät jatkohoitoon. Projekti kohdistui aikuisten väkivallan kokemuksiin mutta tuotti mielestäni tärkeää tietoa väkivallan puheeksi ottamisen tärkeydestä ja niistä organisatorisista toiminnoista ja käytännön tekijöistä, jotka ovat välttämättömiä minkä tahansa uuden tiedon tai toimintamallin implementoimiseksi osaksi pysyviä työkäytänteitä.

Vuokko Nietola (2011) on tutkinut väkivaltatyötä asiantuntijayhteistyönä ja pyrkinyt tarkastelemaan lähisuhdeväkivaltailmiön näyttäytymistä eri työyhteisöissä sekä auttamisprosessin rakentumista asiantuntijayhteistyönä. Kattavaan määrään tutkimukseen osallistuneita työyhteisöjä lukeutui ensi- ja turvakoti, sosiaalipäivystys, neuvola, poliisilaitos, syyttäjän virasto, päiväkotit, lastensuojelu, ehkäisevä perhetyö, koulu, kriisikeskus, kotipalvelu, seurakunta, psykiatrian poliklinikka, kouluterveydenhuolto ja keskussairaala. Nietola (em. 3, 114) toteaa, että väkivaltatyön pitäisi olla jossain määrin osa kaikkien tutkimukseensa osallistuneiden työyhteisöjen ammatillista osaamista ja että palvelujärjestelmä väkivallan eri osapuolien auttamiseksi on hajanainen eikä väkivaltatyön erityisasiantuntemusta ole kaikilla paikkakunnilla. Sosiaali- ja terveysalan palveluissa sekä muissa näitä lähellä olevissa palveluissa pitäisi olla perusvalmiudet väkivallan tunnistamiseen sekä osapuolien kohtaamiseen ja tukemiseen. Hajanaisuuden ja puutteellisuuden vuoksi ei siten edes ole mahdollista tavoittaa kaikkia väkivaltatyötä tarvitsevia.

Nietola (2011, 114) jatkaa, että suomalaisessa palvelujärjestelmässä on tyypillistä, että palvelut on jaettu perus- ja erityispalveluihin. Lähtökohtaisesti tämä on hyvä asia, sillä osa ihmisten ongelmista vaatii erityistason asiantuntemusta. Erityispalveluiden olemassaolo saattaa kuitenkin vaikeuttaa perustyöntekijöiden uskallusta puuttua ongelmiin, tässä tapauksessa väkivaltaan. Työntekijöitä saattaa vaivata epävarmuus omasta osaamisestaan sekä pelko toisen reiviirille astumisesta. Tosiasia kuitenkin on, että erityispalveluita on

vähän, ne ovat alueellisesti epätasaisesti jakautuneita ja ne ovat yleisesti varsin ylikuormittuneita. Yhteiskunnalla ei myöskään ole varaa lisätä näitä erityispalveluita rajattomasti, ja toisaalta ei myöskään olla käyttämättä perustasolla olevaa osaamista.

Myös Huovinen (2017, 142) tuo esille, että vastuu lasten väkivalta-auttamisesta tuo vastuun myös siitä, että jokaisella lastensuojelussa toimivalla ammattilaisella tulisi olla mahdollisuus kouluttautua lasten kokeman väkivallan huomaamiseen, puheeksi ottoon, vaikutuksiin ja lapsilähtöisiin menetelmiin väkivallasta puhumiseen lasten kanssa. Tämä vaatii koko lastensuojelun organisaatiolta poliittisista päättäjistä johtoon ja työntekijätasolle saakka sitoutumista asiaan, resursseja tehdä työtä riittävän perusteellisesti sekä asennetta, joka tämän mahdollistaa. Tämän lisäksi on mielestäni tarpeellista mahdollistaa edes osittain edellä mainitun kaltainen koulutus myös muille lasten kanssa työskenteleville. Vaikka varmasti niin neuvolan, koulujen, päiväkotien, vapaa-ajan seurojen tai järjestöjen työntekijöiden tietoisuudessa on, että lapsi voi kokea väkivaltaa, on sen huomaaminen ja varsinkin siihen puuttuminen haasteellista erityisesti niille, jotka eivät sitä päivittäisessä työssään kohta.

Nietola (2011, 115) korostaa, että käytänteitä ja kokemuksia hyvistä toimintatavoista väkivaltatyön saralla on ollut olemassa ja väkivaltaspesifit organisaatiot tekevät arvokasta työtä sekä väkivallan eri osapuolien että omien paikkakuntiansa väkivaltatyön kehittämisessä. Siitäkin huolimatta väkivallan ehkäisyyn panostamisesta niin tutkimuksen, poliittisen päätöksenteon kuin käytännön väkivaltatyönkin osalta riittää edelleen paljon tekemistä. Toiminnan kehittäminen edellyttää pitkäjänteistä panostamista ja myös epävirallisten, asiakkaiden tarpeista nousevien käytäntöjen toteuttamista.

Erityisesti lasten kokema perheväkivalta on hiljalleen tullut sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioiden ja asiantuntijatyön kohteeksi ja tunnustetuksi haasteeksi. Varsin yleinen kokemus aiemmin on ollut, että perheväkivallan käsittelyyn ei ole ollut käytettävissä valmiita malleja ja toimintatapoja. (Paavilainen & Pösö 2003, 189.) Lasten väkivaltakokemukset eivät ole epätavanomainen asia niiden lasten keskuudessa, jotka ovat lastensuojelun palveluiden piirissä. Tähän linkittyikin järjestöjen tekemä lastensuojelutyö ja väkivaltatyö, kuten juuri Pelastakaa Lapset ry:n ja VIOLA- väkivallasta vapaaksi ry:n toiminta ja erityisesti niiden sijaishuollon väkivaltatyön kehittämiseen keskittynyt hanke, johon oma tutkimuksenikin liittyy.

Tärkeä *Kokemukset näkyviin – väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa* -hankkeessa tehty huomio oli se, ettei väkivalta näyttäytynyt poikkeuksellisenä, erityisenä ilmiönä ja ongelmana, vaan asiana, joka hyvin usein ja yleisesti liittyy sijaishuoltoon (Huovinen 2013, 11) niin lapsen elämässä ennen sijoitusta kuin sen jälkeenkin. Juuri sen vuoksi väkivaltatyölle on suuri tarve ja oma keskeinen paikkansa osana lastensuojelun ja sijaishuollon prosessien kaikkia vaiheita.

Perheväkivaltaan puuttuminen edellyttää herkkyyttä väkivallan tunnistamisessa, huolellisuutta turvallisuuden arvioinnissa ja varmistamisessa sekä monialaista työskentelyä lapsen ja hänen perheensä tukemiseksi. On lapsen edun kannalta olennaista muistaa, että kaikilla lasten ja perheiden kanssa toimivilla ammattilaisilla on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus, mikäli perheessä on väkivaltaa tai siitä on vahva epäily. Tutkimuksissa on saatu näyttöä sekä yksilö- että ryhmäinterventioiden hyödyllisyydestä. Tärkein lasten toipumista ennustava tekijä on kuitenkin väkivallan loppuminen ja turvallisuuden vahvistuminen. (Oranen 2012, 217.)

Merkittävä osa väkivaltatyötä ja sen onnistumista on lasten ja heidän väkivaltakokemustensa kuuleminen. Johanna Hurtig (2006, 172) kuvaileekin, että lasten tuottama tieto voi olla vihjeluontoista, eikä vaikeista asioista puhuminen ole helppoa. Lapsi on herkkä aistimaan, onko tilanteessa tai lapsen ja ammattilaisen välisessä suhteessa esille otettavien asioiden vaatimaa turvaa, tilaa ja edellytyksiä. On tärkeä muistaa, että näkyvien reaktioiden puuttuminen tai lapsen vaikeneminen omista kokemuksistaan ei tarkoita, etteikö väkivalta olisi vaikuttanut lapseen. Jos perheessä on ollut väkivaltaa, lapset on aina huomioitava ja heidän tilanteensa arvioitava. (Oranen 2012, 217.)

Lastensuojelun ja sijaishuollon ammattisanastossa ja –käytännöissä ei ole aiemmin ollut koko väkivaltatyö sanaa. On jouduttu perustelemaan sekä itse sanaa että sen sisältöjä. (Huovinen 2013, 6.) Väkivaltatyön termi ja käsite on siten vaatinut ja vaatinee osin edelleen jonkinlaista määrittelyä hakiessaan paikkaansa osana vakiintuneita lastensuojelun työmenetelmiä ja levitäkseen mahdollisimman laajalle eri palvelujärjestelmien osiin. Kokemukset näkyviin – hanke onkin ollut sijaishuollon väkivaltatyön kehittämisen etulinjassa ja vastannut vallitsevaan tarpeeseen määrittelemällä ja sanoittamalla väkivaltatyötä sekä tuomalla esiin sen tarpeellisuutta ja merkitystä niin lastensuojelun,

sijaishuollon kuin sitä kautta laajemminkin sosiaalityön kentällä. (Huovinen & Marttala 2013; Huovinen & Immonen 2012.)

Nietola (2011, 114) kuvaileekin käsitteen olevan selkeä ja konkreettinen pitäen sisällään työn eri ulottuvuudet ennalta ehkäisevästä korjaavaan työhön ottamatta kantaa väkivallan osapuoliin, sukupuoleen tai ikään. Näin väkivaltatyö niin käsitteenä kuin konkreettisena työmenetelmänäkin on sovellettavissa muidenkin sosiaalipalveluiden asiakasryhmien kanssa tehtävään työhön. Myös ammattilaisten keskuudessa oltiin hankkeen alkaessa uuden äärellä sen herättäessä mielipiteitä, keskusteluja ja pohdintoja väkivaltatyön paikasta ja tarpeellisuudesta erityisesti sijaishuollossa sekä sen asettumisesta esimerkiksi päihde- tai mielenterveystyön käsitteiden rinnalle (Huovinen 2013, 6).

Väkivalta on ilmiö, jota valitettavasti kohdataan laajalti yhteiskunnassa sekä kaikissa sosiaalityön asiakasryhmissä ja siten väkivaltatyön kehittämisen tarve ja merkitys levittäytyykin lastensuojelua laajemmalle. Vaikka tässä tutkimuksessa keskiössä on lastensuojelu ja sijaishuolto ja niiden tarpeisiin kohdenneet työmenetelmät, on se tärkeä osa ihmisten kanssa tehtävää auttamistyötä muuallakin yhteiskunnassa. Myös lasten kokonaisvaltainen suojeleminen tulisi nähdä laajemmin kuin vain sosiaalityössä tehtävän lastensuojelun asiana ja vastuualueena. Yhteiskunnan kantaviin perusajatuksiin kuuluu heikommassa asemassa olevien jäsentensä suojeleminen ja lapset ovat erityisen suojeleminen tarpeessa. Laajalti kaikkien lasten kanssa työskentelevien tai tekemisissä olevien yhteisenä vastuuna, niin yhteiskunnan virallisten järjestelmien ja instituutioiden edustajina kuin yksityishenkilöinä, on olla valmiina huomaamaan väkivallan ilmenemistä tai sen uhkaa, puuttumaan siihen ja auttamaan sen uhriksi joutuneita.

3. LASTENSUOJELUN DOKUMENTOINTI JA TIEDONMUODOSTUS

Sosiaalityön dokumentointi yleisesti tutkimuksen aiheena on 2000- luvulla noussut paitsi käytännön kehittämistyön, myös tutkijoiden mielenkiinnon kohteeksi koska on havahduttu siihen, ettei se ole ainoastaan välttämätön paha, joka on pakko kaiken työkiireen keskellä tehdä, vaan se on moniulotteinen ja suuren merkityksen omaava osa jokaisen sosiaalityöntekijän arkea ja asiakkaan elämää. Viime aikoina asiakastyön dokumentointi on noussut uudella tavalla esiin myös sähköisten asiakastietojärjestelmien myötä, kuten Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Kantapalvelut.

Tutkimukseni keskittyy dokumentointiin lapsen kokeman väkivallan ja sijoitusprosessin näkökulmasta. Lastensuojelun avohuollon sekä sijaishuollon dokumentoinnista on tehty runsaasti tutkimusta ja ohjeita. Vuonna 2007 uusittu lastensuojelulaki (417/2007) toi mukanaan myös uudenlaisen huomion kohti dokumentoinnin merkitystä. Yksi lain keskeisimmistä uudistuksista koski entistä tarkempaa dokumentointia asiakkuuden alkamisesta ja sen aikana tehdyistä päätöksistä ja selvityksistä sekä toimenpiteiden suunnittelusta, toteuttamisesta ja seurannasta. Laissa säädetään aiempaa yksityiskohtaisemmin tarpeellisten tietojen kirjaamisesta asiakirjoihin.

Tässä luvussa käsittelen mitä sosiaalityön ja lastensuojelun dokumentointi ja tiedonmuodostus ovat, mitkä periaatteet niitä johdattavat sekä millä tavoin niitä on tutkittu. Luvun lopussa tarkastelen tutkimuksia lasten väkivaltakokemusten näkyvyydestä lastensuojelun asiakirjoissa.

3.1 Sosiaalityön dokumentointi

Sosiaalityön asiakirjat ovat viranomaiset tuottamia ja/tai ylläpitämiä asiakkaita koskevia kirjallisia tai sähköisiä tallenteita. Ne voidaan nähdä hallinnollisen päätöksenteon ja vallankäytön välineinä, joilla on todellisuutta tuottava ja ylläpitävä, seurauksellinen luonne. (Vierula 2012, 150.) Sosiaalihuollossa asiakkaan asioiden ja työtilanteiden kirjoittaminen asiakirjoihin on arkipäiväistä, automaattista ja kiinteä osa ammatillista

toimintakulttuuria. Asiakastyöstä kirjoittaminen on asiakasta koskevan tiedon ja asiakasprosessin näkyväksi tekemistä. Kirjoittamisprosessissa asiakkuuden tapahtumat saavat aina tietyn merkityksen. Asiakastyössä kasvotusten tapahtuvan vuorovaikutuksen sanoittaminen ja siirtäminen asiakirjaan tehdyn työn kuvaukseksi sekä asiakkaan saamien palveluiden ja tapahtumien kuvaaminen totuudenmukaisesti on tärkeä prosessi sekä asiakkaiden että työntekijöiden kannalta. (Laaksonen, Kääriäinen, Penttilä, Tapola-Haapala, Sahala, Kärki & Jäppinen 2011, 11-12.)

Sosiaalityön dokumentointiin liittyvä ja sitä käsittelevä kirjallisuus on paljolti keskittynyt muistuttamaan sosiaalityöntekijöitä dokumentoinnin tärkeydestä sekä antamaan neuvoja asiakirjojen kirjoittamisessa ja niiden hyödyntämisessä sosiaalityön tiedonmuodostuksessa. Dokumentoinnin tärkeyttä ja merkitystä korostetaan tiedon keräämisen, käsittelyn ja hyödyntämisen kautta. Lastensuojelutyössä kirjoittamista ja lukemista ei tule nähdä itsestäänselvytenä, vaan jokapäiväisenä uudelleen orientoitumisena ja ihmettelynä. (Kääriäinen, Leinonen & Metsäranta 2006, 41.)

Aino Kääriäinen (2004, 97-104) kuvailee, että yleisesti kirjoittamista on käytetty vaikuttamisen ja vallan välineenä ja sitä pidetään usein totena ja sillä on myös todistusvoimaa. Hän myös painottaa, että sosiaalityön asiakirjatekstit ovat asiakkaan kannalta hyvin merkityksellisiä koska niiden perusteella muun muassa tehdään päätelmiä ja lopullisia päätöksiä. Tämän vuoksi ei ole yhdentekevää miten tekstejä laaditaan, mitä niihin kirjoitetaan, kenelle ne kirjoitetaan ja kuinka ne tulevat luetuksi. (ks. myös Vierula 2017.)

Kääriäinen (2005, 159-161) on myös todennut, että dokumentoinnilla on sosiaalityössä useita tehtäviä ja käyttötarkoituksia. Se on sosiaalityön tiedonmuodostuksen keskeinen väline. Kirjoittaessaan asiakirjoja sosiaalityöntekijä toimii tietyssä tilanteessa osana institutionaalista viranomaisverkostoa, jolloin hänen kirjoittamiseensa vaikuttavat yhteiskunnan ja kulttuurin kokonaiskehitykset, eli tekstit ovat aina aikaan ja paikkaan sidottuja ja rakentuvat kirjoittajan sen hetkisistä kokemuksista ja käsityksistä. Tapahtumana sosiaalityön dokumentointi on moniulotteinen ja monimerkityksinen, sillä sosiaalityön asiakastyöstä tehdyt kirjoitukset rakentavat ja ylläpitävät sen hetkistä todellisuutta.

Kuitenkin asiakastyöstä laaditut dokumentit kannattelevat mukanaan valikoitua kertomusta sosiaalityöstä. Kirjoittaminen on aina valintojen tekemistä, sillä kaikkea havaittua ja keskusteluissa ilmitullutta ei ole mahdollista eikä tarkoituksenmukaistakaan tallentaa täydellisenä kuvauksena asiakirjoihin. Sosiaalityöntekijä joutuu usein nopeastikin tekemään ratkaisunsa siitä, mitä ja miten työstään kirjoittaa. Asiakasdokumentit jäävät jäljiksi kertomaan kohtaamisista, keskusteluista ja päätöksistä. Kirjoittajan valintojen tekeminen sisältää aina siten myös vallankäytön mahdollisuuden: samalla kun päättää tuoda esiin jonkun näkökulman, saattaa rajata jotain pois. Asiakirjakirjoittamisen rajallisuus johdattaa kirjoittajan tiedonmuodostamisen prosessissa aina täten myös eettisten kysymysten äärelle: Millä tavoin asiakkaan tilanteesta voi kirjoittaa? Mistä asioista on yhteisesti keskusteltu? Kuinka paljon voin kirjoittaa havainnoistani? Voinko kirjoittaa siitä, mistä ei ole puhuttu? (Kääriäinen 2006, 45, 48; Laaksonen ym. 2011, 38.)

Asiakirjoissa olevat sanat avaavat lukijalleen merkityksien maailman, joka ohjaa tekstistä syntyviä tulkintoja. Asiakirjat eivät koskaan tuo lukijalleen näkyviin kokonaisia elämäntarinoita. Dokumentit ovat katkonaisia välähdyksiä, jotka kertovat jotakin tehdystä työstä, kohtaamisista ja episodeista, mutta eivät paljasta kaikkea. Täysin ehyen tarinan lukeminen tai sellaisen kirjoittaminen pelkkien sosiaalityön asiakirjamerkintöjen varassa vaatisi runsaasti kuvittelua, arvailuja ja loputonta tulkintaa. (Kääriäinen 2006, 45, 48; Laaksonen ym. 2011, 38.) Tämä on tiedostettava niin asiakirjoja laatiessa kuin niitä lukiessakin.

Kääriäisen (2006, 48) mukaan asiakirjojen välittämä ”tarina” on katkelmallinen, fragmentaarinen. Asiakirjat kertovat siitä, mitä työntekijät ovat pitäneet tärkeänä työnsä tekemisen kannalta sekä millaisia retorisia ilmauksia ja kirjoittamisen tapoja he ovat käyttäneet. Asiakirjat kertovat paljon asiakastilanteista, mutta niiden analysointi vaatii ymmärrystä kirjoittamisen ja lukemisen prosesseista, lukuisista valinnoista ja ympäröivistä tekijöistä, jotka vaikuttavat tekstin lopulliseen ilmiasuun. Laaksonen ym. (2011, 42) puhuvat myös asiakirjoihin tehtyjen ilmausten merkityksestä. On tiedostettava mikä vaikutus niillä saattaa olla tulevaisuudessa asiakkaan tilanteeseen liittyviä ratkaisuja tehtäessä. Ei siis suinkaan ole yhdentekevää, millaiseen tietoon asiakirjan tiedot perustuvat, kuka niissä saa äänensä kuuluville ja kenen havaintoihin ja näkemyksiin ne perustuvat.

Jokaisella asiakirjalla onkin aina jokin tehtävä, ja tämä tehtävä määrittää pitkälti asiakirjan sisällön. Se, kenelle teksti kirjoitetaan tai mitä tarkoitusta varten, ohjaa kirjoittajan valintoja. On esimerkiksi eri asia kirjoittaa muistiinpanoja päivittäisestä asiakastyöstä kuin laatia lastensuojelupäätöksen perusteluja. Muistiinpanotekstien kirjoittaminen on väljempää ja vuorovaikutuksellisempaa suhteessa asiakkaaseen kuin päätöstekstien laatiminen, joissa viranomaisen edellytetään ottavan selvästi kantaa asiakkaan tilanteeseen. Päivittäisestä asiakastyöstä kirjoitettuihin teksteihin voi palata asiakkaan kanssa, tehdä tilanteesta uusia tulkintoja ja muuttaa aiemmin syntyneitä käsityksiä. Päätöstekstien muuttaminen taas edellyttää virallista muutoksenhakua, jossa päätös ja sen perusteet kumotaan ja asetetaan uudelleen arvioitaviksi. (Kääriäinen 2006, 48-49.)

Asiakirjojen laatimiselle on lainsäädännöllä asetettu erilaisia sääntöjä ja ohjeita, jotka turvaavat yksityishenkilöiden ja viranomaisten luottamuksellisia suhteita sekä lisäävät yksityisyyden suojaa. Lainsäädäntö ohjaa niin asiakastiedon käsittelyä ja asiakkuuden määräytymistä kuin tiedon saantia, käyttöä ja luovuttamistakin. Hallintokäytäntöjen, asiakirjahallinnon ja dokumentoinnin kannalta keskeisiä lakeja ovat hallintolaki (434/2003), laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000), henkilötietolaki (523/1999), laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999), laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä (159/2007) sekä laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (254/2015). Tämä lainsäädäntö asettaa tekstin kirjoittajalle velvollisuuksia ja määrittelee samalla asiakkaalle tiettyjä oikeuksia. Sosiaalityöntekijöille laki viestii hyvin eettistä sanomaa. Dokumentoinnin aikana työntekijän on jatkuvasti pohdittava tarvitseeko kirjaamaansa asiaa ratkaisua tehdessään tai kenties myöhemmin. (Kääriäinen 2005, 162; 2006, 50; Laaksonen ym. 2011, 6, 16.) Jokainen kirjattu asia, näkemys ja tieto on oltava tarkoituksenmukainen ja sen kirjaamiselle on oltava pätevä syy.

Työntekijän on aina tiedettävä mihin tarkoitukseen hän kerää tietoja ja mihin henkilörekisteriin ne kuuluvat ja tallentuvat. Arvio tietojen tarpeellisuudesta täytyy tehdä työskentelyn todellisen luonteen perusteella. Myös käytettäessä työmenetelmiä, joilla tuotetaan paljon henkilökohtaista asiakkaan elämää koskevaa tietoa, on osattava arvioida mikä osa tiedosta on työskentelyprosessin dokumentoinnin kannalta välttämätöntä ja mikä ei. Päätöksiä tehdessään työntekijän on tiedettävä mitä tietoja hänen tulee ja voi käyttää päätöksensä perusteluina ja mitkä tiedot taas eivät saa vaikuttaa päätöksentekoon.

Asiakkaita koskevan tiedon käsittely vaatii aina ammatillista harkintaa, työntekijän tulee jatkuvasti pohtia, mitä tietoja hän todella tarvitsee työtehtävänsä hoitamiseen. (Laaksonen ym. 2011, 11.) Yhtä lailla asiakkaalla on oikeus tietää mihin hänen tietojaan kerätään, tallennetaan ja käytetään.

Tehtyjen valintojen merkitys laadukkaassa ja huolellisessa dokumentoinnissa koskee myös kielenkäytön valintoja. Laaksonen ym. (2011, 39-41) muistuttavat ymmärrettävän ja arkisen kielenkäytön merkityksestä ja kehottavat välttämään monitulkintaisia ja tulkinnanvaraisia ilmaisuja ja lyhenteitä mikäli ne voivat aiheuttaa lukijassa epäselvyyksiä sekä kiinnittämään huomiota ammattislangin tai erikoissanaston käyttöön. On hyvä kiinnittää huomioita myös siihen, miten asiakasta kutsuu ja miten nimittää itseään kirjoittajana ja toimijana. Esimerkiksi aktiivi- ja passiivimuotojen sekä pelkän etunimen tai koko nimen tarkoituksenmukainen käyttö on erilaista eri asiakirjojen yhteydessä.

On tärkeää myös tiedostaa, että tekstit eivät koskaan ole tekijättömiä, sillä asiakastietojen kirjoittaja ei ole koskaan irti omasta elämänsä historiastaan ja ympäristöstään. Työntekijän tulisikin aina tiedostaa ja ymmärtää, mistä omat tulkinnat syntyvät ja mitkä ovat ne lähtökohdat, jotka vaikuttavat tapaan tehdä ja käsitteellistää omia havaintoja. Tätä toimintaa tukee niin yksin kuin työryhmässäkin tehtävä omien toimintatapojen ja ammatillisten lähtökohtien reflektointi. Omalla tavallaan asiakirjat kuvaavat asiakastietojen lisäksi sen kirjoittajaa havaitsijana, tulkitsijana ja päätöksen tekijänä. (Laaksonen ym. 2011, 11-12.)

Suhteellisen tiukasta lainsäädännöstä huolimatta käytännön työssä sosiaalityön asiakirjojen kirjoittamiseen ohjeet ovat olleet varsin puutteellisia koska dokumentointia herkästi pidetään selkeänä ja yksinkertaisena asiana, josta jokaisen työntekijän odotetaan suoriutuvan suhteellisen samalla tavalla (Kääriäinen 2005, 163). Tämä seikka lisätynä jokaisen työntekijän yksilölliseen tapaan käsitellä ja ymmärtää tietoa sekä dokumentoida sitä johtaa siihen, että asiakirjat voivat olla hyvinkin erilaisia. Myös sosiaalityöntekijöiden käsitykset tarkoituksenmukaisista, oleellisista tai tarvittavista tiedoista voivat poiketa toisistaan huomattavasti.

Asiakasdokumentoinnin merkitys on ansaitusti kuitenkin noussut entistä tärkeämmäksi kehityksen kohteeksi viime vuosina. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen kokoama

kattava ja hyvin tarpeellinen opas asiakastyön dokumentoinnista sosiaalihuollossa (Laaksonen ym. 2011) kokoaa yhteen asiakastyön dokumentoinnin periaatteita toiminnallisista, eettisistä ja juridisista näkökulmista. Opas tarjoaa käytännön välineitä ja keinoja avuksi asiakastyön käsittelyn periaatteiden yhdenmukaistamiseksi ja jokaiselle yksittäiselle sosiaalialan työntekijälle avuksi kirjaamiskäytäntöjen kehittämiseksi ja siten asiakastyön laadun parantamiseksi.

Asiakastyöstä kirjoittaminen on dynaaminen prosessi, jossa erilaiset näkökulmat ja toiminnan mahdollisuudet tehdään näkyviksi. Tiedon ja tietämisen merkitys sosiaalityössä sekä samanaikainen epävarmuuden läsnäolo tuovat ulottuvuuksia kirjaamiskäytäntöihin. Epävarmuus on kirjoitettava näkyväksi, jotta tietämisen mahdollisuudet tulisivat arvioitaviksi. Hän toteaa myös, että sosiaalityön dokumentoinnin näkökulmasta tiedon kirjoittaminen näkyväksi asiakirjoihin on tiedonmuodostuksessa vain 'jäävuoren huippu'. Tämä näkyväksi tekemisen prosessi on juuri sitä toimintaa, josta sosiaalityöhön rakentuu tiedon käsittelyn ja jäsentämisen paikka. (Kääriäinen 2005, 166-167.)

Laaksonen ym. (2011, 12) lisäävät, että asiakaskirjojen laatijan on ymmärrettävä oman vastuunsa havainnoidessaan ja kuvatessaan omaa työskentelyään sekä asiakkaan elämäntilannetta. On myös oltava tietoinen, ettei tietämisen ja ymmärryksen prosessi kuitenkaan ole automaattinen tai minän ulkopuolinen toiminto vaan vaatii työntekijältä erityisesti päätöksentekoa varten tiedon keräämistä, tutkimista ja jalostamista (Kääriäinen 2005, 166).

Kääriäisen (2005, 168) mielestä dokumentointi ei ole ollut riittävän systemaattista vastaamaan sosiaalityön vaatimuksiin vaikuttavuuden, laadun ja tuloksellisuuden arvioimiseksi. Tutkijan mielestä palvelu voi hetkittäin olla asiakkaan kannalta vaikuttavaa vaikka sitä ei olisi dokumentoituakaan näkyväksi mutta palvelun vaikuttavuutta ei voida arvioida ja mitata jos ei tiedetä miten on toimittu. Ja jos ei ole tietoa miten on toimittu, on vaikea ennakoida tulevaisuuden suuntia. Juuri tulevien tarpeiden vastaamiseksi dokumentointi on tärkeää.

Yksi keskeisimpiä dokumentointia ohjaavia periaatteita ovat avoimuus ja asiakkaan mukaan ottaminen dokumentointiin (Petrelius, Tulensalo, Jaakola & Hietamäki 2016, 18). Asiakkaan ottaminen mukaan asiakirjojen tekemiseen on sosiaalihuollossa myös eettinen

perusta, jota säätelee myös asiakaslaki (812/2000, 13§) taaten asiakkaalle oikeuden tietää mitä hänestä kirjoitetaan, mihin tietoja käytetään ja mihin niitä luovutetaan. Asiakkaalla on oikeus olla tietoinen häntä koskevien asiakirjojen kirjoittamisesta ja niiden sisällöstä. Asiakirjoja laaditaan mahdollisuuksien mukaan yhdessä asiakkaan kanssa ja niihin kirjataan yhdessä keskustellut ja sovitut asiat, sekä tärkeät tai välttämättömät selvitykset ja kuvaukset asiakkaan saamasta palvelusta. Käytännössä on kuitenkin tilanteita, jolloin asiakirjoista etukäteen tai tapahtumahetkellä informointi ei ole mahdollista, esimerkiksi tilanteen äkillisyyden ja kriittisyyden vuoksi kirjauksia on tehtävä asiakasta kuulematta. Toisinaan on myös välttämätöntä kirjata asioita, joita asiakas saattaa vastustaa tai, joista hän on eri mieltä, esimerkiksi väkivaltatilanteista tai päihteiden käytöstä. (Laaksonen ym. 2011, 12.)

Asiakkaan osallisuutta vahvistaessa työntekijän on tärkeä kertoa konkreettisesti dokumentoinnin käytännöistä. Asiakkaan osallisuutta voi vahvistaa myös kertomalla etukäteen kirjausten sisällöstä, kysymällä asiakkaan toivomuksia dokumentoitavista asioista, antamalla asiakkaan tutustua asiakirjoihin pian niiden valmistumisen jälkeen tai kirjoittamalla niitä yhdessä. Työntekijän on myös oltava valmis kohtaamaan asiakkaan dokumentointia kohtaan mahdollisesti tuntema epäluulo ja pelko tuomalla samalla esille dokumentoinnin välttämättömyys työskentelyn osana ja sen merkitys kummankin oikeusturvan kannalta. Myös eriävät näkemykset kirjataan ja työntekijän erityisesti on perusteltava omansa. (Laaksonen ym. 2011, 41-42.)

Toisaalta Vierula (2017, 73-74) tuo esille kriittisesti sitä, kuinka omien asiakirjojen lukeminen voi olla myös hyvin haitallinen prosessi ja jopa traumatisoivaa. Vierula (em.) kuvailee kuinka asiakirjat voivat toimia tavallaan päiväkirjana, ainoastaan päiväkirjalle tyypillinen oma sisäinen puhe sekä mahdollisuus säädellä kirjoitettua ja siinä esiintyvää tietoa korvautuukin ulkoapäin valikoituina, määriteltyinä, institutionaalisen katseen mukaisina kirjauksina. Tällaisessa traumaattisesta näkökulmasta katsottuna asiakirjat kategorisoinnin välineenä muistuttavatkin elämän hyvin henkilökohtaisista, satuttavista kipukohdista. Tästä syystä on tiedostettava myös, ettei asiakas välttämättä halua tai kykene lukea omasta elämästään kirjattua tietoa. Mielestäni on tärkeää myös varautua siihen, että mikäli asiakas haluaa tutustua asiakirjoihinsa, olisi tällöin saatavilla myös siihen liittyen jonkinlaista keskusteluapua. On kuitenkin hyvin mahdollista ellei jopa todennäköistä, että

asiakirjat herättävät monenlaisia, erityisesti kipeitäkin tunteita. Erityisen tärkeänä pidän tätä lastensuojelun lapsiasiakkaiden kohdalla.

Asiakkaiden kanssa yhdessä dokumentoiminen on varmasti ihanne, johon tulisi dokumentoinnin ja asiakastyön käytännöissä pyrkiä. Valitettavasti kovin yksinkertaista se ei aina ole. Laaksonen ym. (2011, 41-42) toteavat, että onnistuessaan se sekä edellyttää että edistää asiakassuhteen avoimuutta ja voi edesauttaa sen myönteistä kehitystä. Osallisuuden mahdollistaminen asiakastyön dokumentointiin lisää asiakkaiden luottamusta ja vähentää yllätyneisyyttä asiakirjojen sisältämistä asioista ja käsityksistä. Kun asiakkaat ovat tietoisia yhdessä sovituista asioista ja tilanteiden arvioinneista, luo se turvaa myös työntekijän työlle. Vaikeatkin asiat on pyrittävä käsitteellistämään ja niistä on pystyttävä keskustelemaan. Vain rehellisyyden ja avoimuuden kautta mahdollistuu osapuolten välinen aito, tilannetta koskeva dialogi.

Tarja Vierula (2012, 164) ehdottaa asiakkaiden omaehtoisemman osallisuuden lisäämiseksi ja paremmin oman äänensä kuuluviin saamiseksi rinnakkaisen kirjaamistilan antamista asiakkaille asiakastietojärjestelmässä institutionaalisen dokumentaation ohelle. Vierulan (em.) mukaan tämä voisi osaltaan purkaa asiakkaiden ja asiakirjojen välistä jännitteistä suhdetta ja parantaa asiakkaiden ja työntekijöiden välistä luottamusta. Menetelmä ei poistaisi institutionaalista valtaa mutta rinnakkainen kirjaamismahdollisuus toisi uusia mahdollisuuksia vallan jakamiseen. On selvää, että kyseisen menetelmän kehittäminen vaatisi resursointia ja aihealueen nykyistä laajempaa tutkimusta ja siihen perehtymistä mutta se sisältää monia myönteisiä mahdollisuuksia. Saadessaan tuoda esiin tarpeelliseksi katsomiaan asioita, avautuisi asiakkaille mahdollisuus säilyttää omia tarinoitaan ja pitää henkilökohtaista elämää koskeva kuva eheämpänä (Vierula 2014, 357).

Huolellinen ja tarkoituksenmukainen dokumentointi vaatii siis laatijaltaan paljon. Ottaen huomioon, ettei sitä varsinaisesti opeteta alan koulutuksessa, ovat sosiaalityöntekijät muualta saatavien ohjeistusten ja koulutusten, lainsäädännön, kollegoilta oppimisen ja oman kehittymisen varassa osatakseen laatia hyvän periaatteiden mukaisia asiakirjoja. Laaksonen ym. (2011, 53) jakavat kuitenkin tärkeän muistutuksen, että asiakastyön dokumentointiosaamisessa ei ole kyse niinkään henkilökohtaisista kirjoittamisen taidoista vaan siinä on kyse ennemminkin asiakirjojen merkityksen ymmärtämisestä. Se edellyttää ymmärrystä omasta vastuusta ja roolista asiakirjojen laatijana ja sen tiedostamista, että

asiakirjoihin tallennetut tiedot ovat merkittäviä sekä asiakkaan kannalta että myös muiden ammattilaisten työskentelyn ja päätöksenteon kannalta. Asiakastyön vastuullinen dokumentointi kuvaa mahdollisimman hyvin tehtyä työtä ja asiakirjoja laatiessaan työntekijän tulisi pyrkiä ottamaan asiakkaat huomioon ammatillisessa tiedonmuodostuksessaan, suhtautua vastuullisesti työstä kirjoitettuun tietoon ja ymmärtää sen merkitys asiakasta koskevassa päätöksenteossa.

Laaksonen ym. (2011, 53) muistuttavat lisäksi, että asiakastyö on alati muuttuvaa ja sen kirjoittaminen asiakirjoiksi vaatii jatkuvasti sekä herkkyyttä että keskittymistä. Dokumentointiosaamisessa kehittyminen on pitkäjänteinen prosessi ja kyky olennaisen tavoittamisessa ja asiakirjojen kirjoittamisessa lisääntyy työkokemuksen karttuessa. Tärkeitä tekijöitä kehittämisen kannalta on koulutukseen hakeutuminen, ajantasaisen lainsäädännön seuraaminen sekä työyhteisön aktiivinen kiinnostus työssä syntyviä tekstejä kohtaan. Dokumentoinnin hyvä laatu tulisi nähdä koko työyhteisön tavoitteena ja tärkeänä osana organisaatiokulttuuria.

Työtä suunniteltaessa on tärkeä tiedostaa, että työn riittävä ja hyvien periaatteiden mukainen dokumentointi vaatii aikaa. Huolellisuus asiakirjoja laatiessa palvelee kaikkien etua ja ennaltaehkäisee virheitä sekä mahdollistaa oikeusturvan toteutumisen. Laaksonen ym. (2011, 13) toteavat myös, että asianmukaisia dokumentteja ei pystytä tuottamaan missä tahansa olosuhteissa, jonka vuoksi se tulee nähdä keskeisenä työhön kuuluvana, johon on siten myös varattava aikaa. Sosiaalihuollon työtä kuvaa usein kiire, asioiden monimutkaisuus sekä monet nopeaa toimintaa yhtäaikaisesti edellyttävät työtehtävät. Siksi erityisen tärkeää onkin, että työnantajat huolehtivat työtä suunniteltaessa siitä, että työntekijöille jää riittävästi aikaa työn hoitamiseksi hyvin. Dokumentointi ei saa myöskään jäädä yksittäisen työntekijän huoleksi, vaan sen kehittämiseen tulee kiinnittää huomiota koko organisaation tasolla.

3.2 Lastensuojelun dokumentointi ja tiedonmuodostus

Lastensuojeluasiakkuuden aikana syntyy hyvin paljon lasten ja vanhempien henkilökohtaista elämää koskevaa dokumentoitua tietoa, jonka pohjalta viranomaiset

suuntaavat toimintaansa ja tekevät lasta ja hänen perhettään koskevia päätöksiä (Vierula 2014, 343). Lastensuojelussa toimitaan hyvin perus- ja ihmisoikeusherkkien kysymysten äärellä (Hakalehto, 2016, 27), joten sen erilaiset prosessit ja toimenpiteet koskettavat asiakkaana olevia lapsia ja heidän perheitään monin tavoin. On siten erityisen tärkeää, että lastensuojelun dokumentointi ja eri tiedonmuodostuksen vaiheet tapahtuvat huolellisesti sekä lastensuojelun erityispiirteet tiedostaen. Lastensuojelu ei ole dokumentoinnin kontekstina yksiselitteinen tai ristiriidaton (Vierula 2017, 31).

Saurama (2002, 52) on todennut, että juuri lastensuojelun asiakasasiakirjoilla, akteilla, on siinä mielessä poikkeuksellinen asema, että niitä käytetään aktiivisesti sosiaalityössä ja siten niillä on toimeenpanevaa voimaa. Niiden varassa tehdään päätöksiä, eivätkä ne siis ole ainoastaan tehtyjen päätösten muistiinmerkitsemistä. Sosiaalityössä joudutaan jatkuvasti nimettömien ilmiöiden nimeämisprosessiin ja monia niistä lähestytään tunnereaktioiden tai aistimusten kautta. Niin huoli, pelko kuin paheksuntakin muiden tunnekokemusten lisäksi täytyy pukea sanoiksi sosiaalityölle ominaisen diskurssin muodossa, jotta tilanne tulisi ymmärretyksi ja siihen voitaisiin puuttua ajallisesti ja paikallisesti muotoutunein ammatillisin tavoin. Juuri tässä nimeämisprosessissa käytetään valtaa ja selvää on myös, että kenellä on valta merkityksellistää todellisuutta, luo myös todellisuutta. Usein lastensuojelun kiistat syntyvätkin erilaisista tulkinnoista ja siten ratkaisevaa on se, kenen käsitys ja tilanteille antama merkitys ”noteerataan” asiakirjoihin. Tämän vuoksi on merkittävää, millaisia sosiaalisia vuorovaikutustilanteita ja tapahtumia niihin kirjataan ja miten.

Vierula (2014, 343-344, 347, 356) muistuttaa, että lastensuojelun valta ulottuu syvälle vanhemmuussuhteisiin puuttumiseen ja sen kaltaisen yksilöihin vaikuttavan vallan muotojen tunnistamisen lisäksi on tärkeä tunnistaa myös lastensuojelun asiakirjakäytäntöihin liittyvä mikrovallan käyttö. Se, mitä asiakirjoihin kirjoitetaan ja miten asiat ilmaistaan, voi vaikuttaa lapsiin, vanhempiin ja perheisiin monin tavoin. Lastensuojelun asiakirjat eivät ole olemassa ainoastaan instituutionaalista käyttöä varten, vaan ne ovat myös merkityksellisiä dokumentteja asiakkaille. Samalla kun lastensuojelussa rakennetaan instituutionaalista tarinaa lastensuojelun asiakkaana olevasta perheestä, asiakirjat rakentavat tarinaa myös asiakkaiden henkilökohtaisesta elämästä sekä tulkitsevat, muokkaavat ja tallentavat siihen liittyviä asioita.

Lapsen kasvuolosuhteiden ja hyvinvoinnin sekä hänen perheensä kokonaistilanteen arviointi on lastensuojelun keskeinen työprosessi. Petreliuksen, Tulensalon, Jaakolan ja Hietamäen (2016, 7) pohtiessa millaisista elementeistä laadukas ja perusteltu lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointi lastensuojelun näkökulmasta koostuu, on yhdeksi tärkeimmistä määritelty tiedonmuodostuksen jäsenyys sisältäen arviointiteemojen lapsikeskeisen määrittelyn sekä osallistavan, avoimen ja lapsiystävällisen dokumentoinnin.

Lastensuojelussa lapsen äänen ja kokemusten huomioon ottaminen ja kuuluviin saaminen on erityisen tärkeää. Se on sitä myös dokumentoinnin yhteydessä ja tiedonmuodostuksen kaikissa vaiheissa. Lapsen edun toteutuminen on koko lastensuojelun prosessin ensisijainen tavoite ja lapsen osallisuuden merkitystä niin tiedonmuodostuksen kuin dokumentoinnin näkökulmasta ei voi korostaa liikaa. Tulensalo ja Muukkonen (2016, 111) korostavat tätä myös sanoen, että lapsen osallisuuden kannalta on välttämätöntä, että dokumentointi on mietitty myös lapsen näkökulmasta. Lapsikeskeisessä ajattelussa kirjaamisen on oltava avointa ja eri tahojen näkemyksiä esille tuovaa, mahdollistaen myös lapsen äänen esille tuomisen. Eri ikäiset lapset kertovat ja ilmaisevat asioita eri tavoin, joka on otettava erityisellä tavalla huomioon.

Lapsen tiedollisen toimijuuden sekä itsestään ja kokemuksistaan kertomisen moninaisten tapojen kunnioittaminen on lapsikeskeisen arvioinnin yksi olennaisimmista asioista. Yhtä lailla on tärkeää kartoittaa lapsen oma näkemys hänen elämänsä myönteisistä ja huolta aiheuttavista asioista, eikä muodostaa kuvaa lapsesta ainoastaan aikuisen kautta. Lapsen tilannetta arvioitaessa on pyrittävä muodostamaan yhdessä lapsen, hänen läheisten ja muiden lapsen tuntevien tahojen kanssa kuva lapsen arjen ja elämän kokonaisuudesta. On tärkeää antaa lapsen kuvata omaa elämäänsä mahdollisimman vapaasti ja kertoa lapsen ymmärtämällä tavalla mitä tehdään ja miksi sekä antaa tietoa lapselle luontevalla ja ymmärrettävällä tavalla. (Tulensalo & Muukkonen 2016, 112.)

Näiden kokemusten sanallistaminen ja kirjaaminen niin kuin lapsi on ne halunnut kertoa, on avainasemassa lapsikeskeisessä dokumentoinnissa, mikä kuuluisikin olla aina lastensuojelun asiakasdokumentoinnin lähtökohta. Dokumentoinnin lisäksi myös koko prosessin läpi jatkuva avoin sanallinen kommunikointi niin lapsen kuin hänen perheensäkin kanssa on tärkeää. On huomioitava, että jokainen lapsi on yksilöllinen

tarpeineen, mahdollisine rajoitteineen ja mahdollisuuksineen ja ilmaisee siten asioita ikänsä, kehitystasonsa ja henkilökohtaisten ominaisuuksiensa mukaisesti.

Lasten kokemusten näkyväksi tekemisen ensisijainen mahdollistaja on ylipäätään lapsikeskeinen työote ja arvomaailma. Lastensuojelun työntekijän tulisi nähdä lapsi tiedon tuottajana, omien kokemustensa asiantuntijana ja hänen kertomuksensa merkityksellisinä ja arvokkaina niin lapsen kuin hänen koko perheensä tilanteen hahmottamisessa. Lasten puolesta puhutaan paljon, osin ymmärrettävistäkin syistä johtuen lapsen iästä ja siten kehitystasosta, mutta samalla on huomioitava, että lapsella on aina jotain tietoa mitä kenelläkään muulla ei ole. Pienikin lapsi kertoo omaa tarinaansa aina jollain tapaa. Kaikella lapsen kokemalla on jonkinlainen vaikutus lapsen kehitykseen, kasvuun tai tunne-elämään. Se, kuinka suuri tai millainen se on, riippuu pitkälti kokemuksen luonteesta. Puhuttaessa niinkin vakavasta ja mieltä monin tavoin järkyttävästä asiasta, kun väkivalta, voidaan olla varmoja, että väkivaltakokemus näkyy tavalla tai toisella. Jos lapsi ei osaa tai halua kertoa elämänsä tapahtumista ja tuntemuksistaan verbaalisella tasolla, on otettava huomioon, että lapsi viestii myös epäsuorin verbaalisin ilmauksin sekä monin eri sanattomin tavoin. Jää aikuisten, viranomaisten tehtäväksi havainnoida, huomata ja tulkita lapsen kertomaa. Petrelius ym. (2016, 8) huomioivatkin, että lapsen tilanteen arviointi edellyttää arviointia tekevilta työntekijöiltä monipuolista teoreettista tietoa lapsista, lapsuudesta, lapsen kehityksestä, lapsen tavasta rakentaa ihmissuhteita sekä lapsen tavoista tietää ja toimia.

Lapsikeskeiseen työskentelyyn ja siten myös lapsikeskeiseen dokumentointiin kuuluu olennaisena osana myös uudenlainen tapa rakentaa tietoa lapsesta. Tiedon rakentaminen lapsesta siten, että toimijoille rakentuu ymmärrys lapsen kokemasta arjesta ja lapsen elämäntilanteen kokonaisuudesta, on keskeistä. Vaikeidenkin asioiden ja tapahtumien kuvaaminen, nimeäminen sekä sanoittaminen yhdessä lapsen ja vanhempien kanssa asettuvat lapsikeskeisen työn ytimeksi. Tiedon muodostaminen ja sen tulkitseminen sekä lapsen auttaminen ja suojeleminen ovat jatkuvia ja toisiinsa kietoutuvia vaiheita. (Petrelius ym. 2016, 10.)

On tärkeää nähdä lapsi tiedollisena toimijana, ei ainoastaan tiedon kohteena.

Lastensuojelussa lapsen kokonaisvaltaisen tilanteen arviointi vaatii sosiaalityöntekijältä kykyä kääntää lasta koskeva tieto lapsen toimijuutta tukevaksi työkäytännöksi. (Petrelius

ym. 2016, 8.) Näin dokumentoinninkin tulisi palvella lasta myös tiedon saajana ja reflektoijana. Nykykäytännöissä dokumentointi tapahtuu edelleen pitkälle perinteisesti kirjoitetussa muodossa. Lukemisen jo taitavat lapset ovat voineet saada omat asiakirjansa mutta ne lapset, jotka eivät osaa vielä lukea, ovat erityisen paljon aikuisen kertoman varassa. (Tulensalo & Muukkonen 2016, 111-112.) Erityisesti pienten lasten osallisuuden vahvistamista dokumentoinnin keinoin vaatii sosiaalityön ammattilaisilta erityisen paljon herkkyyttä ja motivaatiota mutta se on nähtävä ei ainoastaan mahdollisuutena vaan lasten oikeutena ja ammattilaisten velvollisuutena.

Lapsikeskeisyys on ollut johtava ideologinen periaate lastensuojelun sosiaalityössä 2000-luvulla Suomessa (Petrelius ym. 2016, 8). On sille siis luonnollinen jatkumo, että lastensuojelua ohjaava arvomaailma näkyy myös yhdessä sen keskeisimmistä toiminnoista, eli dokumentoinnissa ja sitä ohjaavissa periaatteissa. Kuinka hyvin ideologinen periaate on kulkeutunut käytännön työn työtapoihin ja tutkimukseni kannalta erityisesti tiedonmuodostukseen ja dokumentointiin? Onko lastensuojelutyön dokumentointi käytännössä lapsikeskeistä ja jos on niin millä tavalla ja missä määrin? Kuinka hyvin lasten ääni ja kokemukset näkyvät asiakirjoissa tai millä tavoin lapset todella otetaan mukaan osallistamaan dokumentointiin?

Lapsen kohtaaminen ja lapsen merkitys tiedon tuottajana tunnustetaan usein tärkeäksi työprosessin osaksi, mutta siitä huolimatta lasten tietoa arvostavakin työntekijä voi toiminnassaan painottua aikuislähtöiseen tiedon keruuseen ja käyttöön. Perheen sisäisen elämän kuvaajina aikuiset näyttäytyvät usein lapsia tärkeämpinä ja erilaiset työkäytännöt saattavat jo itsessään ohjata tiedonkeruuta ja siten myös dokumentointia aikuisiin painottuvaan orientaatioon. (Hurtig 2006, 169-170.)

On kuitenkin huomattu, että vaikka lapsikeskeisiä työkäytäntöjä on kehitetty näkyvästi 2000-luvun aikana, lapsikeskeisen työskentelyn toteuttaminen näyttää käytännössä olevan edelleen haasteellista. Keskeisinä esteinä lapsikeskeiselle työskentelylle on koettu kiire ja lapsen kanssa työskentelyyn liittyvän osaamisen puutteet ja toimintakulttuurit, joissa ei aktiivisesti asetuta tukemaan lapsikeskeisiä työkäytäntöjä ja niihin liittyvän osaamisen vahvistamista. (Petrelius ym. 2016, 8.)

Lastensuojelun työkäytännöissä on pyritty kehittämään entistä avoimempaa ja asiakasta osallistavaa dokumentoinnin työtapaa, jossa asiakkaalle lähtökohtaisesti annetaan tai lähetetään mahdollisimman viipymättä asiakastapaamisista laaditut asiakirjat, joita hän voi omalta osaltaan arvioida ja tarvittaessa korjata tai täydentää. Kokemuksen mukaan avoimuuteen perustuva dokumentoiva työtapo voi kääntää asiakkaiden vastentahtoisuuden yhteistyöksi ja vähitellen rakentuvaksi luottamukseksi, mikä edistää yhteisen muutostyön tekemistä vanhempien ja lasten kanssa yhteisen prosessin rakentuessa sekä kasvotusten tapahtuvassa että kirjallisessa vuorovaikutuksessa. Työtavan on todettu jopa vähentäneen vastentahtoisten huostaanottojen määrää. (Pyykönen 2012, 8, 33, 34.) Myös LasSe-hankkeessa (Lastensuojelutarpeen selvittämisen kehittäminen Väli-Suomessa 2013-2015) sovellettiin hiljattain avoimen ja osallistavan dokumentoinnin työtapaa ja siitä saatiin myönteisiä kokemuksia (Rantanen 2016).

Usein emotionaalisesti raskaiksi koetut asiakastapaamiset voivat olla kuormittavia tilanteita asiakkaille, joten rauhassa dokumentteihin tutustuminen helpottaa asioiden muistamista, oman näkökulman rakentamista ja uuden tiedon esiin tuomista myöhemminkin. Osallistava dokumentointi voi osaltaan vähentää työntekijän tekemiä tulkintavirheitä, lisätä ammattilaisen ja asiakkaan välistä ymmärrystä yhteisen dialogin myötä sekä lisätä asiakkaan osallisuuden lisäksi itse arvioinnin taitoja sekä tiedon ja hallinnan tunnetta. Läpinäkyvyyttä lisäävä työtapo vahvistaa myös sekä asiakkaan että työntekijän oikeusturvaa ja mahdollistaa asiakkaan voimaantumisen kokemuksia (Pyykönen 2012, 8, 17.)

Lapsikeskeisyyden, lapsiystävällisyyden ja lapsen osallisuuden tavoitteet koskevat lastensuojelussa siis vahvasti myös dokumentointia. Nykyistä kattavampi ja laajempi tutkimus ja kehitystyö olisi tarpeen konkretisoimaan sitä, miten lapsiystävällisen dokumentoinnin periaatteita voitaisiin soveltaa lastensuojelun dokumentoinnissa. Lapsen omien kokemusten ja näkökulmien dokumentoinnin vahvistamiseksi voisi olla hyvä tuoda esimerkiksi virallisten asiakirjojen rinnalle rakentuvat, lasta voimaannuttavan dokumentoinnin muodot, esimerkiksi työntekijän lapselle lähettämä kirje, jonka viesti olisi lasta henkilökohtaisesti lähestyvä ja tukeva (Petrelius ym. 2016, 19) tai rinnakkainen dokumentointi (Vierula 2012), jonka avulla niin vanhempi kuin lapsi voisi itse ylläpitää asiakirjoja itselleen sopivimmalla tavalla. Erityisesti pienten lasten kohdalla, tai muutoin sanallisen ilmaisun ollessa haasteellisempaa, muun kuin verbaalisen dokumentoinnin

mahdollistaminen voisi olla monin tavoin asiakkaita kannattelevaa ja tuottaa myös lastensuojelulle tarpeellista tietoa.

Kuten aiemmin mainitsin, lastensuojelu dokumentoinnin kontekstina ei ole yksiselitteinen eikä ristiriidaton. Lasten ja vanhempien välillä voi olla eturistiriitaa ja käsitykset lastensuojeluasiakkuuden taustalla olevista asioista ja tapahtumista saattavat olla toisistaan hyvinkin poikkeavat (Vierula 2017, 31.) Lastensuojelun tiedonmuodostuksen ja siten osallisuuden kysymyksiä pohtiessa tulee tiedostaa myös lasten ja vanhempien välisen tiedon ristiriita. Lastensuojelun asiakkaista puhuttaessa tarkoitetaan sekä lasta että hänen vanhempiaan tai muita hänen huoltajiaan. Perheen kokonaisvaltainen auttaminen ja kaikille kohdistetut tukimuodot ovat avainasemassa lastensuojelun antamassa palvelussa. On kuitenkin muistettava, että lastensuojelun ensisijainen asiakas on aina lapsi ja pohtiessa lasten ja vanhempien tuottaman tiedon merkitystä ja niiden todistusvoimaa ei aikuisen ääni saa nousta lasta merkityksellisemmäksi. Tämän tulisi näkyä lastensuojelun dokumentoinnin kaikissa vaiheissa mahdollisuuksien mukaan.

3.3. Lastensuojelun asiakirjat tutkimuskohteena

Jo aiemmin viittaamani Aino Kääriäisen (2003, 2004, 2005, 2016) tutkimukset asiakirjojen käytöstä sekä niiden luomisesta sosiaalityön kentällä ja erityisesti lastensuojelussa ovat avanneet myös uudella tavalla keskustelun dokumentoinnin paikasta ja merkityksestä sosiaalityössä. Hyvä dokumentointi on haasteellista alati kasvavan asiakasmäärän ja kiireen keskellä. Siihen asiakkailta on kuitenkin oikeus saada hyvää palvelua ja suunnitelmallista hoitoa. (Kääriäinen 2004, 101.)

Maritta Törrönen on lastensuojelun asiakirjojen näkyvää tietoa tutkiessaan todennut, että sosiaalityöntekijän tietoon tullut lasten pahoinvointi on ainakin osittain kirjattu lastensuojelun asiakirjoihin. Usein asiakirjat kuvaavat lapsen hyvinvointia negatiivisesta perspektiivistä terveyden puutteena tai kehityksen viivästyminä. Hän kuvaa asiakirjojen ilmaisevan lähinnä vain lapsen pahoinvointia vaikkakin joidenkin lasten kohdalla kuvaukset keskittyvät lapsen myönteiseen elämäntilanteeseen. 1980-luvulla tehdyistä asiakirjoista paistoi selkeästi läpi silloin vahvana ollut perhekeskeisyys, jolloin lapsen ääni

jäi aikuisten jalkoihin. Törrönen on todennut myös, että turvattomuutta oli asiakirjoissa käytetty perusteluna kuvaamaan lapsen pahoinvointia, jota ei voitu enää pitää kohtuullisena. Tutkimissaan esimerkeissä hän huomasi lapsen esiintyvän kohteena, jonka hyvinvoinnista oltiin huolestuneita ja lapsi näkyy vain vanhempiensa ja asiantuntijoiden tulkintojen taustalla. Kyseinen tutkija on myös käyttänyt puutetta ja varaa pahoinvoinnin käsitteinä. (Törrönen 1994, 56, 67-68.)

Törrönen (1994, 55) arvioi lastensuojelun asiakirjoissa käytettyjen määritysten kuvastavan niitä arvoja, joihin asiakasperheiden elämää verrataan. Eli näin ollen asiakirjojen kuvauksissa näkyy kuinka sosiaalityöntekijät tulkitsevat lapsen etua. Hän tarkasteli sosiaalityöntekijöiden tulkintoja lapsen edun toteutumisesta ja toteutumattomuudesta eri elämäntilanteissa. Törrönen halusi mm. tietää missä kulkee se veteen piirretty raja, jonka toisella puolen elämäntilanne muuttuu sosiaalityöntekijän arvion mukaan haitalliseksi tai jopa vaaralliseksi lapselle ja miten hyvinvointi ja pahoinvointi ilmenevät asiakirjoissa.

Törrösen (1994, 56) mielestä lapsen etu on sekä ideologinen että hallinnollinen käsite, ideologiset tulkinnat korostavat lapsen asemaa suhteessa häneen itseensä, perheeseen tai yhteiskuntaan. Tällainen näkemys painottaa biologisten vanhempien, muiden lähellä olevien ihmisten sekä koko yhteiskunnan vastuuta lapsesta ja toisaalta myös lapsen omaa vastuuta elämästään. Hallinnolliset käsitykset koostuvat ideologisten lisäksi myös lainsäädännöstä ja eri käytännöistä.

Johanna Mäenpää ja Maritta Törrönen (1996) ovat tutkineet Stakesille lapsen näkyvyyttä lastensuojelun asiakirjoissa. *Dokumentoitu lapsi*-julkaisu on Lapsen tie laitokseen -projektin loppuraportti. Projekti toteutettiin vuosina 1994-1995 Stakesin ja Turun kaupungin sosiaalitoimen yhteistyönä ja siinä tarkasteltiin Turun kaupungin lastensuojelun palvelujärjestelmää asiakirjojen pohjalta. Tutkijat tuovat esiin sen tosiasian, että asiakirjat eivät tavoita lapsen tai perheen koko elämäntilannetta vaan ne tavoittavat vain hetkiä, jolloin elämäntilanteeseen on liittynyt yhteyksiä viranomaisiin. Näin ollen asiakirjat välittävät pirstaleista tietoa lapsen ja hänen lähellään olevien ihmisten kohtaamisesta sosiaali- ja terveysviranomaisten kanssa. Asiakirjat kertovat sitä tietoa, joka on työntekijän mielestä ollut sillä hetkellä oleellista lapsen elämässä ja lisäksi hän on nähnyt tärkeänä sen kirjaamisen. (em. 7, 15.)

Päivi Kähkönen totesi 32 lapsen huostaanottoon liittyviä asiakirjoja tutkiessaan jo 1990-luvun alussa, ettei lasten pahoinpitelyä omana erillisenä perusteluna ollut käytetty juurikaan. Hän oli löytänyt kaksi epäilyä inestistä ja viisi mainintaa perheväkivallasta. Hän huomasi myös, että asiakirjoissa kuvattiin enemmän vanhempien ongelmia lasten ongelmien sijaan. Kähkönen löysi kuitenkin lapsiin liittyvien kirjausten ja kuvausten lisääntyvän vasta sen jälkeen kun lapsi oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle. (Kähkönen 1993 125-129.) Myös Katja Forssén (1993) ja Tarja Kivinen (1994) ovat tutkineet lastensuojeluun ja lasten pahoinpitelyyn liittyvää dokumentointia. Tarja Pösö (1995) taas suoritti pienimuotoisen haastattelututkimuksen Tampereen aluetoimistoissa liittyen pahoinpitelyn näkyvyyteen sosiaalitoimiston työssä.

3.4. Väkivallan näkyvyydestä asiakirjoissa

Väkivallan näkyvyyttä lastensuojelun asiakirjoissa on tutkittu hyvin vähän. Tässä luvussa tarkastelen kahta keskeisintä viimeaikaista suomalaista väitöskirjatutkimusta, Teija Hautasen (2010) tutkimusta väkivallan näkyvyydestä huoltoriitojen asiakirjoissa ja Johanna Hiitolan (2015) tutkimusta perheen ja vanhemmuuden määrittelystä sukupuolen, luokan ja etnisyyden kautta huostaanottoasiakirjoissa.

Tutkiessaan väkivallan näkyvyyttä lastensuojelun dokumentoinnissa Hiitola (2015, 91) päätyi tulokseen, että väkivalta on todettu kolmanneksi yleisimmäksi (20 %) huostaanottoa puoltavista perheiden ongelmista hallinto-oikeuden päätösasiakirjoissa. Väitteet ja kuvaukset erityisesti fyysisestä väkivallasta olivat suhteellisen tavallinen osa myös käräjä- ja hovioikeuteen vietyjä huoltoriitoja (Hautanen 2010, 231).

Tutkimusten perusteella asiakirja-aineistot puhuvat kuitenkin karua kieltään. Hautanen (2010, 231) toteaa, että väkivaltamainintojen yleisyydestä huolimatta, väkivaltakuvaukset olivat usein epätarkkoja ja puutteellisia, eikä väkivallan luonteesta, toistuvuudesta ja seurauksista voi asiakirjojen perusteella muodostaa aukotonta kuvaa. Myös Hiitola (2015, 120, 12, 123-124, 133) huomasi, että laaja kerronta väkivallasta aineistossa oli harvinaista, yleisimmin väkivalta tuli mainituksi epämääräisemmin ja ohimennen osana ongelmalistsauksia tai osana muita ongelmia, yleisimmin päihteidenkäyttöä. Väkivalta

saattoi jäädä lyhyiksi maininnoiksi tai kuvauksiksi tai väkivallan olemassa olosta saatettiin mainita kerran, mutta maininnan jälkeen väkivalta katosi kokonaan dokumenteista asian käsittelyn edetessä. Väkivaltakerronta oli usein niinkin epämääräistä, että tutkija joutui usein pysähtymään dokumentin äärelle pohtimaan kuvataanko niissä mahdollisesti rivien välissä väkivaltaa vai ei.

Esille nousee myös mielenkiintoinen huomio siitä, kuinka yleistä asiakirjoissa on kertoa väkivallasta sukupuolineutraalisti ja erittelemättä tai täsmentämättä sen tekijöitä tai uhreja (Hiitola 2015, 110; Hautanen 2010, 231). Hiitola (em. 103, 100, 111, 121) huomioikin, että kaikista perheissä esiintyvistä ongelmista, väkivallasta kerrottiin kirjauksissa eniten sukupuolineutraalisti ja ylipäätään yleisin tapa kertoa väkivallasta oli olla erittelemättä kuka väkivaltaa tekee ja kuka on joutunut sen uhriksi. Väkivaltakokemukset ovat tuolloin vain yksi ongelmalistan osa tai väkivallan mainitaan tapahtuneen menneessä sitä sen enempiä tarkentamatta. Asiakirjan väkivaltakuvaus saattaa olla vain maininta, että varhaislapsuudessa lapsen elämässä on ollut ”perheväkivaltaa”. Pelkkä maininta perheväkivallasta jättää väkivallan käsittelyn sivuun muista yleensä paljon laajemmin eritellyistä vanhemmuuden ongelmista. Perheväkivallan termi onkin tulkittavissa näin ilmaistuna varsin passiivisena ja tekijättömänä ilmaisuna. Tekijät ja uhri voivat sekoittua kerrontatavoissa myös puhuttaessa esimerkiksi perheessä esiintyneistä yhteenotoista ja riidoista.

Tutkimukset kuvaavat myös lasten väkivaltakokemusten jäävän dokumentaatiossa aikuisten ongelmien jalkoihin. Tämä huomio on ristiriidassa sen tosiasian kanssa, että lastensuojelu on ensisijaisesti rakentunut juuri lasta varten, lapsen yhteiskunnalliseksi ja institutionaaliseksi turvaverkoksi. Vaikka vanhempien ongelmilla, varsinkin sellaisilla, jotka ovat johtaneet lastensuojeluasiakkuuteen, on varsin suora yhteys lapsen hyvinvointiin, on hämmentävää, että dokumentoinnin tasolla lapsen kokemus tuntuu jäävän toissijaiseksi. Erityisen huomionarvoista on se, että juuri lasten kokema väkivalta näyttää hukkuvan herkästi perheen muiden ongelmien joukkoon. Hiitola (2015, 132, 134-135, 137, 138) huomioi, että väkivalta tuli useimmiten minimoiduksi tai ohitetuksi päätöksentekoprosesseissa kun se oli liitettyä perhediskursseihin. Erityisesti moniongelma-perheen problematiikkaa eriteltäessä väkivallasta saatettiin mainita, mutta sitä ei tarkennettu eikä sen seurauksia pohdittu. Tämän lisäksi esimerkiksi perheen dynamiikkaa kuvaavissa teksteissä korostettiin usein päihteidenkäyttöä väkivallan syynä

tai synonyymina sille, jopa niin, että oikeuden teksteissä ohitettiin väkivallan uhka ja painotettiin sen sijaan vanhempien päihdeongelmaa. Väkivalta saatettiin liittää päihteidenkäyttöön niin vahvasti, että sen uhka ohitettiin ja sen ajateltiin väistyvän automaattisesti päihteiden käytön lopettamisen myötä erittelemättä sitä omaksi ongelmakseen ja vaaraksi lapselle.

Vanhempien välisen väkivallan vaikutukset lapsiin ja sen merkitys psyykkisen väkivallan muotona näyttävät myös jäävän liiaksi dokumentoimatta. Kotona tapahtuva väkivalta irrotetaan erilliseksi ilmiökseen parisuhteen sisäiseksi lapseen vaikuttamattomaksi asiaksi vaikka väkivalta on osa lapsen lähisuhteita ja päivittäistä elinympäristöä on omiaan aiheuttamaan esimerkiksi pelkotiloja, turvattomuuden tunteita ja erilaista psyykkistä oirehdintaa. Hautanen (2010, 232) toteaa, että aineistosta nousi vahvasti se käsitys että tapahtunut parisuhdeväkivalta voidaan sivuuttaa huoltoriidan päätöksenteossa, koska väkivalta ei ole kohdistunut lapsiin tai se nähdään ”vain” vanhempien parisuhdeasiana.

Hautanen (2010, 7, 232) tunnistamat väkivaltakäsitysten diskurssit kuvaavat tuomareiden antamia määrityksiä asiakirjojen väkivaltakerronnalle päätöksensä perusteluissa.

Näkyvämmiksi näistä nousi vuorovaikutusdiskurssi, jossa väkivalta nähtiin vuorovaikutuksena, riitana tai vaikean parisuhteen ilmentymänä. Tämä koskee erityisesti parisuhdeväkivaltaa mutta väkivalta voitiin nähdä myös vanhemman ja lapsen välisenä vuorovaikutusongelmana. Muut diskurssit olivat riskidiskurssi, jossa sanavalinnat ja puhutavat arvioivat väkivaltaa sen kautta, aiheuttaako se riskejä tai turvallisuuden vaarantumista sekä kasvatustieteen diskurssi, jonka kautta lapsiin kohdistuva väkivalta nähdään kasvatustieteen keinona, jolloin kielletään lapseen kohdistuneen väkivaltaa tai sen kautta vähätellään lapseen kohdistuneen väkivallan merkitystä.

Hautanen (2010, 6) löysi, että tuomareiden päätöksissä oli varsin tavallista, ettei väkivaltaan otettu mitään kantaa tai se tehtiin hyvin epäsuorasti. Mielenkiintoinen huomio oli myös se, että silloinkin kun väkivaltaa kuvattiin todeksi näytetyksi, vakavaksi ja/tai olleen toistuvaa, se ei kuitenkaan välttämättä vaikuttanut perusteluissa tuomarin päätökseen. Näkyvimmin dokumenttien argumentaatio kohdistui parisuhdeväkivaltaa vastaan. Mikä puhuu saman ilmiön puolesta, kuin Hiitolan (2015) löydös vahvasta parisuhdepuheesta. Hautanen (em. 233) toteaa huoltoriidan viranomaisien tavoin käsitellä väkivaltaväitteitä suhteessa lain painottamaan lapsen etuun asiakirja-aineiston

valossa varsin epäjärjestelmälliseksi. Väkivaltaa ei kirjata systemaattisesti asiakirjoihin eikä sitä arvioida eikä tulkita yhdenmukaisesti tai ennakoitavasti.

Hiitolan (2015, 106, 114) analyysi tuotti myös oman tutkimukseni kannalta merkittävää tietoa päätösasiakirjoissa esiintyvistä väkivallan selityksistä, esiintuomisesta tai sen ohittamisesta. Selitettäessä väkivaltaa tai liitettäessä se perheeseen liittyviin diskursseihin, lasten kokema väkivalta katosi usein käsittelystä tai se ohitettiin kertomalla siitä epäselvästi. Vaikka väkivaltaa tuotiin huomattavasti enemmän esille sosiaalityön kuin oikeuden toimesta, katosi sosiaalityön aiemmin esiintuoma väkivalta jopa 42 prosentista hallinto-oikeuksien lopullisia huostaanoton perusteluita. Samankaltaiseen tulokseen päätyi myös Hautala (2010, 232), joka totesi, että merkittävä osa kirjausten väkivallasta katoaa perustelujen johtopäätöksissä.

Hautasen (2010, 7, 233) aineistossa myös sosiaalityöntekijöiden selvitysten väkivaltakuvaukset olivat epätarkkoja, kiertoilmauksin kerrottuja, kannanottoa vältteleviä tai tapauksissa esiin tullutta väkivaltaa ei dokumentoitu selvityksiin ollenkaan. Väkivallan arviointi perustui vahvasti siihen, onko väkivallasta tietoa muilta viranomaisilta sekä vanhempien ja lasten käyttäytymisen havainnointia. Sosiaalityöntekijöiden selvityksillä on hyvin keskeinen rooli asiantuntijatietona.

Hautanen (2010, 233) kuvailee aineistonsa perusteella aika synkkää kuvaa väkivallan dokumentoinnin kulttuurista tuomareiden ja sosiaalityöntekijöiden kirjauksissa. Kummankin ammattiryhmän kirjatuiissa arvioinneissa merkittävälle osalle väkivallasta käy niin, että siihen ei oteta mitään avointa kantaa tai se katoaa kokonaan. Väkivaltaa koskeva kielenkäyttö hahmottuu epätarkaksi, ympärilyöreäksi ja osin jopa silottelevaksi. Tästä rakentuu vaikutelma haluttomuudesta puuttua väkivaltaan ja että siitä avoimesti kirjoittaminen huoltoriitaprosessin yhteydessä on jostain syystä vaikeaa tai vastahakoista. Kirjausten merkitys väkivallan määrittelystä korostuu myös siten, että molemmat ammattiryhmät arvioivat väkivaltaa aiempien väkivaltatilanteista tehtyjen kuvausten ja tulkintojen perusteella.

Hautanen (2010, 237) kuitenkin lisää, että sanavalinnoilla rakennettu käsitys väkivallasta ja hyväksikäytöistä saattaa olla hyvinkin erilainen kuin mitä tehty päätös tai suositus antaa ymmärtää. Väkivallasta ei esimerkiksi aina kirjoiteta yhtään mitään tai sen painoarvoa

vähätellään, mutta silti päätös voi sisältää valvotut tapaamiset tai tapaamisoikeus jätetään kokonaan vahvistamatta. Ammattikäytäntöjä tutkiessa ei pelkästään teksteissä rakentuvien merkitysten analyysi riitä, vaan on pyrittävä laajemmin katsomaan mitä prosessien sisällä tapahtuu ja mitä eri toimijat ehdottavat ja faktuaalisesti tekevät.

Väkivaltaa kuitenkin tuodaan myös aktiivisesti esille ja niissä tapauksissa oli myös pohdintaa uhrien asemasta ja mahdollisesta traumatisoitumisesta. Toisaalta vaikka väkivalta oli prosessin dokumentoinnin keskiössä, sitä saatettiin silti käsitellä erilaisin väkivaltaa mitätöivien diskurssein. Merkittävää oli lopulta kuitenkin se, että suurin osa analyysin väkivaltatapauksista sivuutti tai minimoi väkivaltaa tavalla tai toisella. (Hiitola 2015, 153, 157.)

Tutkimusten tulosten valossa on selkeästi nähtävissä jatkuvien valintojen ja kirjoittajan omien näkökulmien vaikutus dokumentoinnin lopputulokseen, ilmiöiden ja tapahtumien näkyvyyteen ja siten merkittävällä tavalla myös niistä seuraaviin toimenpiteisiin ja ratkaisuihin. Dokumentaation tasolla ei siis ole yhdentekevää millaisena väkivalta näyttäytyy asiakirjoissa myöskään eri palveluiden saamisen kannalta. Hiitola (2015, 158) toteaaakin, että väkivaltadiskurssien tarkastelu on oleellista, koska se, kuinka väkivalta tulee määritellyksi, myös suuntaa tukitoimia, joiden kautta väkivaltaan vastataan.

Tapa kirjoittaa väkivallasta päätösten perusteluihin paljasti Hautasen (2010) mukaan sen, että väkivalta on harvoin keskeinen lapsen tilanteen arvioinnin kohde. Väkivalta nähdään vain yhtenä juonteena tuomareiden harjoittamassa perhesuhteiden ja elämäntilanteiden punninnassa. On myös varsin tavallista, ettei väkivaltaan oteta kantaa tai se tehdään hyvin epäsuorasti. Väkivallan kerrottiin vaikuttaneen joissakin tapauksissa päätöksiin mutta sitäkin enemmän kokemukset tulivat teksteissä ohitetuiksi. (em. 232.)

Näiden tutkimusten perusteella väkivallan esiin tuominen ei näyttäydy johdonmukaisena näkyvänä osana koko lastensuojelullisen prosessin ajan. Kysymys jää lopulta avoimeksi, miksi lapsiin kohdistuva väkivalta nähdään asiana, joka voidaan ja ennen kaikkea uskalletaan ohittaa. On tietenkin mahdotonta sanoa pelkästään asiakirjoja tarkastelemalla millainen tieto liikkuu dokumenttien ulkopuolella mutta puhtaasti niiden perusteella tehtävien päätösten tasolla on syytä olla huolissaan oikeuslaitoksen suhtautumisesta lapsia kohtaavaan väkivaltaan. Tämän lisäksi, mikäli merkittäviä huomioita, tukimuotoja tai

muita lasta tai hänen perheettään koskettavia asioita jää dokumenttien ulkopuolelle, ei sekään ole hyvä asia.

Edellä mainittujen tutkimusten tulokset kertovat huolestuttavaa tarinaa lasten kokeman väkivallan näkymättömyydestä niin heidän elämästään kertovien asiakirjojen tasolla kuin yleisestikin. Lasten suojelemiseksi rakennetut prosessit todentuvat vahvasti dokumentoinnin muodossa ja jos väkivaltakokemukset eivät totuuden mukaisesti niissä näy tai katoavat kokonaan, herää kysymys miten tällöin olisi edes riittäväällä tavalla mahdollista suojella lapsia perheessä kohdattavalta väkivallalta, taata heille lain mukaisia turvallisia olosuhteita ja antaa tarpeen mukaista tukea ja hoitoa väkivallan seurauksiin. Väkivalta lapsen elämässä on aina mittaamaton kriisi. On huolestuttavaa jos viranomaiset varovat, ohittavat tai vähättelevät asiaa, jossa pienet lapset joutuvat tahtomattaan elämään.

Sen tiedon valossa, että väkivalta huoltoriidoissa olevien perhesuhteissa ei ole millään muotoa vähäinen ilmiö ja se tulee oikeusprosessien myötä usein niissä toimivien viranomaisten arvioitavaksi (Hautanen 2010, 231) on mielestäni yllättävää, että siitäkin huolimatta lasten perheissään kokema väkivalta ei nouse suurempaan asemaan huostaanotoista päätettäessä. Turvallisten elinolosuhteiden olemassaolo on kaiken muun hyvinvoinnin lähtökohta, joten on erikoista, että näinkin usein muut lapsen elämässä näyttäytyvät ongelmat, vaikkakin yhtä lailla vakavasti otettavat ja lapsen hyvinvointia vaarantavat, katsotaan enemmän huomionarvoisiksi.

Hautanen (2010, 7) toteaa suorasanaisesti, ettei suomalainen yhteiskunta ole ottanut vastuuta lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja se näkyy hänen mukaansa myös siinä, miten huoltoriidoissa saatetaan vähätellä ja sivuuttaa lapsiperheissä tapahtuvaa väkivaltaa. Saman ajatuksen äärellä on myös Ronkainen (2008) pohtiessaan millainen toimija suomalainen hyvinvointivaltio oikeastaan on väkivallan suhteen. Millaiseen eetokseen se pohjautuu jakaessaan käytäntöjen muotoutumisen kautta vastuuta väkivallan uhreille, tekijöille ja yleisesti palvelujärjestelmälle. (em. 388.) Oikeusjärjestelmän dokumentaation valossa on aiheellista pohtia miten suomalainen hyvinvointijärjestelmä lopulta ottaa yhteiskunnallista vastuuta väkivallasta. Vaikka väkivaltakerronta ei näytä olevan harvinaista, on se liian usein sisällöllisesti epäjohdonmukaista ja lasten väkivaltakokemuksia vähättelevää.

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1. Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimustehtävä

Tutkimukseni pyrkii selvittämään, ovatko viranomaisten kirjaukset lastensuojelun asiakirjoissa tarpeeksi informatiivisia koko prosessin ajan, avohuollosta sijaishuoltoon, ja nimetäänkö lapsen kokema väkivalta esimerkiksi yksityiskohtaisena syynä huostaanotolle. Yhdeksi hypoteesiksi hankkeen kautta on muodostunut, että erityisesti päätösteksteissä esitetyt perustelut ovat yleisluontoisia ja saattavat mainita huostaanoton tai sijoituksen syyksi esimerkiksi lapsen turvallisen kasvuympäristön takaamisen vaikka kyseessä olisikin väkivallan kokemukset, joita ei siis mainita vaan ne jäävät ns. sijoitukselle asetetun tavoitteen taakse. Myös väkivallan maininta ei välttämättä kerro lukijalleen yhtään sen enempää vaikka lapsen kokemusten yksityiskohtaisempi tiedostaminen olisi lapsen edun kannalta ja koko sijaishuollon aikana erityisen tärkeää. Oleelliseksi voi korostua lapsen sijoittaminen perheeseen ja se, kuinka sijaisvanhemmat osaavat vastaanottaa lapsen, joka on kokenut väkivaltaa. Kiistatta on selvää, että sen tietäminen on kaiken perusta. Vastauksia näihin kysymyksiin etsitään aineistosta, joka koostuu Pelastakaa Lapset ry:n hallussa olevista asiakirjoista liittyen heidän kauttaan sijoitettuihin lapsiin ja heidän perheisiinsä.

Tutkimukseni tavoitteena on hahmottaa lasten kokeman väkivallan näkyvyyttä lastensuojelun sijaishuollon asiakirjojen kautta ja kuvaamana. Tutkimuskysymykseni on miten väkivallan kokemukset näkyvät lastensuojelun sijaishuollon asiakirjoissa.

Lähtökohtaisesti etsin aineistosta kirjauksia väkivallan kokemuksista sellaisina kuin ne ilmenevät ja esiintyvät asiakirjoihin kirjattuna. Tutkimuksen tehtävänä on keskittyä väkivallan dokumentointiin valitun aineiston puitteissa. Aineistossa mielenkiinto kohdistuu siihen

1. mitä kirjausten tasolla näkyy eli millä tavoin väkivalta nimetään ja kategorisoidaan kyseisissä dokumenteissa:
2. miten sitä kuvataan, mitä jätetään kenties kertomatta/kuvailematta sekä
3. näkyykö väkivalta asiakirjoissa huostaanoton jälkeenkin.

Kuten tieteellisen tutkimuksen tarkoitus on tuottaa uutta tietoa, niin tämänkin tutkielman tavoitteena on tulosten kautta tuoda enemmän tietoa lasten kokemasta väkivallasta lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon aikana sekä sen näkyvyydestä näiden prosessien aikana tuotetuissa asiakirjoissa.

Väkivallalla tämän tutkimuksen yhteydessä tarkoitetaan eri väkivallan muotoja henkisestä väkivallasta fyysiseen väkivaltaan, mukaan lukien laiminlyönti. Näihin lukeutuvat suoraan koettu fyysinen, henkinen ja seksuaalinen väkivalta, fyysinen ja henkinen laiminlyönti sekä näiden muotojen todistaminen eli epäsuora kokeminen. Käsitteeksi olen valinnut väkivallan, koska se kattaa nämä edellä mainitut eri ilmenemismuodot. Myös tutkimukseeni liittyvä kehittämishanke rakentuu väkivallan kokemusten näkyviin saamiseen.

4.2. Asiakirjat aineistona

Arkisto- tai asiakirja-aineiston tutkimisen haasteellisuus ja kiinnostavuus on siinä, että sitä ei ole tuotettu tutkimuskäyttöön vaan se on tietyllä tavalla viaton suhteessa tutkimukseen. Suoraan tutkimuskäyttöön tuotettu materiaali, esimerkiksi haastatteluaineistot, sisältävät jo retorisella tasolla paljon sellaista, jossa tuotantoehdoissa on sisään koodattu tilanteen tutkimuksellinen luonne. Ehkäpä merkittävin syy asiakirja-aineiston käyttöön tulee esiin triangulatiivisissa tutkimusotteissa, joissa tutkimuskohdetta tarkastellaan useista näkökulmista erilaisilla aineistoilla, metodeilla ja teoreettisilla jäsennystavoilla. Perimmäinen ajatus onkin todellisuuden mahdollisimman tarkka ja monipuolinen valottaminen. (Saurama 2002, 50-51.) Oman asiakirjatutkimuksensa suhteen on tärkeä Aino Kääriäisen (2006, 49) toteamus, että asiakirjojen merkitys ja kiinnostavuus tutkimusaineistoina liittyy myös niiden yhteiskunnalliseen ja lainsäädännölliseen sidonnaisuuteen. Ne kannattelevat mukanaan tietoja ihmisten saamista palveluista, eri aikakausien työskentelytavoista ja asioista, joita pidetään keskeisinä ja merkityksellisinä palvelujen toteuttamisen kannalta.

Saurama toteaa (2002, 51), että asiakirjojen rooli aineistona on mielenkiintoinen mutta paradoksaalinen. Suhteessa muihin aineistomuotoihin, kuten edellä mainittuihin haastatteluaineistoihin, ne ovat yleensä sekundaarisessa asemassa ja niitä käytetään

viimesijaisina varmistuksina, ikään kuin objektiivisina ”totuuden torvina”, jotka kertovat miten asiat ovat ”oikeasti” menneet. Niitä on pidetty luotettavimpana aineistona verrattuna esimerkiksi asiakashaastatteluun kerättyyn materiaaliin, jota pidetään subjektiivisempänä sekä syntyprosessiltaan että tutkimuksen työstön ja raportoinnin osalta.

Asiakirjoille annettu tosiasialuonne ja asiakirjatutkimus on saanut osakseen myös kritiikkiä. Heino (1997, 92) tiivistää sen seuraavasti: asiakirja-aineisto tuottaa fragmentaarisen, katkonaisen, aukollisen, epätäydellisen, asiakasnäkökulmaa painottamattoman ja ongelmia korostavan konstruktion kohteestaan. Erityisesti lastensuojelun kannalta on pidetty ongelmallisena sitä, että lapsi ei näy asiakirjoissa, vaan ne kuvaavat painottuneesti vanhempien, erityisesti äidin, edesottamuksia ja mielentiloja. Heino kuitenkin myös muistuttaa, että asiakirjojen epätäydellisyys ei tee niistä kokonaan huonoa tai käyttökelvotonta tutkimusmateriaalia. Kritiikki asiakirjojen fragmentaarisuutta kohtaan perustuu lähtökohtaisesti ongelmalliseen tulkintaan asiakirjojen tosiasialuonteesta. Aineistoa on tosin turhaan syytetty siitä, mikä on sen ominaisuus. (Saurama 2002, 51.)

Saurama (2002, 51-52) kysyykin mistä johtuu, että viranomaisten keräämille ja heidän omaa toimintaansa kuvaaville teksteille annetaan tiedollista voimaa toimia tosiasioina? Asiakirjat ovat tekstiä, joka on tuotettu hallinnon tarpeisiin ja ovat keskeinen osa viranomaistoimintaa mutta kuitenkin vain osa. Asiakirjojen tuottamisen ohella ja lisäksi instituutioiden ja virastojen toiminta sisältää paljon puhetta ja käytäntöjä, jotka perustuvat non-diskursiivisiin opittuihin rutiineihin, kirjoittamattomiin sääntöihin ja ammatilliseen osaamiseen. Asiakirjojen kautta rakennettu kuva viranomaistoiminnan todellisuudesta on siten aina yksipuolinen.

Omassa tutkimuksessani keskityn asiakirjojen tosiasialuonteen sijaan kirjaamisen käytäntöihin. Minulle erityisen tärkeää on ollut pohtia mikä merkitys tutkimuksestani esiintulleella tiedolla on ja mitä sillä voisi saavuttaa. Pystyisikö se jollain pienellä tavalla edistää sosiaalityön, lastensuojelun ja väkivaltatyön tietoperustaa. Asiakirjojen käyttö aineistona tuo tutkijan lähelle tietoa, joka syntyy vahvasti käytännön tilanteista, jolloin sen tutkimuksellakin voi olla käytännön vaikutuksia. Näen lastensuojelun asiakirjat ensisijaisesti auttamistyön välineinä. Ne ovat lasta varten tuottamassa ja kartoittamassa totuudenmukaista tietoa hänen elämästään, siinä esiintyvistä puutteista sekä avun ja tuen tarpeista.

4.3. Aineistonkeruu

Tutkimukseni aineisto koostuu viranomaisten kirjoittamista lastensuojelun virallisista asiakirjoista: huostaanottoasiakirjoista liitteineen, huostaanoton ja sijoituksen aikaisten työskentelyjen ja tutkimusten yhteenvedoista kuten viranomaisten lausunnoista, sosiaalityöntekijän muistioista, huoltosuunnitelmista sekä avohuollon ja sijaishuollon aikaisista asiakaskertomuksista. Aineistooni on valikoitunut Pelastakaa Lapset ry:n Keski-Suomen aluetoimiston kautta sijoitettujen lasten asiakirjat 12 vuoden ajalta vuosilta 1997-2009. Tutkimukseen on valittu niiden lasten asiakirjat, joiden sijoitukset ovat kestäneet vähintään vuoden. Suhteellisen pitkä ajallinen raja on valittu aineiston riittävyyden takaamiseksi. Poikkeuksena tästä joukosta on yksi kunta, josta aineistoon lukeutuvat ainoastaan vuosien 2004-2009 aikana sijoitettujen lasten asiakirjat. Syynä tälle poikkeukselle on kyseisen kunnan myöntämän tutkimusluvan kattavuus vain kyseisille vuosille.

Pelastakaa Lapset ry:n lisäksi tutkimusluvut edellytettiin haettavaksi lasten kotikunnista. Tutkimuslupaa haettiin kahdeksasta kunnasta ja lupa myönnettiin viidestä. Kustakin kunnasta tulleiden lasten asiakirjojen lukumäärät jakautuivat seuraavanlaisesti: 1. kunta (n=8), 2. kunta (n=8), 3. kunta (n=12), 4. kunta (n=14) sekä 5. kunta (n=18). Aineistoksi ja näin ollen tutkimuskohteekseni valikoitui siis yhteensä 60 sijoitetun lapsen asiakirjat. Aineiston 60 lapsesta selvä enemmistö, 39 kpl oli poikia (65 %) ja tyttöjä oli 21 kpl (35 %).

Aineiston lasten asiakirjat sijaitsivat fyysisesti Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijöiden hallussa. Konkreettisesti asiakirjat olivat paperiversioina kansioissa ja niitä oli yhteensä 44 kappaletta. Kahdeksaan kansioon sisältyivät sisarusparin asiakirjat ja kolmeen kansioon kolmen sisaruksen asiakirjat. Määrällisesti dokumentit vaihtelivat suuresti, pienin yhtä lasta koskevien asiakirjojen määrä oli viisi kappaletta ja suurin 83 kappaletta. Keskiarvoisesti asiakirjoja oli 24 kappaletta lasta kohden. Osaltaan sen selittää sisarusten määrä mutta ei kuitenkaan täysin. Dokumenttien määrään vaikutti myös sijoitusvuosien määrä mutta sekin vain osittain. Joidenkin lasten kohdalta ei löytynyt selittävää tekijää, miksi asiakirjoja oli huomattavasti vähemmän kuin toisella yhtä kauan sijoituksessa olleella lapsella.

Asiakirjoja löytyi useita erilaisia. Suurimmat yhteneväiset asiakirjat eri lasten kohdilla olivat sijoittavan kunnan laatimat sijaishuollon asiakassuunnitelmat, Pelastakaa Lapset ry:n työntekijän laatimat seuranta- ja asiakaskertomukset sekä niin ikään Pelastakaa Lapset ry:n lomakkeet Tietoja sijoitettavasta lapsesta sekä valituista sijaisvanhemmista kertova Perhelomake, johon sisältyi muun muassa tietoja, sijaisvanhempien käymistä koulutuksista ja tehtävistä. Myös sijoittavan kunnan lapsen asioista päättävän sosiaalityöntekijän ja Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijän välinen kommunikointi sähköpostiviestien välityksellä löytyi tulosteina lähes jokaisen lapsen kansion välistä. Päätös huostaanotosta ja sijaishuoltoon sijoittamisesta löytyi sen sijaan vain 17 (28 %) lapsen asiakirjojen joukosta. Yksi yleisimmistä asiakirjoista oli myös erilaisten asiantuntijoiden ja ammatillisen palveluverkoston toimijoiden lausunnot lapsesta, kuten yleislääkärin, psykiatrin tai psykologin, koulun opettajan ja päiväkodin hoitajan lausunnot. Yleisimmät tahot olivat lapselle tukea tai hoitoa antaneet lastenpsykiatrisen poliklinikka tai osasto, perheneuvola ja ensi- ja turvakoti.

Lasten iät huostaanoton hetkellä vaihtelivat suuresti aivan syntymähetkestä 15 ikävuoteen saakka. Ikäjakaumassa tosin oli suuriakin eroja. Isoimman osuuden lapsista (18 %) muodostivat huostaanoton hetkellä lapset, jotka olivat 2- vuotiaita. Toiseksi suurimman (12 %) ikäryhmän muodostivat alle 1- vuotiaat ja kolmanneksi suurimman (10 %) ryhmän lapset olivat huostaanoton hetkellä 1- vuotiaita. Aineiston perusteella voimme päätellä suurimman osan lapsista joutuvan huostaanotetuiksi hyvin nuorella iällä, ensimmäisen kahden elinvuotensa aikana. Seuraavaksi suurin ikäryhmä oli 4- vuotiaat (8 %) ja loput ikäryhmät muodostivat neljä keskenään saman suuruista ryhmää: vastasyntyneet, 3- vuotiaat, 8- vuotiaat ja 9- vuotiaat (7 %), 5- vuotiaat ja 7- vuotiaat (5 %) ja 6- vuotiaat ja 10- vuotiaat (3 %) sekä aineistossa oli yksi kutakin seuraavaa ikävuotta edustava lapsi myös 11- vuotta, 12- vuotta, 13- vuotta, 14- vuotta ja 15- vuotta.

Sijaishuollon tärkeimpiä tehtäviä on lapsen asumisen ja huolenpidon järjestäminen kodin ulkopuolelle. Vaihtoehtoja asuinpaikasta ja sen lähiympäristöstä riippuen voi olla useitakin. Aineiston kaikki lapset ovat lopulta sijoitettu sijaisperheisiin mutta useimmat heistä asuivat ennen perhesijoitustaan myös muualla huostaanoton jälkeisenä aikana. Aineistoni lapsista suoraan sijaisperheeseen pääsivät 10 lasta (17 %). Näistä kolmen sijaisperhe oli tarkoitettu lyhytaikaiseksi mutta sijoituksen aikana perhe muuttui pitkäaikaiseksi sijaisperheeksi. Suoraan perheisiin sijoitettujen lasten joukosta yksi oli ollut

sairaalahoidossa, yksi perhesijoituksessa vanhempien kanssa ja yksi ensi- ja turvakodissa äidin kanssa ennen perhesijoitusta. Lasten asiakirjoissa oli myös kirjauksia avohuollon sijoituksista 15 lapsella (25 %). Lyhytaikaisessa perhesijoituksessa ennen pitkäaikaiseen sijaisperheeseen siirtymistä oli ollut yhteensä 13 lasta (22 %), joista kahden lapsen kohdalla kyse on ollut sukulaissijoituksesta.

Loput aineiston 47 lasta (78 %) ja selvä enemmistö olivat olleet sijoitettuna johonkin ammatilliseen lastensuojelun sijaishuoltopaikkaan ennen sijaisperheen löytymistä. Näitä olivat lastenkodissa tai vastaavassa lastensuojelulaitoksessa asuneet lapset (45 %), perhekuntoutuskeskukseen (13 %), perhekotiin tai pienryhmäkotiin (12 %), perhetukikeskukseen tai vastaanottokotiin (8 %) tai vuorohoitoyksikköön (5 %) sijoitettuna olleet lapset.

Lasten viettämä aika huostaanoton jälkeen lyhytaikaisessa sijaisperheessä tai jossakin edellä mainituissa lastensuojelulaitoksissa vaihteli yhdestä kuukaudesta kolmeen vuoteen. Iso osa (23 %) lapsista viettivät 3 kuukautta muussa sijaishuoltopaikassa ennen pitkäaikaiseen perhesijoitukseen siirtymistään. Toiseksi yleisin (16 %) aika huostaanoton ja pysyvän sijaisperheen välissä oli 1 kuukautta. Aineiston lapsista kaksi kävi läpi kaksi väliaikaista sijaishuoltopaikkaa ennen pääsemistään pitkäaikaiseen sijoitukseen. Näissä kahdessa tapauksessa kyseiset paikat olivat lastenkoti ja lyhytaikainen sijaisperhe sekä lastensuojeluyksikkö ja perhekoti. Eli pääsääntöisesti huostaanoton ja perhesijoituksen välissä on enintään yksi väliaikainen sijaishuoltopaikka. On otettava kuitenkin huomioon, että kyseisillä lapsilla voi olla useita avohuollon aikaisia sijoituksia sekä lastensuojelulaitoksiin että lyhytaikaisiin perheisiin, jotka eivät olleet esillä tutkittavassa aineistossa. Myös kahdeksan lapsen (16 %) kohdalla väliaikaisessa sijaishuollossa vietetty aika jäi kirjauksissa epäselväksi tai sitä ei mainittu ollenkaan. Siitä huolimatta voimme aineiston perusteella tehdä päätelmän, että suurin osa aineiston lapsista pääsevät pitkäaikaiseen perhesijoitukseen 3 kuukauden kuluessa huostaanotosta ja asuvat sitä ennen yleensä vain yhdessä sijaishuoltopaikassa.

4.4. Analyysimenetelmä ja aineiston käsittely

Tutkimuksessani on metodologialtaan laadullinen lähestymistapa. Tämä on perusteltua koska laadullisen tutkimuksen menetelmät ja periaatteet ovat mielekäs ja tarkoituksenmukainen tapa lähestyä aineistoani. Eskolan ja Suorannan (1998, 142-143) mukaan laadullinen tutkimus rajaa maailmaa omalla tavallaan, jolloin tutkimuskohde, sosiaalinen todellisuus näyttäytyy tutkijalle lähes aina kielessä ja kielellisenä kommunikaationa joko puhuttuna tai kirjoitettuna. Tutkimusaineistoon voi suhtautua kahdella tavalla: joko niin, että dokumentit kertovat vääristelemättä todellisuudesta ja näin todellisuudesta on mahdollista saavuttaa totuudenkaltaista tietoa, tai että aineistoon suhtaudutaan suhteellisemmin ja dokumentit on järjestetty jollakin tavalla tiettyä tarkoitusta varten tietynlaisena konstruktiona, versiona todellisuudesta.

Tässä tutkimuksessa näen, että tällaisessa asiakirja-aineistossa tuotettu tieto on aina jotain tarkoitusta varten. Siitäkin huolimatta se ei ole irrallinen totuudesta tai sen kaltaisesta tiedosta. Merkinnät lasten kokemasta väkivallasta eivät ole pelkästään sosiaalisia konstruktioita vaan niillä on vahva linkitys siihen mitä lapselle on tapahtunut. Samalla kuitenkin on tiedostettava, että dokumentoinnilla tuotetaan tietoa ja rakennetaan ymmärrystä omista lähtökohdista käsin. On tiedostettava miten asioita tulkitaan ja miten ratkaisuihin tullaan.

Tutkimukseni lähestymistapa ja aineiston analyysi on aineistolähtöinen eli induktiivinen. Valittu aineisto ja tutkimuksen tarkoitus huomioon ottaen oli mielekästä antaa aineiston puhua ja näyttää mitä sieltä on löydettävissä. Esittämäni tutkimuskysymykset ovat ohjanneet mitä aineistosta etsin ja mitä sieltä löydän mutta vasta aineiston käsittelyn myötä selkeni mitä sieltä on tarkoituksenmukaista nostaa esiin. Aineiston kautta voidaan tehdä päätelmiä tutkittavasta ilmiöstä ja sen kautta tulokset tulevat perustelluiksi.

Aineiston analyysimenetelmä on aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Sisällönanalyysi on laadullinen menetelmä, jossa aineistoa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien ja tiivistäen. Sisällönanalyysi on diskurssianalyysin tapaan tekstianalyysia, jossa tarkastellaan jo valmiiksi tekstin muodossa olevia tai sellaiseksi muutettuja aineistoja. Sisällönanalyysi voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti ja

erona on analyysin ja luokittelun perustuminen joko aineistoon tai valmiiseen teoreettiseen viitekehykseen. (KvaliMOTV, 7.3.2.)

Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä ja sitä voidaan pitää paitsi yksittäisenä metodina myös väljempänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91). Tähän tutkimukseen sisällönanalyysi on valittu nimenomaan käytettäväksi yksittäisenä metodina, jonka avulla käsitellä aineistoa ja johtaa luotettavia päätelmiä. Sisällönanalyysi soveltuu monien erilaisten dokumenttien ja asiakirjojen tutkimuksen analyysimenetelmäksi. Tässä tutkimuksessa valinta on tehty perustuen analyysimenetelmän soveliaisuuteen juuri niiden tarkoituksien vuoksi, joita tässä tutkimuksessa on sekä aikaisempiin tutkimuksiin, joissa kyseistä menetelmää oli käytetty. Verraten niiden aihepiirejä ja aineistoja omaani, tulin siihen tulokseen, että sisällönanalyysi on aineistoni tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukainen.

Aineiston käsittelyn ja analyysin ensimmäinen vaihe on toteutettu kesän ja syksyn 2010 aikana Keski-Suomen Pelastakaa Lapset ry:n tiloissa Jyväskylässä kirjoittamalla asiakirjoista tietokoneelle muistiinpanoja, joita kertyi yhteensä 114 sivua. Aloitin aineiston käsittelyn keräämällä aineistossa esiintyvien lasten taustatiedot, kuten ikä huostaanoton hetkellä, sukupuoli, sijaishuoltoapaikat ja väliaikaisissa sijaishuoltoapaikoissa vietetty aika. Sen jälkeen aloitin aineiston varsinaisen käsittelyn käymällä aineiston läpi erotellen ja merkiten ne asiat ja pelkistetyt ilmaukset, jotka sisältyvät tutkimuksen kiinnostuksen kohteeseen, eli tässä tapauksessa kaikki väkivallasta kertovat kirjaukset. Tämän erottelun tuloksena merkityt asiat saatiin yhteen ja erilleen muusta aineistosta. Tämä vaihe oli tärkeä osa aineiston purkua koska kaikkia asioita ei voi tutkia yhden tutkimuksen puitteissa, vaikka analyysivaiheessa useita kiinnostavia asioita ilmestyykin, joita ei ehkä ole etukäteen osannut edes ajatella. Osa tehokasta käsittelyä on kyky valita jokin tarkkaan rajattu, kapeakin ilmiö – mutta siitä on kerrottava kaikki, mitä irti saa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92.) Muistiinpanojen kirjoittaminen oli välttämätöntä myös siksi, koska alkuperäistä dokumenttiaineistoa sai tutkimuseettisistä syistä käsitellä ainoastaan Pelastakaa Lapset ry:n tiloissa Jyväskylässä, eikä sitä samasta syystä ollut mahdollista kopioida.

Pelkistetyt ilmaukset on listattu yhteen, joista on etsitty samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia. Nämä ilmaukset on vuorostaan yhdistetty muodostamaan alaluokkia.

Alaluokista on muodostettu asiaa laajemmin kuvaavia yläluokkia ja lopulta niiden tuloksena on saatu kokoavia käsitteitä ja analyysi jatkuu käsitteellistämisen vaiheeseen.

Aineiston rajaus, siitä poimitut asiat sekä väkivallan ilmenemismuodot olen valinnut sen käsityksen mukaan, mitkä asiat mielestäni ovat väkivaltaa ja siten lukeutuvat kyseisen luokan alle. Tämä käsitys on muodostunut niin yleisistä, ammatillisista kuin alan tieteellisistä lähtökohdista käsin. Eri ilmenemismuotojen kategorisoinnin olen tehnyt oman valinnan kautta mutta ne eivät toki ole puhtaasti subjektiivisia, vaan pohjautuvat yleisiin käsityksiin väkivallan muodoista ja siihen miten niitä on aikaisemmassa kirjallisuudessa luokiteltu. Niin laki kuin yleiset moraalikäsitteet lasten oikeasta ja hyvästä kohtelusta määrittävät niin väkivallan kuin laiminlyönnin tunnuspiirteet.

Metodikirjallisuudesta löytyy useita kuvauksia kuinka analyysia voidaan tehdä. Yksi yleinen kuvaus laadullisen tutkimuksen analyysin etenemiseksi on alunperin tutkija Timo Laineen kuvaus. Hieman muokattuna runko etenee seuraavanlaisesti: 1) Tee päätös, mikä aineistossa kiinnostaa, 2a) Käy aineisto läpi, erota ja merkitse ne asiat, jotka sisältyvät kiinnostukseesi, 2b) Jätä kaikki muu pois, 2c) Kerää merkityt asiat yhteen ja erilleen muusta aineistosta, 3) Luokittele, teemoita tai tyypittele aineisto sekä 4) Kirjoita yhteenveto. Tutkittaessa dokumentteja sisällönanalyysin avulla, niistä pyritään prosessinomaisesti saamaan tiivistetty ja yleinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Keräämäni aineisto kuvaakin hyvin tutkittavaa ilmiötä ja analyysin avulla siitä on tarkoitus luoda sanallinen ja selkeä kuvaus. Aineisto voidaan myös kvantifioida eli jatkaa analyysia tuottamalla määrällisiä tuloksia (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91-92, 107-108.)

Aineistolähtöisen laadullisen eli induktiivisen aineiston analyysi voidaan kuvata kolmivaiheiseksi prosessiksi: 1) aineiston redusointi eli pelkistäminen, 2) aineiston klusterointi eli ryhmittely ja 3) abstrahointi eli käsitteellistäminen, teoreettisten käsitteiden luominen (Miles & Huberman 1994). Aineistoni purku, käsittely ja analyysi etenee edellä mainitun kolmivaiheisen prosessin kuvaamalla tavalla.

Valitsin analyysin prosessin malliksi Milesin ja Hubermanin (1994) esittämän tavan. Analyysin tekninen vaihe lähti liikkeelle pelkistämällä alkuperäisilmaisut, joita olin aineistosta nostanut. Tämä tapahtui kysymällä aineistolta tutkimustehtävän mukaisia kysymyksiä ja tunnistamalla asiat, joista tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut. Nämä

ilmaisevat lauseet pelkistin yksittäisiksi ilmaisuiksi. Seuraavaksi ryhmittelin pelkistetyt ilmaukset yhtäläisten ilmaisujen joukoiksi ja samaa tarkoittavat ilmaisut yhdistin samaan kategoriaan, jonka nimesin sisältöä kuvaavaksi. Tämä vaihe oli analyysissa kriittinen, sillä se vaati minulta tutkijana päätöksiä, millä perusteella eri ilmaisut kuuluivat samaan tai eri kategoriaan. Näistä päätöksistä lisää myöhemmin.

Jatkoin analyysia yhdistämällä samansisältöisiä alakategorioita toisiinsa ja muodostamalla niistä yläkategorioita, joille taas annoin niiden sisältöä kuvaavat nimet. Lopuksi yhdistin kaikki yläkategoriat yhdeksi kaikkia kuvaavaksi kategoriaksi. Näiden kolmen tyyppisen kategorian avulla sain vastauksia tutkimuskysymyksiin.

Aineiston redusoinnissa eli pelkistämässä analysoitava informaatio voi olla mikä tahansa aukikirjoitettu asiakirja tai dokumentti, joka pelkistetään karsimalla epäolennainen pois. Pelkistäminen voi olla informaation tiivistämistä tai sen pilkkomista osiin. Pelkistämistä ohjaa tutkimustehtävä, jonka avulla aineisto pelkistetään sisältämään vain olennaiset ilmaukset. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109.) Tämän analyysivaiheen toteutin alleviivaamalla aineistosta tutkimustehtävän mukaiset ilmaukset eli kaikki väkivaltaan liittyvät kirjaukset. Tämän jälkeen kirjoitin erilliseen tiedostoon kyseiset ilmaukset erilleen muusta aineistosta. Tässä vaiheessa ilmaukset olivat pääsääntöisesti kokonaisia lauseita tai osia niistä. Loin tässä vaiheessa myös alustavia luokitteluja, joiden alle kokosin samankaltaiset ilmaukset eri lasten kohdalta. Lapset oli numeroitu luvuin 1-60 ja tätä numeroa käytin myös analyysinvaiheessa, jotta tapaukset olisivat itselleni tunnistettavissa.

Aineiston klusteroinnissa eli ryhmittelyssä aineistosta koodatut alkuperäisilmaukset käydään läpi etsien niistä samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Samankaltaiset ilmaukset ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi sekä nimetään sisältöä kuvaavalla tavalla. Luokitteluyksikkö voi olla tutkittavan ilmiön ominaisuus, piirre tai käsitys. Luokittelun seurauksena aineisto tiivistyy, koska yksittäiset tekijät sisällytetään yleisimpiin käsitteisiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110.) Tässä seuraavassa analyysivaiheessa edellisen vaiheen alustavat luokittelut tarkentuivat lopullisiksi.

4.5. Tutkimuseettiset kysymykset

Yksi olennaisin osa tutkimuksen tekoa sen kaikissa vaiheissa on tutkimusetiikka. Erilaiset valinnat ovat läsnä tieteellisen prosessin jokaisessa vaiheessa ja kuuluvat oleellisesti jo aiheen valintaan, aineiston hankintaan ja sen käsittelyyn ja tutkimustulosten esittämiseen. Tutkimusetiikka on tärkeää tieteen kaikilla aloilla mutta erityisen merkittäväksi se nousee tieteenaloilla, joiden tutkimus koskettaa ihmisiä ja heidän henkilökohtaiseen elämäänsä liittyviä sensitiivisiä aiheita.

Tutkijan toimintaa säätelevät niin yleiset tutkimuseettiset ohjeet kuin lainsäädäntökin. Eettisesti kestävään tutkimustoimintaan on laadittu useita yleisiä ohjeistuksia, kuten muun muassa Opetusministeriön nimittämän Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (Asetus 1347/1991) sekä Suomen Akatemian tutkimuseettiset ohjeet (2003). Myös eri tieteenalat ovat luoneet omia eettisiä ohjeitaan koskemaan oman alansa tyypillisiä etiikan kysymyksiä. Yhteiskuntatieteissä on julkaistu muun muassa edellä mainitun tutkimuseettisen neuvottelukunnan työryhmän laatima Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi (2009) sekä jonkin verran muuta kirjallisuutta (esim. Pohjola 2003, Hallamaa, Launis, Lötjönen & Sorvali 2006).

Tutkijan toimintaa velvoittaa erilaisten eettisten säädösten lisäksi myös lainsäädäntö. Tutkimusetiikka ei palaudu varsinaisesti juridiikkaan, mutta tutkittavien yksityisyyden kunnioittaminen velvoittaa niin tutkimuseettisesti kuin lainsäädännöllisestikin (Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto). Sosiaalitieteissä ja humanisilla tutkimusaloilla kerätään ja käsitellään usein yksittäisten ihmisten henkilötietoja. Oikeus yksityiselämän suojaan on Suomessa perusoikeus ja niin myös tutkimusetiikassakin ihmisarvon kunnioittaminen ja anonyymiteetin suojeleminen on keskeisessä asemassa. (Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto). Oma aineistoni koostuu monipuolisista viranomaisten laatimista asiakirjoista ja niiden keräämistä ja käsittelyä määrittelevät niin henkilötietolaki (1999/523) kuin julkisuuslakikin (1999/621). Tämän kaltaisen tutkimuksen taustalla vaikuttavat myös Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2000/812) sekä Lastensuojelulaki (2007/417).

Samalla kun tutkimuseettiset kysymykset ovat viime vuosina nousseet yhä keskeisempään asemaan, on kiinnitetty myös erityistä huomiota iältään nuorten tutkittavien tutkimukseen ja heidän oikeuksiensa turvaamiseen tutkimustilanteessa (Vehkalahti, Rutanen, Lagström & Pösö 2010, 10). Vaikka varsinainen tutkimuskohteeni ei ole itse lapset vaan heidän asiakkuutensa aikana laaditut asiakirjat, on aiheen sensitiivisyydestä ja arkaluontoisuudesta johtuen tässäkin tutkimuksessa otettava huomioon niin lasten kuin aiheenkin erityisyys. Kaikkeen tutkimukseen pätee yleiset tutkimuseettiset periaatteet ja normistot mutta lapsiin ja heihin liittyvään tutkimukseen mielletään yhdistyvän erityispiirteitä. Lapsiin liitetään ajattelumalleja, joissa heidät nähdään erityisen haavoittuvaisina tai yhteiskunnassamme marginaalisessa asemassa olevina ja siten tarvitsevan erityisen suojelun lisäksi erityistä huomiota tutkimuskäytännöissä (Vehkalahti ym. 2010, 16). Erilaiset ajattelumallit ja käsitykset lapsista ja lapsuudesta liittyvät myös yhä vahvistuviin periaatteisiin heidän oikeuksistaan ja kyvykkyydestään osallistua ja vaikuttaa heitä koskeviin asioihin. Tämä ajattelun muutos näkyy myös lapsiin kohdistuvan tutkimuksen tutkimuseettisissä keskusteluissa. Lasten erityisyyden määrittelyminen nimenomaan perinteisen näkemyksen kautta, jossa lapset nähdään haavoittuvaisina ja ei-vielä-osaavina, on saanut osakseen kuitenkin kritiikkiä (Strandell 2010.) Rinnalle on tullut yhä vahvistuvia ajattelumalleja lapsista kyvykkäinä ja osaavina oman elämänsä toimijoina.

Kallion (2010, 163) mukaan lasten ja nuorten empiirinen tutkimus voidaan jakaa karkeasti kahtia sen suhteen, miten tutkija aineistoa kerätessään ja sitä käsitellessään kohtaa tutkimuskohteensa. Viimeisten parinkymmenen vuoden aikana suosituksi ovat tulleet laadulliset, etnografisesti suuntautuneet tutkimusmenetelmät, joissa lapset ja nuoret kohdataan suoraan joko työskentelemällä heidän kanssaan tai heidän rinnallaan tai heitä etäämpää havainnoiden. Oman tutkimukseni tavoin toinen tapa kohdata on epäsuorasti, jolloin lapsia ei kohdata sen enempää fyysisesti kuin virtuaalisestikaan vaan tutkitaan ainoastaan heitä koskevia, yleensä muuhun kuin tutkimustarkoitukseen koottuja tai tuotettuja aineistoja.

Kun tutkimus perustuu erilaisten dokumenttiaineistojen, rekisteritietojen tai tilastojen analysointiin, liittyy silloin tutkimuksen tekoon erilaiset eettiset kysymykset kuin suorassa kohtaamisessa (Kallio 2010, 163). Nämä eettiset pohdinnat ja kysymykset liittyvät vahvasti juuri tähän keräämääni ja käsittelemääni aineistoon. Vaikka en aineistoa kerätessäni kohdannut lapsia suoraan ja joutunut tällöin pohtimaan lapsen osallistumisen,

kohtaamisen ja yhteisen työskentelyn eettisyyttä, on minun otettava huomioon mitä eettisesti kestäviä valintoja teen suhteessa asiakirja-aineistooni. Eettisiä valintoja on tehtävä niin aineiston keräämisen, tulkitsemisen kuin käyttämisenkin suhteen. Tällaisen aineiston kanssa korostuu ihmisten sijaan tietojen kohtaamisen etiikka eli miten tietoja tulkitaan, keiden näkemysten pohjalta lapsesta tai tutkittavasta asiasta kerrotaan, mihin lasta koskevat tiedot suhteutetaan ja millä tavoin tietoja julkistetaan (Kallio 2010, 163).

Kallio (2010) puhuu tutkimuseettisestä ”työkalupakista”, jota voidaan soveltaa myös epäsuoriin tutkimustilanteisiin, joissa lapsia koskeva tieto ja tutkijan kyky käsitellä sitä ovat keskeisessä asemassa. Hän korostaa positionaalisuuden, tiedon situationalisuuden ja tutkimuksen henkilökohtaisten aspektien tunnistamista sekä refleksiivisen tutkimustavan omaksumista eettisesti kestävässä tutkimuksessa. Pohtiessani omia eettisiä valintojani, pidin erityisen tärkeänä hallussani olevan ja keräämäni tiedon situationaalisuuden tiedostamista.

Tiedon situationaalisuudella viitataan tiedon suhteellisuuteen ja se on merkittävä tekijä tutkimusetiikassa ja niin myös tässäkin tutkimuksessa. Tutkittavia koskevat tiedot rakentuvat aina suhteessa erilaisiin sosiaalisiin, kulttuurisiin, poliittisiin ja taloudellisiin tekijöihin. Koska tutkija ei myöskään voi koskaan täysin asettua tutkimukseen osallistuvien tai sen kohteina olevien henkilöiden asemaan, on hänen siten mahdotonta tietää varmasti mitä milläkin ilmaisulla tai teolla tarkoitetaan. Siten ne ovat aina ”tilanteisia.” (Kallio 2010, 168-169.) Kaikissa aineiston käsittelyn vaiheissa on olennaista muistaa mistä positioista käsin asiakirjat ovat tuotettu ja reflektoitava niitä myös suhteessa omaan positioon. On mahdotonta täysin päästä asiakirjojen kirjoittajien päähän sisälle ja ymmärtää millainen ajatusprosessi kirjaamisen takana milloinkin on ollut. Tiedostamalla kuitenkin suhteellisuuden kysymyksen, on mahdollista tulkita aineistoa mielekkäällä tavalla.

Kallio (2010, 170) jatkaa, että erityisesti silloin kun tutkimuksen kohteena olevia lapsia tai heihin liittyviä asioita ei kohdata suoraan, on eettiset kysymykset ratkaistava yksinomaan aineiston keruussa, sen käsittelyssä ja analysoinnissa. Useimmiten lapset epäsuorasti kohtaava tutkimus käyttääkin aineistonaan juuri oman aineistoni kaltaisia erilaisia lapsista laadittuja dokumenttiaineistoja. Tutkijan oma tulkinta ja analyysi tutkittavasta ilmiöstä korostuu kun tieto saadaan tiettyyn tarkoitukseen luotujen dokumenttien välityksellä. Suorassa kohtaamisessa ja vuorovaikutuksessa syntyvä kuva on väistämättäkin erilainen

kuin epäsuorasti saatu, jossa tutkija uudelleen tulkitsee ja analysoi aineistoa sen syntymisen ulkopuolella.

Itse olen aineiston keruun, käsittelyn ja analysoinnin aikana pohtinut miten olla eettisesti sensitiivinen tämänkaltaiselle aineistolle ja miten kohdata niin lapset kuin väkivallan ilmiökin kun ne kohdataan epäsuorasti muiden tuottamien kuvailujen ja merkitysten kautta? Vaikka tutkimukseni kohde ei varsinaisesti olekaan aineistossa esiintyvät lapset vaan väkivallan kokemukset dokumentoinnin näkökulmasta, on silti mielestäni otettava huomioon niin lapset erityisenä ryhmänä kuin väkivaltakin arkana aiheena. Osin on tuntunut haasteelliselta avata asiaa koska se tuntuu omalla tavallaan niin itsestäänselvyytenä suhtautua siihen kunnioittaen ja luottamuksellisesti. Mitä erityistä huomioitavaa tässä tutkimuksessa, niin kuin muissakin, on eettisestä näkökulmasta?

Koska tässä tutkimuksessa eettiset kysymykset korostuvat erityisesti aineistoon liittyvissä kysymyksissä ja valinnoissa, on arkaluontoisen tiedon keräämisessä ja käsittelemisessä otettava tietyt seikat huomioon. Kallion (2010, 176) mukaan tutkijan on tiedettävä tarkalleen miksi tutkimuksessa tavoitellaan tietynlaista tietoa, millä tavalla kerättävien aineistojen pohjalta tällaista tietoa pystytään tuottamaan ja mihin tarkoitukseen tutkija tulee tietoa käyttämään.

Erityinen kysymys omassa tutkimuksessani ovat tutkimusluvut. Aineistossani käytän Pelastakaa Lapset ry:n Keski-Suomen aluetoimiston hallussa olevia asiakirjoja liittyen sijoitettuihin lapsiin. Pelastakaa Lapset ry:n johtoryhmä kokoontuu viikoittain ja yhdessä tutkimuslupahakemuksen ja tutkimussuunnitelman kanssa sain sitä kautta luvan heidän asiakirjojensa näkemiseen ja tutkimiseen. Johtoryhmän luvan lisäksi hain ja sain tutkimusluvut aineistoon valikoitujen lasten sijoituskunnista. Tämä siksi, että vaikka lapset on sijoitettu Pelastakaa Lapset ry:n kautta toimeksiantosopimuksella, säilyy arkistointivastuu ja koko lapsen asiakirja-aineiston hallintaoikeus kuitenkin sijoituskunnilla. Kriteerieni perusteella kuntia valikoitui mukaan kahdeksan, joista viidestä lupa myönnettiin.

Aineiston käsittely on suoritettu Pelastakaa Lapset ry:n Keski-Suomen aluetoimiston tiloissa Jyväskylässä. En missään vaiheessa aineiston käsittelyä tai tutkimusta ole vienyt kyseisiä asiakirjoja pois toimistosta. Asiakirjoista on laadittu muistiinpanoja omiin

henkilökohtaisiin tiedostoihini, joihin ei ole muilla ihmisillä pääsyä. Käytän muistiinpanoja vain tutkimusprosessin ajan aineiston analyysiin. Muistiinpanoissa näkyy tunnistetietoina ainoastaan lapsen sukupuoli ja syntymävuosi. Muistiinpanot on säilytetty tutkimuksen ajan omalla henkilökohtaisella salasanalla suojatulla kannettavalla tietokoneellani ja muistitikulla, jota en missään tutkimuksen vaiheessa saata kenenkään ulkopuolisen haltuun tai nähtäväksi. Tutkimuksen valmistuttua, hävitän kyseiset muistiinpanot, eivätkä ne jää minnekään minun tai kenenkään muun luettavaksi.

Tutkimusaineisto kerättiin ja käsiteltiin heti kun tutkimusluvut saapuivat. Tutkimuksessa käytettyjen lasten asiakirjat valikoituivat puhtaasti sijoittavien kuntien mukaan. Hankkeen kehittäjäsosiaalityöntekijä Anu Huovinen tutki Pelastakaa Lapset ry:n kautta sijoitettujen lasten sijoituskuntien määrää ja aineistoon valikoitui ne kunnat, joista oli tullut eniten sijoituksia.

Tutkimus raportoidaan ja julkaistaan pro gradu- työnä Jyväskylän yliopistossa, jonka jälkeen se on julkista tietoa muiden vastaavanlaisten tutkimuksien tavoin. Pelastakaa Lapset ry:n ja Viola – väkivallasta vapaaksi ry:n yhteinen Sijaishuollon väkivaltatyön kehittämishanke on käyttänyt tutkimuksen alustavia tuloksia osana kehittämistyötään (Oikarinen 2012).

Aineistossa käytettävien asiakirjojen lapset ja heidän perheensä pysyvät täysin tunnistamattomina ja näin asiakaslasten ja heidän perheidensä anonymiteetti on taattu. Lasten, heidän perheenjäsentensä tai sijoituskuntien nimiä ei mainita missään vaiheessa, joten tutkimuksessa näkyviä asioita ei voi mitenkään yhdistää tiettyyn kuntaan tai perheeseen. Myöskään tutkimustulosten yhteydessä käytetyt suorat sitaatit esitetään tavalla, joka omalta osaltaan takaa asiakirjoissa esiintyvien henkilöiden anonymiteetin, eikä heitä voi niiden kautta tunnistaa.

Jo valitessani työni aihetta, oli mielestäni tärkeää ottaa huomioon sen tutkimuseettiset lähtökohdat ja omat eettiset valintani. Keräämäni asiakirja aineisto on sensitiivinen ja herkkä ja siten myös haavoittuvainen. Asiakirjoissa esiintyvien lasten ja muiden henkilöiden yksityisyyden kunnioittaminen ja suojeleminen sekä siihen liittyen luottamuksellisuuden ja tietosuojan jatkuva tiedostaminen koko prosessin ajan oli mielestäni ensisijaisen tärkeää.

5. VÄKIVALLAN KUVAUKSET LASTENSUOJELUN ASIAKIRJOISSA

Esitän tässä luvussa analyysini tulokset. Olen jaotellut väkivallan käsitteen alle kuusi hyvin laajaa ja paljon alleen kattavaa yläluokkaa: aggressiivisuus, fyysinen väkivalta, seksuaalinen väkivalta, henkinen väkivalta, laiminlyönti ja väkivallan seuraukset. Käsitteiden laajuuden ja väkivallan monien ilmenemismuotojen vuoksi luokat ovat osittain myös päällekkäisiä. Luokat ovat syntyneet suorista ilmauksista niin kuin ne ovat esiintyneet aineistossa. Valinnat olen tehty aineiston selkeiden painotusten vuoksi ja jaottelun taustat tulen selvittämään seuraavaksi.

Aggressiivisuus esiintyi vahvasti lähes jokaisessa tapauksessa ja se voi yhtä lailla olla sekä fyysisesti voimakasta että henkisesti väkivaltaista mutta omaksi luokakseen se valikoitui koska määrittelen sen eräänlaiseksi väkivallan esiasteeksi, jossa ihminen käyttäytyy väkivaltaisesti ilman, että rikkoo kohteensa fyysistä koskemattomuutta. Aggressiivisuuden alaluokat aineistossani ovat aggressiivinen ja arvaamaton käyttäytyminen, maltin menettäminen ja huutaminen sekä riehuminen ja raivokohtaukset.

Fyysisen väkivallan kategoria painottuu selkeisiin fyysisiin, kohteen koskemattomuuden rikkoviin väkivallan tekoihin. Aineistosta nousivat siihen kuuluvat seitsemän alaluokkaa: lapsen käsittely ja käsiksi käyminen, fyysiset väkivallanteot, kuritusväkivalta sekä kemiallinen väkivalta. Lapsen käsittelyyn kuuluvat erilainen kovakourainen käsittely ja ravistaminen. Käsiksi käyminen koostuu myös kirjaimellisista maininnoista käsiksi ja päälle käymisestä. Fyysisten väkivallanteot käsittävät lyömisen, hakkaamisen, potkimisen ja kuristamisen sekä pahoinpitelyn maininnat. Kuritusväkivallalla tarkoitan lapsen kohdistuvaa rangaistus- tai kuritustarkoituksessa tehtyä fyysistä väkivallantekoa. Kuritusväkivalta voi olla luonteeltaan muutakin kuin fyysisiä tekoja mutta aineistossa ne esiintyivät ainoastaan fyysisinä, kuten remmillä ja risulla lyömisen sekä hiuksista tarraamisen. Kemiallinen väkivalta käsittää äidin raskauden aikaisen päihteiden käytön, josta on seurannut sikiölle konkreettista haittaa tai sen huomattavan riskin sekä lapsen epätarkoituksenmukaisen tai sopimattoman lääkitsemisen hiljentämis- tai nukuttamistarkoituksessa.

Seksuaalinen väkivalta koostuu aineistossa esiintyvistä ilmauksista seksuaalisesta väkivallasta ja hyväksikäytöstä, lapsen altistamisesta seksuaalisesti sopimattomalle materiaalille sekä lapsen seksuaalisviritteisestä sopimattomasta koskettamisesta ja puheista.

Henkinen väkivalta on käsitteeltään hyvin laaja ja aineistossa se näkyi huomattavassa määrin myös ilman konkreettista määrittelyä tai ilmiön nimeämistä. Toisin sanoen henkistä väkivaltaa näkyi ilmauksissa ilman, että kirjoittaja itse on välttämättä sen sellaiseksi tulkinnut tai ainakaan nimennyt. Alaluokiksi muodostuivat uhkailu ja uhkaava käytös, väkivalta- ja riitatilanteiden näkeminen, haukkuminen ja nimittely, muu henkinen väkivalta, pelon aiheuttaminen sekä turvattomuuden kokemukset.

Laiminlyönti on yläluokkana moniulotteinen koska se voi tarkoittaa sekä fyysisistä että henkistä väkivaltaa. Valikoin sen omaksi luokakseen koska koin, ettei se ole selkeästi vain toista. Väkivalta ilmiönä ja tekona on joka tapauksessa niin moniulotteinen, että sen vaikutukset ovat aina sekä fyysisiä että henkisiä. Laiminlyönnin alaluokiksi on luokiteltu päihtyneenä olo lapsen läsnä ollessa, mukaan lukien lapsen hoitamisen päihtyneenä, hoidon ja huolenpidon laiminlyönti, vanhemman kyvyttömyys lapsesta huolehtimiseen sekä välinpitämättömyys ja vuorovaikutuksen puute.

Väkivallan seurausten valinta omaksi yläluokakseen selittyy sillä, että kattavasti koko aineiston läpi näkyi kirjauksia ja kuvailuja lapsen käyttäytymisestä, joka suoraan tai välillisesti voidaan olettaa tai tiedetään johtuvan lapsen kokemasta väkivallasta. Tämän alaluokat muodostuvat lapselle aiheutuneista fyysisistä vammoista sekä kiintymyssuhde- ja tunne-elämän häiriöistä sekä lapsen oma väkivaltaisuus. Vaikka asiaa ei aina nimetty suoraan seuraukseksi väkivallan kokemuksista, aineistossa kuitenkin annettiin vahvasti kuva, että myös kirjoittaja tiedostaa lapsen piirteiden johtuvan rankoista elämäkokemuksista, olivat ne sitten fyysisiä tai henkisiä luonteeltaan.

5.1. Aggressiivisuus

Aggression ja aggressiivisuuden määritelmiä on useita. Psykologiassa sillä tarkoitetaan toisiin yksilöihin tai ympäristöön kohdistuvaa tahallista, vahingoittavaa tai häiritsevää käyttäytymistä. Toisistaan voidaan erottaa kuitenkin sanat aggressio ja aggressiivisuus vaikka arkipuheessa niiden merkitykset menevätkin herkästi sekaisin. Alun perin englanninkielisellä sanalla *aggression* (aggressio) tarkoitettiin aggressiivista käyttäytymistä kun taas sanalla *aggressiveness* (aggressiivisuus) persoonallisuuden piirrettä. Väkivaltaisella käyttäytymisellä tarkoitetaan fyysistä aggressiota. Väkivalta on siis aggressiota mutta aggressiivisuus ei välttämättä tarvitse olla väkivaltaa. (Viemerö 2006, 18.)

Aggressio voi siis olla fyysistä tai verbaalista, suoraa tai epäsuoraa. Sekä suora että epäsuora aggressio voi olla luonteeltaan hyökkäävää tai uhkailevaa (Viemerö 2006, 18.) Verbaalinen aggressio voidaan lukea myös henkisen väkivallan käsitteen alle mutta olen erottanut sen omaksi luvukseksi koska se nousi aineistosta esiin merkittävällä tavalla. Olen kategorisoinut aggressiivisuuden yläkäsitteen alle seuraavat alakäsitteet, jotka miellän aggressiivisuuteen kuuluviksi: aggressiivinen ja arvaamaton käyttäytyminen, maltin menettäminen ja huutaminen sekä riehuminen ja raivokohtaukset. Aggressiivisuus on kuitenkin käsitteenä hyvin joustava ja laaja ja voi siten kattaa alleen monenlaista käytöstä ja tekoa.

5.1.1. Aggressiivinen ja arvaamaton käyttäytyminen

Sanaa aggressio tai aggressiivinen käytettiin aineistossa 21 lapsen (35 %) kohdalla, joista seitsemän mainintaa koski lapsen omaa aggressiivisuutta. Useimmiten aggressio tai aggressiivisuus liitettiin kuvamaan tietynlaista käyttäytymistä tai suorasanaisena toteamuksena millainen kirjauksen kohteena oleva henkilö on ja useimmiten myös kuvaamatta käytöksen luonnetta tai sen kohdetta tarkemmin.

”Kun isä tulee perjantaina töistä, hän tyhjentää kaksi täyttä kossupulloa kurkkuunsa ja muuttuu aggressiiviseksi.” (Lapsi 32)

”(Äiti) oli tosi aggressiivinen.” (Lapsi 21 & 22)

Aggressiota tai aggressiivisuutta kirjatussa käytökseen saatettiin liittää tarkempi kuvaus siitä, millaista kyseinen käytös on ollut.

”Äiti on ollut aggressiivinen, heilunut puukon kanssa ja myös viillellyt itseään ja uhannut tappa lapsen.” (Lapsi 2)

”Tapaamisella miesystävän käyttäytyminen oli aggressiivista, nousi estämään huoneesta lähtemistä. (Lapsi 14, 15 & 16)

”Äidin käyttäytyminen ajoittain aggressiivista, mikä ilmeni mm hyökkäävänä puhetapana.” (Lapsi 29)

”Äiti oli ollut aggressiivinen, huihtonut toisella kädellä sosiaalityöntekijöitä kohti, vauva toisella kädellä, vaippa teipattu.” (Lapsi 3)

Vain kahdessa kirjauksessa mainittiin kehen aggressiivisuus on kohdistunut ja toinen näistä kohdistui lapseen ja toinen sijaisperheeseen.

”Äidissä aggressiivisuutta lapsia kohtaan.” (Lapsi 21 & 22)

Aggressiota kuvattiin siis eniten passiivisuuden kautta ihmisen luonteenpiirteenä, ominaisuutena, suhtautumisena tai reaktiona ilmaisematta keneen se on kohdistunut. Aggressiivisuus näyttäytyy asiakirjakuvausten perusteella passiivisena ilmauksena kuvaamaan vanhemman luonnetta tai käyttäytymistä mutta ei niinkään väkivallan tekona lasta kohtaan. Useimmiten aggressiivisuuden maininnat jättivät epäselväksi sen mitä sillä tarkoitetaan.

Arvaamattomuuden kuvaus löytyi kirjauksena 14 lapsen kohdalta, joista yksi kuvaus kertoi lapsen omasta käytöksestä ja yksi kertomus asiakaslapsen äidin omasta lapsuudesta. Arvaamattomuutta ei aggressiivisen käytöksen tavoin kuvattu useimmiten sen tarkemmin. Asiaton ja arvaamaton käyttäytyminen tai muutoin vastaavanlaisiksi kuvattu käytös tulee mainituksi toteamuksena.

”Lapsen isä on lisäksi käytökseltään arvaamaton ja aggressiivinen.” (Lapsi 25)

Joukossa on myös kuvaus lapsen kokemuksesta isän arvaamattomuudesta, joka kertoo, millaisena arvaamaton käytös hänelle näyttäytyy ja sitä kautta antaa mielikuvan miltä se hänestä tuntuu.

”Lapsi sanoo isän olevan arvaamaton ja että hänen suuttumistaan on vaikea ennakoida. Suuttuessaan isä huutaa ja voi lapsen kokemana tehdä mitä vaan.” (Lapsi 59)

Arvaamattomuutta kuvailtiin myös impulsiivisuuden kautta tai käyttäytymisen kontrollin puutteena, joka selvästi näyttäytyy haitallisena käytöksenä, joka voi johtaa fyysiseen väkivaltaan.

”Lapsi kertoo, että isäpuoli on usein kireä, eikä hermostuessaan hallitse itseään. Tällä lapsi selittää perheessä usein tapahtuvia riitoja ja erityisesti hänen ja isäpuolen välisiä riitoja.” (Lapsi 59)

”Äiti kertoo isän olleen impulsiivinen, viskoi tavaroita, joi kaljaa, löi äitiä.” (Lapsi 55)

5.1.2. Maltin menettäminen ja huutaminen

Huutaminen mainitaan kirjauksissa 17 lapsen kohdalla. Huutamista kuvaillaan tapahtuneen lapsen läsnä ollessa tai suoraan kohdistettuna lapseen:

”... (äiti) saattoi hermostuessaan kirotta ja huutaa lapselle.” (Lapsi 5)

”Naapuri on ilmoittanut, että äiti on huutanut aivan hirveästi lapsilleen keskellä yötä.” (Lapsi 14, 15 & 16)

”Mies haukkui, huusi ja puhui rumasti lapsen aikana.” (Lapsi 29)

”... (isä) jatkoi tappouhkauksien huutamista lapsi sylissään.” (Lapsi 18)

Maltin menetystä kuvailtiin suoranaisesti vain kuuden lapsen asiakirjoissa. Alla olevassa esimerkissä kirjataan lapsen äidin luonnehdinta ja oma kertomus kokemuksestaan maltin menettämisestä ja sen seurauksena tapahtuvan tilanteen tarkempi kuvaus.

”Hänen (äidin) oli vaikea sietää lapsen itkua ja menetti helposti malttinsa lapsen kanssa. Tällöin hän kertoi usein huutaneensa lapselle tai vieneensä lapsen toiseen huoneeseen itkemään.” (Lapsi 5)

Maltin menettäminen ja huutaminen kuvataan useimmiten lapseen kohdistuvana tekona tai vähintäänkin lapsen läsnä ollessa tapahtuvana, välittämättä siitä millaisia vaikutuksia sillä voisi lapseen olla. Maltin menettämistä ja huutamista voi kuvitella tapahtuvat huomattavasti enemmän kuin mitä sitä on kirjattu, varsinkin vakavammissa väkivaltatilanteissa mutta tällöin se jäänee erittelemättä vakavamman teon kuvauksen vuoksi.

5.1.3. Riehuminen ja raivokohtaukset

Riehumisen, raivon, raivostumisen ja raivokohtausten maininnat olivat aineistossa yleisiä. Niitä oli eri muodoissaan mainittu 25 lapsen kohdalla, joista tosin 12 lapsen kohdalla maininta oli lapsen käytöksestä kertovia. Raivostumisen tunteet ja reaktiot näyttäytyivät kuvausten perusteella yhtä paljon lapsiin kuin vanhempiin liittyvinä. Tämä voi selittyä sillä, että raivokohtaukset liittyvät lapsen vaikeaan elämäntilanteeseen ja esimerkiksi lapsen emotionaalinen pahoinvointi, epävakaut kasvuolot, turvattomuuden kokemukset ja vaikeat ihmissuhteet voivat purkautua ulos raivokohtauksina ja kontrolloimattomina tunteen purkauksina.

Vanhemman riehumista kuvattiin eniten niin, ettei kuvauksesta käy ilmi kehen se kohdistuu vaan jää vaikutelma, että käytös kohdistuu ikään kuin kaikkia läsnäolijoita kohtaan tai on kohdistumatta suoranaisesti kehenkään. Mukana on myös kaksi mainintaa millä tavalla riehuvaan tai raivoavaan käytökseen on toimenpitein reagoitu. Kuvaukset ovat useimmiten sosiaalityöntekijän kuvauksia tapaamisista kuvauksen mukaisella tavalla käyttäytyvän vanhemman kanssa. Vain kahteen kirjaukseen liittyy tarkempi kuvaus vanhemman toiminnasta.

”Biologinen isä on riehunut (sijoitettavan lapsen) isoveljen tapaamisella ja hänen kohdallaan on tehty yhteydenpidon rajoittamispäätös.” (Lapsi 1)

”...isä piti lasta sylissään ja räyhäs.” (Lapsi 18)

”Raivotessaan oli uhannut tappaa, repi ja paiskoi.” (Lapsi 50)

”Isä oli ns. raivona ja jatkoi räyhäämistään. Hän sanoi tappavansa meidät molemmat ja hommaavansa minut pois töistä. (Lapsi 18)

Tässä kategoriassa kuvaukset eivät olleet suoraan lapsen kohdistuvaa raivoamista vaan epäsuoraa lapsen läsnä ollessa raivoamista, usein työntekijöihin kohdistuvaa. Tosin kuvauksista ei voi tehdä päätelmää siitä onko käytös voinut kohdistua myös lapseen mutta kirjauksissa sitä ei kuvata. Raivokohtaukset kuvautuvat sekä verbaalisina että fyysisinä aggression osoituksina. Muita vastaavanlaista käytöstä kuvaavia ilmaisuja käytettiin, kuten *”kiihtyy ja suuttuu helposti”* tai *”käyttäytyminen ollut erittäin kiivasta ja epäasiallista”*.

5.2. Fyysinen väkivalta

Fyysisen väkivallan kategorian alle olen luokitellut kuuluvan kuvaukset suoraan lapsen kohdistuvista fyysisen väkivallan teoista, joilla on suora ja selkeä fyysisen vahingon tai vamman seuraus tai sen vakavasti otettava mahdollisuus. Aineistossa oli kirjauksia myös muihin kuin lapsen kohdistuneesta fyysisestä väkivallasta, useimmiten lapsen omaan äitiin. Alakategoriat ovat lapsen käsittely ja käsiksi käyminen, fyysiset väkivallan teot eli lyöminen, potkiminen ja kuristaminen, ruumiillinen kuritus sekä kemiallinen väkivalta. Aineistossa esiintyi verrattain vähän suoranaisia fyysisen teon kuvauksia.

5.2.1. Lapsen käsittely ja käsiksi käyminen

Lapsen kovakouraisesta käsittelystä oli 13 kuvausta kymmenen lapsen (17 %) asiakirjoissa. Lapsen käsittelyä kuvatessa jokaisessa maininnassa määriteltiin tekijä ja kohde, kolmessa tapauksessa tekijä oli lapsen isä, viidessä äiti ja yhdessä äidin miesystävä. Kaikissa tapauksissa kovakourainen tai huolimaton käsittely kohdistui kyseisen asiakirjan lapseen ja se mainittiin suoraan. Lisäksi lasken kovakouraisen käsittelyn luokkaan sen hyvin vakavan muodon eli vauvan ravistamisen, josta oli yksi maininta, jossa äiti myönsi joskus ravistaneensa lasta. Kyseisessä kirjauksessa ei kuitenkaan palattu asiaan

myöhemmin, joten ei myöskään tullut ilmi oliko ravistamisella lapselle seurauksia, niin kuin sillä voi erittäin vakavalla tavalla olla.

Lapsen käsittely kuvattiin useimmiten yleisellä kuvauksella tekoa tarkemmin erittelemättä.

”Äiti oli ollut vahvassa humalassa ja lapsen käsittely holtitonta.” (Lapsi 3)

”Äiti myönsi kohdelleensa lasta kovakouraisesti välillä kun tämä on itkenyt ja äiti ei ole saanut häntä rauhoittumaan.” (Lapsi 6)

”..vähän huolestuttaa se, että biologinen äiti käsittelee lasta aika ronskein ottein.” (Lapsi 26)

Kovakouraista käsittelyä kuvattiin myös yksityiskohtaisemmin, josta lukijalle näyttäytyy tarkempi kuva tilanteesta ja siihen liittyy myös muunlaista kohtelua, kuten Lapsi 6:n ja Lapsi 51:n kohdalla äidin välinpitämättömyyttä, vuorovaikutuksen ongelmia ja emotionaalista väkivaltaa.

”Valvoja sanoi isän olleen kovakourainen lasta kohtaan. Otti lapsen väkisin syliin ja puristeli poskesta.” (Lapsi 29)

”Äiti ei usein syöttötilanteissa reagoinut lapsen itkuun mitenkään, vaan työnsi vain ruokaa itkevän lapsen suuhun. Äitiä harmitti lapsen sotkeminen ruokailutilanteissa ja kahlitsi aluksi lapsen kädet sitteriin sideharsolla, että lapsi ei päässyt heiluttamaan niitä. Vuorovaikutuksessa äidin oli vaikea keksiä mitä tehdä lapsen kanssa, hän saattoi ravistaa lelua aivan lapsen edessä tai hytkyttää lasta aika rajusti.” (Lapsi 6)

”Äidin tavat rauhoittaa lasta; heijata rajusti vaunuissa, roikottaa kainalossa, ei katsekontaktia tai rauhoittavaa hellittelyä ja puhetta.” (Lapsi 51)

Mukana oli myös yksi maininta lapsen putoamisesta metrin korkeudelta isänsä sylissä (Lapsi 38), josta kuvauksen perusteella jää epäselväksi onko putoaminen tapahtunut tahallisesta tai huolimattomasta käsittelystä johtuen. Lisäksi yksi maininta kuvasi mielestäni selkeästi lapsen kovakouraista kohtelua isän aggressiivisesta käytöksestä johtuen vaikka sitä ei sellaiseksi varsinaisesti kuvattu:

”Lapsi alkoi huutaa ja isä piti lasta sylissään ja räyhäs.... jatkoi tappouhkauksien huutamista lapsi sylissään. Lapsi alkoikin itkeä

hysterisesti mutta isä ei tästä välittänyt vaan jatkoi uhoamistaan vielä parin minuutin ajan itkevä lapsi sylissään.” (Lapsi)

Käsiksi käymistä kirjattiin asiakirjoihin yhdeksän lapsen kohdalla, joista yksi koski lapsen toimesta tapahtunutta käsiksi käymistä toiseen ihmiseen. Kaikissa tapauksissa yhtä lukuun ottamatta mainitaan tekijä, joka oli lapsen isä (n= 2), äiti (n=1) tai lapsen eno (n= 1) sekä kohde, joka oli lapsen äiti (n=2) tai viranomainen (n=2). Yksi kirjaus kuvaa tilannetta määrittelemättä sen enempää tekijää kuin kohdettakaan, jolloin ei voida varmaksi tietää onko lapsi joutunut väkivallan kohteeksi tai todistajaksi.

”Perheessä tapahtuneen päihteidenkäytön ja käsiksikäymisen vuoksi kotilomat heidän luokseen peruttiin.” (Lapsi 8)

Käsiksi käymiseksi kuvailtu väkivaltatilanne ei siis kirjausten perusteella ole kohdistunut lapseen mutta kuvaukset antavat vaikutelman, että näissä tilanteissa lapsi tai lapset ovat olleet paikalla vaikka teko on kohdistunut kaikissa tapauksissa yhtä lukuun ottamatta toiseen paikalle olleeseen aikuiseen ihmiseen. Yksi kirjaus jättää epäselväksi kuka on käynyt käsiksi keneen. Vain yhteen mainintaan liittyy kuvaus lapsista tilanteessa.

”Hän (äidin veli) oli käynyt äitiin käsiksi ja tämä oli juossut ympäriinsä poikien kanssa veljeä karkuun.” (Lapsi 14, 15 & 16)

Käsiksi käyminen on aika epämääräinen kuvaus fyysisestä väkivallasta ja jää mielikuvien varaan mitä se tarkoittaa ja millaista sen kuvittelee olevan. Itse ymmärrän sen fyysisenä tarttumisenä toiseen ihmiseen käyttäen vähän tai voimakasta voimaa, jonka tarkoitus on satuttaa. Tiedostan, että käsiksi käyminen voi olla käsite, jota käytetään kuvaamaan myös pahoinpitelyä mutta aineiston asiakirjat eivät sitä selventäneet. Toisaalta lasten väkivaltakokemusten kannalta tämä yhdistyy eniten väkivallan todistamiseen, sillä lapset ovat olleet mahdollisesti paikalla mutta eivät teon kohteena. Huomionarvoista on tässä valossa myöskin se, ettei lapsista kirjata mainintaa ollenkaan, edes tilanteen todistajina, joten joka tapauksessa kirjaus jättää epäselväksi lasten kokemuksen.

5.2.2. Fyysiset väkivallanteot

Lapsen kohdistuvia fyysisiä väkivallantekoja, kuten lyömisen, hakkaamisen, kuristamisen ja potkimisen kirjauksia löytyi aineistosta 10 lapsen (17 %) asiakirjoista. Yhdeksän lapsen asiakirjoissa kerrotaan selkeästi lapsen kohdistuneesta fyysisestä väkivallan teosta, joko isän (n= 4), isäpuolen (n=2), isän ja äidin (n=2) tai sisaren (n=1) tekemänä. Yhden lapsen kohdalla jää epäselväksi onko väkivallantekoa tapahtunut vai onko se jäänyt uhkauksen asteelle. Yhden lapsen kohdalla kirjataan lapsesta löytyneen mahdollisia fyysisen väkivallan jälkiä perhesijoituksen aikana ja niistä päätellään lapsen tulleen lyödyksi mutta lopulta mahdollinen väkivallantekijä ja lapsen väkivaltakokemus jää spekuloinnin asteelle. Asiakirjoista ilmenee, että tämän yhden lapsen pahoinpitelyepäilystä tehtiin rikosilmoitus, joka päättyi syyttämättäjättämispäätökseen. Lapsen oma kertomus tuodaan kirjauksissa esille toisen käden tietona ja jää vaikutelma, ettei asiakirjan laatija ole varma onko lapsen kertoma tai hänelle kerrottu asia totuudenmukainen. Tämän jälkeen mahdollisesta väkivallasta ei ole enempää mainintoja.

Kun fyysisiä väkivallantekoja tuodaan kirjauksissa esille, kuvaillaan niitä konkreettisten tilannekuvauksien kautta. Alla olevan esimerkin lapsen kanssa on käyty läpi väkivallan aiheuttamia traumoja ja lapsi on kyennyt kuvailemaan ja erittelemään puheissaan tilanteita, joissa on joutunut fyysisen väkivallan kohteeksi.

”Lapsi muistaa väkivallan käytön alkaneen silloin kun hän oli viidennellä tai kuudennella luokalla. Lapsi kertoo, että isäpuoli on usein kireä eikä hermostuessaan hallitse itseään. Tällä lapsi selittää perheessä usein tapahtuvia riitoja ja erityisesti hänen ja isäpuolen välisiä riitoja. Riitatilanteissa lapsi kertoo isäpuolen käyneen hänen rintamukseensa kiinni. Lapsi muistaa myös tilanteen, jossa isäpuoli oli kuristanut ja lyönyt häntä otsaan.” (Lapsi 59)

Alla olevan lapsen itsensä kertomassa kuvauksessa väkivaltakokemuksistaan jää vahva mielikuva, että väkivalta on ollut toistuvaa ja se on kirjattu lapsen omin sanoin. Asiakirjaan on kirjattu myös dokumentoijan tulkinta lapsen tunteista kertomansa perusteella sekä sijaisvanhempien antama turva ja lohtu kokemaansa väkivaltaa muistelevalle lapselle.

”Illalla lapsi sanoi: mä en halua, että ne tulee.” , ”miks?”, ”kun ne lyö mua. Ne on vihasia. Isi löi remmillä ja äiti risulla.” Lapsesta kuvastui vihaa vanhempia kohtaan. Sijaisvanhemmat vakuuttivat lapselle ettei mitään sellaista satu, ”me ei anneta sellaista tapahtua”” (Lapsi 43)

Näiden kymmenen dokumentin lisäksi aineistossa oli kolme kuvausta, joissa on kirjattu, että ”*kotona tapellaan*” ja ”*äiti tappeli*”, jotka voivat viitata fyysisiin väkivallantekoihin mutta tämä jää epäselväksi. Tämän lisäksi fyysisiä väkivallantekoja ovat lapsen käsiksi käyminen, vauvan ravistaminen ja kuritusväkivallaksi nimetty tai sellaiseksi käsitetty väkivalta mutta ne esiintyvät eri luokituksissa.

5.2.3. Kuritusväkivalta

Lapsiin kohdistettua väkivaltaa kuvataan kuritusväkivaltana kahdeksan lapsen (13 %) kohdalla. Tosin jokaisen lapsen kohdalla esiin tuodaan kokemuksia myös muista fyysisen väkivallan muodoista mutta näissä kahdeksassa tapauksessa väkivallan kuvaillaan olleen myös nimenomaan kurittamistarkoituksessa tehtyä. Yksi maininta on lisäksi sijaisisän kanssa käydyistä keskusteluista hänen omassa lapsuudessaan kokemasta kuritusväkivallasta ja kuinka hän ei halua toimia samoin omien lastensa kohdalla.

Kolmen lapsen kohdalla (sisarukset) kaksi lapsista ovat itse kirjausten mukaan kertoneet vanhempien heihin kohdistamasta fyysisestä rankaisemisesta ja niiden aiheuttamasta pelosta, mutta asiaan ei kirjauksissa palata kuritusväkivallan muotona uudestaan, eikä sitä kuvailla sen tarkemmin. Kyseisten lasten asiakirjat sisältävät muutoinkin kuvauksia fyysisestä väkivallasta, joten sen perusteella voi tehdä olettamuksen, että nämä väkivallan kokemukset limittyvät toisiinsa.

Yhden lapsen asiakirjat sisältävät myös tarkemman kuvauksen kuritukseksi kuvaillusta väkivallan teosta. Kyseisen lapsen kohdalla on kuvailtu lapsen hyvin voimakasta oireilua ja lääkäri on tehnyt myös diagnoosin pelottavasta lapsuudenaikaisesta kokemuksesta ja traumatisoitumisesta. Varmana tietona esitetään lapsen todistaneen isän käyttäneen väkivaltaa äitiä kohtaan kun lapsi oli pienempi ja hänen olleen äitinsä kanssa muutaman kuukauden jakson turvakodissa. Lapsen oireilu tulkitaan johtuvan varhaislapsuuden pelottavasta kokemuksesta sekä äidin emotionaalisesta laiminlyönnistä seuranneesta varhaisen vuorovaikutuksen sekä kiintymyssuhteen häiriöistä. Alla oleva maininta lapsen kohdistuvasta väkivallanteosta jää kuitenkin ainoaksi eikä siihen palata millään tavalla uudelleen. Jää mielikuva, että lapsen pelottava varhaislapsuuden kokemus pitää sisällään

paljon enemmän mitä kirjaukset antavat ymmärtää ja että sekä isän että isäpuolen lapseen kohdistama väkivalta jää pimentoon.

”Perhetyön kautta tuli tieto, että tulipalon jälkeen äidin avomies olisi kurittanut lasta lyömällä tätä polkupyörän pumpulla.” (Lapsi 55)

Yhden lapsen kohdalla kirjaukset sisälsivät laajemmin lapsen omaa kertomaa sijaisperheessä kokemastaan kuritusväkivallasta, jonka oletettavasti viranomaisen on sellaiseksi nimennyt, viranomaisten laatimissa asiakirjojen kuvauksia tapahtumista sekä sijaisperheen jäsenten kanssa käytyjä keskusteluita, joissa he kieltävät kyseisten tekojen tapahtuneen. Kuritusväkivalta nostetaan esiin asiakirjoissa ja asiakassuunnitelmaan on kirjattu ohjeistuksena millainen lapsen kohtelu on hyväksyttävää ja mikä ei missään nimessä ole sallittua mutta avoimeksi jää oliko tällä mitään muuta seurauksia. Siitä huolimatta kirjauksista jää uskottava kuva sekä lapsen kertomusten totuudenmukaisuudesta että viranomaisten käsityksestä, että lapsi on joutunut kyseisten väkivallantekojen kohteeksi.

Kuritusväkivaltaa ei siis mittavissa määrin kuvata aineiston dokumenteissa mutta on tietenkin mahdotonta sanoa, onko osa lasten kokemasta väkivallasta kuritus- tai rangaistustarkoituksessa tehtyä.

5.2.4. Kemiaallinen väkivalta

Lapsiin kohdistuva kemiaallinen väkivalta tulee ilmi 10 lapsen (17 %) kohdalla, joista kahdeksassa on kyse äidin raskauden aikaisesta lääkkeiden, alkoholin, tupakan tai huumeiden käytöstä ja kahdessa lapsen tarpeettomasta tai sopimattomasta lääkitsemisestä. Kahdesti lapseen kohdistuva kemiaallinen väkivalta kirjattiin yksinkertaisena toteamuksena.

”Lapsi altistunut raskauden aikana sekä alkoholille, että tupakalle.” (Lapsi 2)

”Äiti käytti runsaasti alkoholia koko odotusajan vaarantaen näin syntymättömän lapsensa kehityksen ja sen seurannan.” (Lapsi 30)

Neljästä lapsesta kirjattiin raskauden aikaisen päihteille altistumisen seurauksista, joista yhdessä sen todettiin yhdessä muiden lapsen vaarantavien kokemusten kanssa olevan

keskushermoston ja psyykkisen kehityksen riskitekijä, kolmessa FAS- oireyhtymän epäily tai diagnoosi ja yhdessä syntymän jälkeisiä vieroitusoireita:

”Äidin psyykelääkitys aiheutti vauvalle vastasyntyneisyyskaudella vieroitusoireita, mm. täristelyä, kimeää itkua ja jäykkyyttä.” (Lapsi 1)

”Äiti käyttää lääkkeitä ja on epäilyä, että olisi mahdollisesti antanut lääkkeitä lapsellekin – näin lapsi on ollut rauhallisempi ja nukkunut.” (Lapsi 48)

”...äiti mahdollisesti antoi lapselle kuumesuppoja lapsen nukuttamistarkoituksessa, ei sairauden vuoksi.”, ”Hoitajaa huolestutti joka itkuun lapselle käytettävät supot.” (Lapsi 51)

Kemiallisen väkivallan mainintoja oli asiakirjoissa vähän, eikä niitä pohdittu asiakirjatasolla sen enempää. Ainoastaan lapselle raskaudenaikaisen altistuksen kirjausten kohdalla mahdolliset seuraukset mainittiin. Tämän väkivallan muodon kohdalla lasten kokemusten näkyvyys on joka tapauksessa vaikeasti nähtävissä muutoin kuin viranomaisen toteamuksen muodossa, sillä raskauden aikana altistuneilla lapsilla ei ole asiasta kokemusta muutoin kuin sen todettujen seurausten kautta. Ilman tarkoituksen mukaista tarvetta lääkityn vauvan tai sopimattomasti lääkityn taaperon kokemusta tai lääkkeiden mahdollisia seurauksia ei tuotu yllä olevaa kirjausta enempää esille.

5.3. Seksuaalinen väkivalta

Kerrontaa seksuaalisesta väkivallasta ja hyväksikäytöstä tai sen mahdollisuudesta tai vireillä olevasta epäilystä oli 26 lapsen asiakirjoissa, joka on 43 prosenttia kaikista aineiston lapsista. Kahden lapsen kohdalla kyse oli kuitenkin vanhempaan kohdistuneesta seksuaalisesta väkivallasta, joiden tarkempi kuvaus tai tapahtuman merkitys jäi epäselväksi. Kolmen lapsen kohdalla oli lisäksi maininta lapsen itsensä toimesta tapahtuvasta seksuaalisesti häiritsevästä käytöksestä, joiden syytä ei asiakirjojen perusteella tarkennettu sen enempää. Tulkitsen näiden lasten kohdalla heihin kohdistuneen seksuaalisen väkivallan tai hyväksikäytön mahdolliseksi, sillä lapsena koettu seksuaalinen väkivalta saattaa aiheuttaa lapsessa itsessään ikään sopimatonta seksuaalista käyttäytymistä tai oirehdintaa. Tällä aineistolla sitä ei kuitenkaan ole mahdollista varmistaa.

Seksuaalisen väkivallan kirjaukset kuvautuvat eniten kaikista väkivallan teoista epävarmuuden kautta, sillä yhdessäkään tapauksessa väkivaltaa ei todenneta tapahtuneen varmuudella, vaan kyse on joko kirjaajan omasta tai työyhteisön yhteisestä epäilystä tai vireillä olevasta tai olleesta seksuaalirikosepäilystä tai seksuaalirikostutkimuksista.

Lasten mahdollista joutumista seksuaalisen väkivallan uhreiksi tulkitaan eniten lapsen oirehdinnan ja käytöksen kautta tai väkivaltaan epäsuorasti tai hyvin suorastikin viittaavien puheiden perusteella mutta niistä huolimatta itse väkivalta jää todentamatta.

”Tytön osalta on tutkittu seksuaalisen hyväksikäytön mahdollisuutta mutta alustavan tiedon mukaan tutkimuksissa ei ole tullut mitään selvyttä asiaan. Todennäköisesti kuitenkin jotain on tapahtunut koska lapsi oli niin hätäntynyt siinä vaiheessa kun näki pilkillä olevia miehiä jäällä ja siinä yhteydessä sepitti myös pyllyyn liittyviä asioita.” (Lapsi 12 & 13)

”Huomioiden käytettävissä olevat esitiedot ja lapsen käyttäytymisestä perhekuntoutuskeskuksessa tehdyt havainnot, ei lapseen kohdistunutta seksuaalista hyväksikäyttöä voida poissulkea.” (Lapsi 54)

Kolmen lapsen kohdalla on dokumentoitu lapsen omaa kertomaa, jossa lapsi on ilmaissut, että häntä on kosketeltu seksuaaliseen väkivallan kuvaukseen sopivalla tavalla. Viiden lapsen kohdalla mainitaan, että lapsen kokeman seksuaalisen väkivallan mahdollisuutta tutkitaan tai on tutkittu aiemmin joko sairaalassa tai poliisilla, joista yhtä lukuun ottamatta rikosepäily ei asiakirjojen perusteella ole johtanut väkivallanteon todentamiseen tai epäillyn tuomioon. Tässä yhdessä tapauksessa tutkinnan kerrotaan olevan kesken mutta saatavilla olevista asiakirjoista ei käy ilmi mihin se on päätynyt. Yhden lapsen kohdalla sairaalassa tehdyt tutkimukset ovat päätyneet lausuntoon, että lapsen kokema seksuaalinen väkivalta on todennäköinen mutta poliisi on tehnyt syyttämättäjättämispäätöksen lausunnosta huolimatta. Yhden lapsen kohdalla varsinaiset tutkimukset eivät antaneet syytä epäillä seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutumista mutta lastenpsykiatrin tekemän arvion perusteella lausuntoon on kirjattu sen olevan todennäköistä.

Dokumentoinnin perusteella jää erittäin vahva epäily, että lapset ovat seksuaalisen väkivallan uhreja. Sosiaalityöntekijöiden kirjauksista jää myös vaikutelma, että asiakirjan laatija itse on myös sitä mieltä, että lapset ovat kyseistä väkivallan muotoa kokeneet tai

epäily siitä on jäänyt mieleen. Yhdessä tapauksessa viranomaisten välisessä yhteydenpidossa sosiaalityöntekijä ilmaisee pettymyksensä lapsen kokeman seksuaalisen väkivallan syyttämättäjättämispäätöksestä.

Seksuaalisen väkivallan epäillyiksi tekijöiksi nimetään molemmat vanhemmat (n=2), molemmat vanhemmat ja velipuoli (n=1), lapsen isä (=2), lähipiiriin kuuluva mies (=1) sekä lapsen kotona ollut ryyppyporukka (=1) sen henkilöitä tarkemmin erittelemättä. Neljän lapsen kohdalla ei ole mainintaa kuka epäilty tekijä on vaan tekijätön maininta:

”Tytön osalta on tutkittu seksuaalisen hyväksikäytön mahdollisuutta.” (Lapsi 12 & 13)

”Lastenpsykiatrian tutkimuksissa tuli esille lapsella olevan trauman, jota epäilty seksuaaliseksi hyväksikäytöksi mutta sellaista ei ole todettu.” (Lapsi 55)

Aineistossa on mukana myös vieläkin epämääräisempi ilmaus *”Lapsuudenkodissa pulmia mm. seksuaalista hyväksikäyttöä isän taholta”* (Lapsi 56), jossa ei käy ilmi keneen väkivalta on mahdollisesti kohdistunut. Yhdessä asiakirjassa taas oli hyvin selkeäkin maininta tilanteesta, josta lapsi ja tämän isä oli löydetty seksuaaliseen hyväksikäyttöön viittaavalla tavalla mutta sekään ei sen enempää johtanut asian viemiseksi epäilyä pidemmälle. Asiakirjat sisältävät myös mainintoja lasten altistumisesta alastonkuville (n=1), pornografiselle materiaalille (n=1) ja vanhempien väliselle seksille (n=1) sekä lasten seksuaalisviritteisistä puheista (n=2). Kolmen lapsen asiakirjat sisältävät enemmän kuvauksia mahdollisesta seksuaalisen väkivallan uhriksi joutumisesta ja lapsen siihen viittaavasta oirehdistuksesta mutta muiden lasten kohdalla väkivallan mahdollisuus tai siihen viittaavat oireet lapsen toiminnassa mainitaan kerran tai kaksi.

Seksuaalinen väkivalta ja hyväksikäyttö näyttävät asiakirjoissa hyvin epävarmana asiana. Toisaalta se kuvautuu lasten oirehdistuksessa, käytöksessä ja puheissa todennäköisenäkin asiana mutta jää silti lopullisesti varmaksi todentamatta ja siten jättää päällimmäiseksi ajatukseksi lasten kokemusten jäämisestä pimentoon ja käsittelemättä. Herää kysymys onko lasten kokemaan seksuaaliseen väkivaltaan toisaalta vaikea puuttua ja toisaalta onko sitä vaikea todentaa tapahtuneeksi. Jos lapsi joka tapauksessa muusta syystä otetaan huostaan, jätetäänkö mahdollinen väkivalta tutkimatta koska lapsi on joka tapauksessa jo turvassa mahdolliselta väkivallan tekijältä.

Toisaalta asiakirjoista jää päällimmäiseksi tunteeksi myös huoli seksuaalisen väkivallan aiheuttamasta traumasta, mutta onko siihen riittävää tukea mikäli hyväksikäyttöä ei todeta varmasti tapahtuneeksi. Seksuaalisen väkivallan todentaminen jää lapsesta saadun näytön varaan mikäli rikokselle ei ole saatavilla todistajia ja epäilty tekijä kieltää syyllisyytensä. Huomion arvoista on, että lapsen mahdollisesti uhriksi joutumisesta puhutaan kirjauksissa verrattain todennäköisenä asiana vaikka sekä sairaalan tutkimukset että poliisi eivät ole tekoa vahvistaneet. Joka tapauksessa lasten kokema seksuaalinen väkivalta näyttää näiden dokumenttien perusteella jäävän todennäköisesti pimentoon ja sen esille tuleva esiintyvyys lasten elämässä jää todellisuutta vähäisemmäksi.

5.4. Henkinen väkivalta

Henkinen väkivalta käsittää laajan määrän erilaisia lapsiin suoraan tai epäsuoraan kohdistuvia tekoja, jotka ovat omiaan vaarantamaan lapsen hyvinvoinnin ja suotuisan kasvun ja kehityksen. Henkisen väkivallan eri muodot ja sen seuraukset ilmenivät myös mittavissa määrin aineistoni asiakirjoissa ja ne olivat läsnä jokaisen asiakaslapsen dokumenteissa tavalla tai toisella. Henkinen, psyykkinen ja emotionaalinen väkivalta tarkoittavat samaa asiaa pienin sisällöllisin variaatioin. Olen kategorisoinut henkiseksi väkivallaksi kirjauksista eniten esille tuodut väkivallan muodot, jotka ovat uhkailu, väkivallan ja riitatilanteiden näkeminen sekä haukkuminen ja nimittely. Lisäksi tämän kategorian alle erittelen lasten pelon sekä turvattomuuden kokemukset, sillä ne ovat vahvasti lasta henkisesti vahingoittavia.

5.4.1. Uhkailu

Uhkaa ja uhkailua eri muodoissaan esiintyi asiakirjoissa usein, 31 lapsen kohdalla, joka on yli puolet (52 %) kaikista aineiston lapsista. Uhkaa nostettiin esille sekä väkivallan uhan läsnäolona että henkilön esittäminä uhkauksina kohdistettuna toiseen henkilöön. Suoria uhkauksia kuvattiin 21 lapsen kohdalla, joista seitsemän on ilmaistu selkeästi lapseen henkeen tai terveyteen kohdistettuna uhkauksena ja loput joko toiseen ihmiseen tai

kyseessä on viittaus uhkaavasta käytöksestä. Näissä kaikissa on myös kirjattu uhkauksen tekijä. Viiden lapsen kohdalla puhuttiin epämääräisemmin uhan tunteesta, uhkaavasta perhetilanteesta, lapsen terveyttä uhkaavista tekijöistä, lasta uhkaavasta vaarasta tai väkivallan uhasta. Kolmen (kuuden lapsen asiakirjat) lapsen kohdalla oli kyse lapsen tekemästä uhkailusta.

Suoraan lapseen kohdistuvaa uhkaa kuvailtiin konkreettisen tilannekuvauksen kautta. Alla olevassa esimerkissä kuvauksen lapsi oli alle puolivuotias vauva ja kuvauksesta ei käy ilmi oliko lapsi tapahtumahetkellä hereillä. Myöhemmissä asiakirjoissa käy kuitenkin ilmi sekä vanhempien kyvyttömyyttä huolehtia lapsen tarpeista että lapsen voimakasta oireilua, minkä perusteella voi tehdä päätelmän lapsen kokemasta traumasta, joka liittyy kuvauksen tilannetta edeltävälle ajalle. Lapsi siirtyi tapauksen johdosta kiireellisen sijoituksen myötä lyhytaikaiseen perhesijoitukseen, jonka jälkeen hänet huostaan otettiin, joten lapsi ei enää palannut vanhempiensa hoidettavaksi. Tästä päätellen lapsen myöhempi oireilu johtui todennäköisimmin kuvattua tapausta edeltäneen ajan tapahtumista.

”Kiireellistä sijoitusta oli edeltänyt tilanne, jossa molemmat vanhemmat olivat päihtyneenä riitaantuneet perheen kodissa, äiti oli isän kertoman mukaan ottanut leipäveitsen, jolla oli uhannut lasta tämän vuoteen vieressä. Isä oli pelastautunut yhdessä lapsen kanssa makuuhuoneeseen, josta oli soittanut poliisit. Lastensuojeluilmoituksen mukaan makuuhuoneen ovesa on teräaseella tehtyjä iskemäjälkiä.” (Lapsi 2)

Uhkailu ilmeni asiakirjoissa konkreettisia tilannekuvauksia enemmän uhan läsnäolon kautta, joko ihmisen käyttäytymisen kuvauksena tai yleisenä toteamuksena olosuhteiden uhkaavuudesta: *”Lapsen äiti on tällä hetkellä henkisesti tasapainoton ja hänen käyttäytymisensä on uhkaavaa.” (Lapsi 29), ”Perheessä on ollut selkeästi väkivallan uhka.” (Lapsi 54).*

5.4.2. Väkivallan ja riitatilanteiden näkeminen

Väkivallalle altistumisella on lapselle kauaskantoiset ja vakavat seuraukset. Toisiinsa väkivaltaa käyttävät tai voimakkaasti riitelevät vanhemmat saattavat olla tietämättömiä tai välinpitämättömiä sen suhteen mille lapsi tosiasiaassa tilanteita nähdessään tai tilanteissa mukana ollessaan altistuu ja millaisia vaikutuksia niillä lapseen on.

Aineistossa kuvautuu vanhempien tai muiden lapsen lähellä olevien aikuisten välisiä tai aikuisen ja toisen lapsen välisiä väkivalta- tai riitatilanteita 45 lapsen (75 %) kohdalla, joista 32 lapsen (53 %) kohdalla joko mainitaan lapsen olleen paikalla, nähneen tilanteen tai muutoin voidaan tehdä päätelmä lapsen läsnäolosta, esimerkiksi lapsi on tilanteen vuoksi sijoitettu kiireellisesti tai tilanne on tapahtunut tapaamisessa tai lapsen haun yhteydessä.

15 lapsen (25 %) kohdalla kirjataan selkein maininta, että lapsi on nähnyt väkivaltaa, altistunut toiseen ihmiseen kohdistuvalle lähisuhde- tai perheväkivallalle, aikuisen aggressiiviselle tai uhkaavalle käyttäytymiselle tai lapsi itse on kertonut nähneensä läheiseensä kohdistuneen väkivallanteon. Näistä yhdessä tapauksessa oli kuvaus sekä lapsen läsnäolosta tilanteessa että kuvaus toisesta väkivaltatilanteesta missä ei käynyt ilmi oliko lapsi paikalla vai ei.

”Äidin ja miehen riidellessä, unohtui vauva lattialle itkemään.” (Lapsi 51)

”Lapsi on muistellut miten isi ja isin veli tappeli puukoin juovuksissa ollessaan.” (Lapsi 41)

”Bioäidin mukaan bioisä joi, oli hyvin väkivaltainen ja mustasukkainen. Lapsia ei ole lyönyt mutta tyttö on tilanteita isompana nähnyt.” (Lapsi 27 & 28)

”Toinen trauma liittyy lapsen varhaisiin vaiheisiin, kun isä pahoinpidellyt äitiä ja lapsi nähnyt sen.” (Lapsi 55)

”Väkivalta on ollut raakaa ja äidin henkeä uhkaavaa. Lapsi sisaruksineen on nähnyt väkivaltaa usein kykenemättä ja uskaltamatta auttaa äitiään.” (Lapsi 57 & 58)

”Lapsi muistaa vanhempien riidelleen niin, että he heittelivät tavaroita ja huonekaluja. Lapsi muistaa isän heittäneen äitiä kerran keinutuolilla. Hän muistaa isän tarttuneen kiinni äitiin ja lyöneen äitiä.”, ”Lapsella on paljon muistikuvia vanhempien välisistä riidoista ja tappeluista ja lapsi muistaa ensimmäisen kohtaamansa perheväkivaltatilanteen olleen juuri isän ja äidin välinen tappelu.” (Lapsi 59)

Melkein yhtä yleistä (n=11) olivat kirjaukset, joissa ilmenee lapsen olleen paikalla väkivalta- tai riitatilanteessa tai muutoin aggressiiviseksi tai uhkaavaksi koetussa

tilanteessa mutta epäselväksi jää onko lapsi nähnyt tilannetta tai jos on niin mitä tilanteessa on tapahtunut. Yhdessä tapauksessa mainitaan lapsen olleen tapahtumahetkellä asunnossa paikalla mutta ollut nukkumassa.

”Asiakas retkahti uudelleen käyttämään alkoholia. Perheessä oli tuolloin lisäksi riitaa puolisoitten kesken ja poliisi joutui puuttumaan tilanteeseen. Vauva oli tapahtuma-aikaan kotona.” (Lapsi 25)

Kolmen lapsen kohdalla on asiakirjoissa sosiaalityöntekijän pohdintaa siitä, ovatko lapset nähneet väkivaltaa. Kyseisten lasten kohdalla on kuitenkin myös selkeitä mainintoja suoraan lapseen kohdistuneista väkivallanteoista, joten muihin kohdistuvan väkivallan näkeminen itsessään näyttää jättäytyvän lasten omien kokemusten rinnalla toissijaisemmaksi asiaksi. Myöskin kolmen lapsen kohdalla on kirjattu lapsen kertomia omia kuvauksia siitä, että *”kotona tapellaan”* tai *”äiti tappeli”* mutta kirjaukset eivät kerro mitä lapsi on nähnyt tai mitä tappelulla tarkoitetaan, ainoastaan voidaan tehdä oletamus, että lapsi on ollut kyseisissä tilanteissa paikalla koska osaa kertoa niin tapahtuneen.

Loput 13 kirjausta sisälsivät sellaisia vanhempien tai muiden aikuisten tai lapselle läheisten ihmisten välisiä väkivalta- tai riitatilanteiden kuvauksia, joissa ei kerrottu tai voitu tehdä päätelmiä lapsen läsnäolosta tai osallisuudesta tilanteeseen.

”Perheessä on ollut ajoittain vanhempien välistä väkivaltaa.” (Lapsi 19 & 20)

”Lapsen vanhempien väliseen suhteeseen sisältyi myös fyysistä väkivaltaa.” (Lapsi 48)

Aineiston lapsista yli puolet ovat kirjausten perusteella nähneet aikuisten välistä tai aikuisen toiseen lapseen kohdistamaa väkivaltaa tai ollut paikalla aikuisten välisissä riitatilanteissa. Väkivallatilanteiden todellisesta todistamisesta on mahdoton sanoa, sillä myös ilmaisut perheväkivallasta, lähisuhdeväkivallasta tai vanhempien välisestä väkivallasta ja riitatilanteista ei kerro onko lapseen kohdistunut suoraa väkivaltaa, onko lapsi sille altistunut jollain tapaa tai ollut paikalla sitä näkemässä. Suurimmassa osassa muihin kuin suoraan lapseen kohdistuvissa fyysisen tai henkisen väkivallan tilanteissa jää siis epäselväksi lapsen kokemus.

5.4.3. Haukkuminen ja nimittely

Yhdeksi henkisen väkivallan muodoksi nousi kirjauksissa esiintynyt lasten altistuminen aikuisen toimesta tapahtuvalle haukkumiselle, nimittelylle tai huutamiselle. Aineistossa 17 (28 %) lapsen asiakirjoissa ilmeni lasten kokemaa verbaalista henkistä väkivaltaa vanhempiensa tai yhdessä tapauksessa sisaruksensa taholta.

”Äidin kielenkäyttö lapselle oli ajoittain todella rumaa, saattoi hermostuessaan kirotta ja huutaa lapselle.” (Lapsi 6)

”Tyttö kertoi sosiaalityöntekijälle tapaamisessa, ettei halua toistaiseksi tavata äitiään koska tämä on tapaamisissa kiroillut. Äiti on myös soittanut lapselle juovuksissa ja työntänyt väkisin puhelimen jollekin tuntemattomalle kaverilleen vaikka lapsi on ilmoittanut ettei halua puhua muiden kuin äidin kanssa. Ventovieras on sitten puhunut puhelimesta lapselle asiattomuuksia. Äiti on nimittänyt lasta puhelimesta paskiaiseksi ja lapsi on tästä loukkaantunut kovin. Äiti oli sanonut myöskin lapselle, että ryöstäisi lapset jos vain voisi.” (Lapsi 34)

Yllä oleva esimerkki kertoo varsin tarkan kuvauksen lapsen kokemasta verbaalisesta henkisestä väkivallasta ja antaa myös mielikuvan lapsen kokemasta mielipahasta asiasta johtuen. Useimmat kuvaukset olivat lyhyempiä, joissa yksinkertainen maininta lapselle huutamisesta, kiroilusta ja lapsen yksittäinen haukkuminen käyttäen negatiivisia nimityksiä.

5.4.4. Muu henkinen ja emotionaalinen väkivalta

Aineiston asiakirjoissa nousi esille kirjauksia, joissa kuvattiin henkistä tai emotionaalista väkivaltaa tavalla, jonka en luokittele kuuluvan varsinaisesti aiempiin henkisen väkivallan alakategorioihin. Nostan ne esille koska koin kirjausten olevan merkityksellisiä kuvauksia lasten kokemasta väkivallasta ja määrällisesti näitä esiintyi 20 lapsen (33 %) asiakirjoissa. Huomioitavaa kuitenkin on, että minkä tahansa muun väkivallan muodon tavoin nämäkin väkivallan muodot voidaan määritellä osin limittäin ja ovat omiaan aiheuttamaan turvattomuutta ja pelkoa.

Kymmenen lapsen kohdalla kuvaillaan lapsen joutuneen vanhempansa vihamielisen tai negatiivisen suhtautumisen kohteeksi. Vanhemman suhtautumista lapseen kuvaillaan vihamielisen ja negatiivisen lisäksi arvioivaksi, arvostelevaksi tai torjuvaksi.

”(isäpuolen) suhdetta tyttöön on arveltu hyljeksiväksi ja jopa vihamielissävyiseksi. Tämä on näkynyt niin, että isä on lapsen kertoman mukaan uhannut heittää vaatteet roskiin, uhkaillut nyrkillä, uhkaillut äitiä, haluatko että tyttö kuolee. Vastaavasti äiti ei ollut aina avannut ovea lapselle kun tyttö oli tulossa koulusta.” (Lapsi 34)

”..lapsi oli säikähtänyt äidin käyttäytymistä. Hän oli kysynyt: mitä pahaa minä olen tehnyt, kun äiti tuijotti niin pahasti.” (Lapsi 21)

Vanhempien kuvailtiin myös kuormittaneen lapsia heille sopimattomilla tavoilla, syyllistäneen omasta pahasta olostaan tai purkaneen pahaa oloaan lapseen (n= 4), puhuneen lapselle lasta ahdistavalla tai painostavalla tavalla (n=4) ja aiheuttaneen lapselle toistuvia pettymyksen tunteita (n=1) sekä pyrkinyt pitämään lasta ja äitiä erossa toisistaan (n=1).

”Äiti kertoi myös joskus ravistaneensa lasta ja vuodattaneensa lapselleen omaa katkeruuttaan tavalla, joka ei ole sopivaa lapsen kohtelua.” (Lapsi 5)

”Äidin mielialat vaihtelivat rajusti ja hermostuessaan hän saattoi purkaa omaa pahaa oloaan lapseen.” (Lapsi 6)

”Äiti oli ehtinyt suuttua lapselle yläkerrassa. Oli sanonut, että sijaiskodissa on kaikki niin paljon paremmin kuin kotona, että lapsi unohtaa hänet ja että on lapsen syy, että lapset ovat sijaiskodissa. Lähtiessä äiti oli sanonut tytölle, kyllä minä rakastan sinua ja sitten pojalle mutta sinua minä rakastan paljon enemmän.” (Lapsi 27 & 28)

Asiakirjoihin on kirjattu lapsen kantaneen huolta omasta vanhemmastaan lapselle kuulumattomalla tavalla (n=4).

5.4.5. Pelko

Lasten pelkokokemukset näkyivät aineiston kirjauksissa selvästi ja niitä dokumentoitiin laajasti 33 lapsen (55 %) asiakirjoissa, mikä on yli puolet aineistosta. Lisäksi neljän lapsen

asiakirjoissa mainittiin lapsen perheenjäsenen kokemasta pelosta, mukaan lukien yhden äidin ilmaisemasta pelosta vauvan vahingoittamisesta. Kaikissa kirjauksissa viittä lukuun ottamatta käy ilmi, mitä lapsi pelkää tai millainen tilanne on lapsessa herättänyt pelkoa. Määrittelemättömissä kuvauksissa kerrotaan lasten käyttäytymisen sisältävän piirteitä, jotka työntekijä on tulkinnut johtuvan pelkäämisestä (n=3), lapsella olevan pelkotiloja (n=1) sekä lapsella olevan diagnosoitu olevan pelottava lapsuudenaikainen kokemus (n=1).

”Lasten käyttäytymisessä vaikuttaa kaikkien mielestä olevan piirteitä, jotka kertovat pelkäämisestä.” (Lapsi 14, 15 & 16)

Lapselle pelkoa aiheuttavat asiat olivat isä tai isäpuoli (n=12), äiti (n=11), vanhemman humalatila (n=7), yksin jääminen tai jätetyksi tuleminen (=6), riitely tai itseensä tai läheiseen kohdistuva väkivalta (n=6), vieraat ihmiset (=5), molemmat vanhemmat (=4), nukkuminen (=2) sekä kovat, äkilliset äänet (=1) ja miespuoliset henkilöt (=1). Näiden kirjaukset yhteydessä saattoi olla myös epämääräisempiä kohdetta määrittelemättömiä ilmiöitä lapsen pelosta, kuten: *”Lapsi on mielestäni pelokas.”*, mutta asiakirjojen muissa osissa ilmenee lapsen pelon todennäköinen kohde.

”Lapsi vaikuttaa pelkäävän miehiä. Hän myös säikähtää kovasti jos sijaisisä kieltää häntä. Tällaisessa tilanteessa lapsi on alkanut itkeä ja haroa tukkaansa.” (Lapsi 25)

”Lapsi on kyennyt muutaman kerran kertomaan isän pahoinpitelyistä ja siitä kuinka esimerkiksi pellen näkeminen mailoineen herätti voimakkaan pelon tunteen ja ylivireystilan ja mieleen tuli isä, joka oli lyönyt remmillä.” (Lapsi 43)

”(lapsi) kokee pelkoa erityisesti nukkumaan käydessä, yksinjäätymisen pelko.” (Lapsi 48)

”Lapsi sanoo, että häntä pelottaa se, että joku lyö.” (Lapsi 59)

”Lapsi sano et sitä pelottaa jos äiti on humalassa. Äiti aina huutaa kun se on juonut viinaa. Kerranki se silitti mua illalla vaa kerran ja paiskas mun huoneen oven täysiä kiinni.” (Lapsi 40)

Pelon tunteminen itsessään ei vielä kerro miksi lapsi pelkää, mitä lapsi on kertonut pelkäävänsä tai mitä työntekijä tai sijaisvanhempi on arvioinut lapsen pelkäävän lapsen

käyttäytymisen perusteella. Kuvauksissa ei käy selväksi suoraan aina lapsen pelon syyt mutta on luontevaa ajatella että lapsen vaikeat kokemukset, huostaanoton ja sijoitukseen johtaneet syyt, olivat ne mitkä tahansa, ovat aiheuttaneet lapsessa enemmän tai vähemmän pelkotiloja.

5.4.6. Turvattomuus

Nostan lasten turvattomuuden kokemukset yhdeksi merkittäväksi henkisen väkivallan muodoksi, sillä ne näkyivät toistuvasti eri muodoissaan aineistoni erilaisissa asiakirjoissa. Turvattomuuden kokemukset näkyivät sekä turvallisuuden tarpeen kuvauksissa että turvattomuuden tulkinnoissa. Turvallisuuden, perusturvallisuuden ja turvan tarpeen kuvauksia esiintyi 49 lapsen asiakirjoissa, joka kattaa ison osan (82 %) koko aineistosta. Turvattomuuden kuvausten näkyvyys oli vähäisempi, niitä esiintyi 30 lapsen kohdalla mutta sekin on puolet koko aineistosta.

Turvallisuuden kirjaukset näkyivät dokumenteissa erilaisin sanoin ilmaistuna sekä sen tarvetta ja merkitystä lasten elämässä korostettiin näkyvästi, eniten ilmausten toistuvuuden kautta ja perusteluissa sijoitukselle tai huostaanotolle. Kuvauksissa käytettiin ilmaisuja, kuten lasten turvallisuuden takaaminen tai sen vaarantuminen, perusturvallisuus, turvaan saattaminen, hoidon ja huolenpidon turvaaminen, turvallinen kasvu ja kehitys, turvallinen elämä sekä turvallinen kasvuympäristö tai olosuhteet.

”Sijaishuollon tavoitteena on taata henkinen ja fyysinen turvallisuus siten, ettei lapsi altistu päihteiden käytöstä tai lähisuhdeväkivallasta aiheutuville haitoille.” (Lapsi 8)

”Turvallisuuden tunteen ja luottamuksen rakentuessa sijaisvanhempiin lapsi on alkanut uskaltaa kertoa asioistaan, näyttää erilaisia tunteitaan. Lapsi on oppinut ottamaan myös vastaan apua ja lohdutusta.” (Lapsi 52)

Turvattomuuden kokemuksia kirjattiin turvattomuutta aiheuttavien tilanteiden kuvausten kautta, kuvaamalla lapsen turvatonta oloa tai tunnetta, turvatonta kiintymyssuhdetta tai kuvaamalla lasta itseään turvattomaksi.

”Lapsi koki turvattomuutta alussa, joka näkyi muun muuassa nukkumaan käydessä levottomuutena ja tarkisteluna onko aikuinen paikalla.” (Lapsi 48)

”(lapsen) Sisäinen maailma on surullinen, yksinäinen ja turvaton mutta toisaalta realistinen. Tämä pohjautuu hyvin varhaisten kiintymyssuhteiden muodostumiseen.” (Lapsi 40)

Osin turvattomuuden kokemukset ovat lukijan tulkittavissa, aistittavissa tai pääteltävissä lapsen elämää tai hänen käyttäytymistään kuvaavista kirjauksista vaikka kirjoittaja ei ole niitä sellaisiksi nimennyt. On todennäköinen seuraus, että jos lapsi esimerkiksi kokee väkivaltaa missään muodossa, aiheutuu siitä turvattomuuden kokemuksia, sillä lapsen elämä ja olosuhteet eivät ole olleet riittävällä tavalla turvalliset.

5.5. Laiminlyönti

Lapsen hoidon, turvallisuuden tai fyysisten ja emotionaalisten tarpeiden laiminlyönti on myös lapseen kohdistuvaa väkivaltaa. Vakavuudeltaan se voi vaihdella lievemmästä välinpitämättömyydestä vakavampaan lapsen turvallisuuden, henkisen tai fyysisen terveyden tai jopa hengen vaarantumiseen.

5.5.1. Päähtyneenä olo lapsen seurassa

Lasten asiakirjoihin oli kirjattu 51 lapsen kohdalla (85 %) joko molempien vanhempien tai jommankumman päihteiden käyttöä. Osassa kirjauksia oli selkeä maininta lapsen olleen paikalla vanhempien ollessa päähtyneessä tilassa ja/tai heidän hoitonsa on vakavalla tavalla laiminlyöty vanhempien päihtymystilasta johtuen.

”Perhetilanne oli uudelleen kärjistynyt avomiehen alkoholinkäytön takia ja lapsi oli jäänyt lähes täysin hoidotta.” (Lapsi 51)

”Puolen vuoden aikana on ollut tilanteita, joissa vanhemmat ovat olleet päähtyneenä ja siksi kykenemättömiä huolehtimaan lapsesta. He eivät pysty tarjoamaan lapselle turvallista ja vakaata sekä päihteetöntä kasvuympäristöä eikä huolehtimaan lapsen ikätason mukaisesta huolenpidosta.” (Lapsi 53)

Lasten tietoihin on myös kirjattu päihteiden käytön vaikutusten ulottuvan lapsen elämään sijaisperheessä tuomalla esiin biologisten vanhempien yhteydenpitoa puhelimitse päihtyneenä. Asiakirjoista käy ilmi lasten altistuneen myös monille muille päihteiden käytöstä johtuville seurauksille, kuten raskauden aikaiselle päihteiden käytölle, hylkäämiselle, väkivalta- tai riitatilanteille tai perheen ulkopuolisten päihteitä käyttäville ihmisille kodissaan.

”Lapsi kertoi kotona olevan mahdotonta olla riitujen ja isän alkoholinkäytön vuoksi.” (Lapsi 57)

”Äiti on soittanut nyt pari kertaa humalassa ja viimeksi soitto oli ollut aika kauhea sillä hän oli itkenyt ja huutanut puhelimesta erityisesti kun puhui pojan kanssa ja siitä miten hänen on hirveä ikävä ja oli käyttänyt kiro sanoja. Tämä on paha siten, että äiti syyllistää lapsia siitä, että hänellä on huono olo.” (Lapsi 12 & 13)

Asiakirjojen kuvausten perusteella vanhempien päihteiden käyttö näyttelee isoa roolia huostaan otettujen ja sijoitettujen lasten elämässä. Lasten elämäntilanteiden ja olosuhteiden kuvauksissa päihteiden käyttöön, erityisesti alkoholin, yhdistyy vahvasti lapsen hoidon laiminlyönti. Kirjausten valossa vanhempien päihteiden käyttö lisää lapsen todennäköisyyttä joutua sekä laiminlyödyksi että fyysisen ja henkisen väkivallan kohteeksi

Lasten altistumista vanhempien päihteiden käytölle kuvataan myös tilanteita tarkentamatta kirjaamalla vanhemman tai molempien vanhempien päihteiden käytön olemassa olosta. Vanhempien päihteiden käytöllä on selkeä ja vahva yhteys lasten kokemaan väkivaltaan, niin henkiseen, fyysiseen kuin hoidon ja huolenpidon vakaviin puutteisiin.

5.5.2. Hoidon ja huolenpidon laiminlyönti

Hoidon ja huolenpidon laiminlyönnistä, mukaan lukien yksin jättämisestä oli kirjauksia yhteensä 38 lapsen asiakirjoissa (63 %). Lapsen laiminlyöntiä kuvaillaan joko yksittäisten tilannekuvauksien avulla, lapsessa näkyvien tekijöiden tai yleisen hoidon ja huolenpidon laiminlyönnin luonnehdinnan kautta, ilman tarkempaa lapsen hoidon puutteiden erittelyä tai yksilöimistä.

Kuvauksista piiryy joko hyvin selkeä ja monipuolinen kuva lapsen kokemasta laiminlyönnistä ja osin myös sen seurauksista tai puutteellinen siltä osin, että kerrotaan laiminlyöntiä tapahtuneen mutta jää avoimeksi mitä sillä tarkoitetaan. Näin jää myös kysymys kuinka vakavaa laiminlyönti on ollut ja siten sen seuraukset sekä lapsen kokemukset jäävät pimentoon.

”Lasten perushoito ja huolenpito olivat puutteellisia. Se näkyi lasten likaisuutena, kodin virikkeettömyytenä ja jopa lasten deprivoitumisena tai ilottomuutena ja vuodenaikaan nähden sopimattomana vaatetuksena.” (Lapsi 19 & 20)

”Ennen sijaiskotiin muuttamista lapsen varhaislapsuuteen on sisältynyt perushoidon laiminlyöntiä, isän alkoholinkäyttöä ja väkivaltaisuutta.” (Lapsi 44)

Laiminlyönnin todettiin tapahtuneen tai sen mahdollisuutta epäiltiin lasten olemuksesta tai käyttäytymisestä päätellen.

”Joka aamu hoitaja pesi pikku miehen, joka oli välillä naamasta ja päästä alkaen haiseva ja likainen. Lapsi oli yöllisissä vaipoissaan hoitoon tullessaan.”, ”Hoitaja oli opastanut äitiä varavaatteiden suhteen, koska aamut olivat jo viileitä ja lapsi tarvitsi enemmän vaatteita päälleen aamulla pyörän kyydissä tullessaan hoitoon. Pienet sormet olivat jääkylmät.” (Lapsi 51)

Tarkentamattomissa toteamuksissa jää pitkälti lukijan mielikuvien varaan mitä laiminlyönnillä kussakin tapauksessa tarkoitetaan. Toisaalta tietämys lapsen perushoidon ja hyvän kasvun ja kehityksen vaatimista asioista tuo jonkinlaista käsitystä siitä mitä esimerkiksi väkivaltaisessa tai päihteiden varjostamassa perheessä lapsen hoidon osalta jää toteutumatta. Nämä toki ovat siltikin vain olettamuksia mikäli laiminlyönnin luonnetta ja toteutumattomia tarpeita ei määritellä enempää, eikä muualla asiakirjoissa ole kirjattu sen enempää. Huomionarvoista myös, ettei saatavilla ollut asiakirjoja, joista yksityiskohtaisempi tieto olisi käynyt ilmi.

”Perheen elämä on ollut rikkinäistä ja lapset ovat jääneet usein vailla hoitoa.” (Lapsi 46 & 47)

Myös kirjaukset lapsen yksin jättämisestä jäivät suurilta osin tarkentamattomiksi siltä osin, etteivät kuvaukset kertoneet millaisiin olosuhteisiin lapsi on yksin jäänyt. Itsessään pienen

lapsen yksin jättäminen vailla valvontaa ja hoivaa kertoo paljon mutta lisäksi olosuhteet voivat olla yksilölliset sen suhteen mille lapsi yksin ollessaan on saattanut altistua ja kuinka kauan hän on ollut vailla aikuisen läsnä oloa.

Laiminlyönnin olemassaolo tai sen laadun epäselvyys mietitytti myös asiakirjojen kirjauksissa, joista jää mielikuva, ettei lapsen kanssa tekemisissä olevat tahot ole tietoisia kaikesta lapsen aiemmista kokemuksista. Päätelmät lapsen oirehinnasta ja lapsen käyttäytymisen perusteella:

”Mietitty yhdessä, miten paljon lapsi on jäänyt vauvana vaille hoivaa.”
(Lapsi 54)

5.5.3. Kyvyttömyys lapsesta huolehtimiseen

Kyvyttömyys lapsesta huolehtimiseen on oikeastaan läsnä jokaisen aineiston lapsen asiakirjoissa, sillä niin laiminlyönti, päihtymystila kuin väkivaltainen käytös kertoo vanhemman kyvyttömyydestä vastata hänen vastuullaan olevan lapsen tarpeisiin. Varsinaisia kyvyttömyyden kirjauksia kuitenkin löytyi jonkin verran (n=24).

Kyvyttömyyttä kuvattiin vanhempien toiminnan kautta erittelemällä kyvyttömyyden esiin nostamisen yhteydessä myös muita lapsesta huolehtimisen epäonnistumiseen johtavia asioita. Kyvyttömyys kuvataan osana ongelmalistausta ja toisaalta muut mainitut lapsen elinolosuhteita vaarantavat tekijät samalla antavat selityksen mistä kyvyttömyys voi osin johtua.

”Taustatietojen mukaan lapsen huostaanoton taustasyinä ovat perushoidon puutteet, vanhempien kyvyttömyys toimia kasvattajina ja isän alkoholin käyttö. Lisäksi perheessä on ollut ajoittain vanhempien välistä väkivaltaa.”
(Lapsi 19 & 20)

Kyvyttömyys vanhemmuuteen kuvautuu myös yleisemmän kuvauksen kautta, joka itsessään ei kerro lapsen kokemuksesta tarkemmin. Alla olevassa esimerkissä kuvautuu ainoastaan yksin jättäminen mutta muualla asiakirjoissa vanhemmuuden kyvyttömyys on pääteltävissä lapsessa näkyvien seurausten perusteella.

”Huostaanottoon johtaneet syyt: puutteet perushuollossa, epäilyt hoidon laiminlyönnissä (lapsen yksin jättäminen yöllä), kokonaisuudessaan kyvyttömyys vastata lapsen tarpeisiin ja toimia täysipainoisena vanhempana.” (Lapsi 48)

5.5.4. Välinpitämättömyys ja vuorovaikutuksen puute

Välinpitämättömyys ja vuorovaikutuksen puute on yhtä lailla henkistä, emotionaalista väkivaltaa kuin laiminlyöntiäkin mutta nostan sen esille erikseen sillä sen tyyppiset kuvaukset nousivat aineistosta esiin jonkin verran. Suoria kuvauksia oli 15 (25 %) ja itsessään kuvaukset olivat selkeitä ja osa hyvin yksityiskohtaisiakin.

”Äidillä oli vaikeuksia asettaa lapsen tarpeet etusijalle. Hän saattoi mennä ulos tupakalle siirtämättä hoitovastuuta lapsesta. Lapsi jäi yleisiin tiloihin yksin, jolloin henkilökunnan oli otettava vastuu lapsen turvallisuudesta.” (Lapsi 38)

”Ei (äiti) ole kokenut äidin tunteita lasta kohtaan.”, ”Äiti on todennut, että piti lapsen hengissä mutta vaille läheisyyttä lapsi jäi.” (Lapsi 55)

”Äidin suhtautuminen lapsiin on kylmää.” (Lapsi 21 & 22)

”(Perhetyön huolen aiheet perhetyön aikana) äidin ja lapsen vuorovaikutus (lapsi oli valtavan itkuinen ja kärtyinen koko ajan/suurimman osan aikaa kotona ollessaan. Lapsen itkiessä äiti otti vain lapsen syliin/kainaloon, eikä selvittänyt itkun syytä. Hän kanteli lasta ympäriinsä ja touhusi samalla jotain muuta, eikä kysellyt tai miettinyt mikä lapsella on, mikä häntä itkettää. Äiti ei osannut rauhoittaa, lohduttaa lasta. Tätä pieni lapsi olisi tarvinnut tasapainoisen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi. Lapsella turvaton olo, kun aikuinen ei saa häntä rauhoittumaan.)” (Lapsi 51)

Välinpitämätön suhtautuminen lapseen ja vuorovaikutuksen puute näkyy ja on pääteltävissä myös lapsen oirehdinnan kautta mutta käsittelen sitä erikseen myöhemmin.

5.6. Väkivallan seuraukset

5.6.1. Fyysiset vammat ja seuraukset

Väkivallalla voi olla hyvin vakavia fyysisiä seurauksia niin fyysisistä jäljistä ja vammoista, hoidon ja turvallisuuden laiminlyönnistä pahimmillaan kuolemaan. Väkipalalta eri muodoissaan voi aiheuttaa myös psykosomaattisia oireita, joita voi olla vaikea yhdistää väkivaltakokemuksiin. Aineistossa kuvattiin lasten kokeman väkivallan fyysisiä seurauksia vain vähän, 10 lapsen asiakirjoissa (17 %). Fyysisiksi seurauksiksi luokittelin kuuluvan ravinnotta jäämisen, kehoon jääneet vammat, kuten mustelmat tai haavat, hiusten irtoaminen tukistamisen seurauksena, likaisuus, kylmyys ja huono kuntoisuus sekä fyysisen kasvun häiriöt, kuten alhainen painokäyrä ja pään ympäröivän kasvu (failure to thrive). Lisäksi fyysisiin seurauksiin lasken edellä mainittujen lisäksi kemiallisen väkivallan seurauksena lapselle tulleet fyysiset vammat, sairaudet tai oireet.

”Lapsi oli ollut tapaamisen jälkeen itkuinen ja mustelmilla.” (Lapsi 39)

”Lapsi oli tuolloin huonokuntoinen. Lapsi vietiin kriisiperheen kotiin, hän oli oksentanut jotain punaista, ruoka ei pysynyt sisällä.” (Lapsi 3)

Fyysisten seurausten kuvauksista ei useimmitenkaan jää selkeää kuvaa mitä lapselle on tapahtunut.

5.6.2. Kiintymyssuhde- ja tunne-elämän häiriöt

Huomattavasti väkivallan fyysisiä seurauksia enemmän kuvailtiin lasten psyykkistä oireilua, joiden voi päätellä johtuvan useista eri lapsen elämässä vallinneista tai jossain vaiheessa esiintyneistä olosuhteista. Pidän todennäköisenä, että jokaiselle sijoitetulla tai huostaan otetulla lapsella, varsinkin väkivaltaa kokeneella, on jotain psyykkistä ja emotionaalista oirehdintaa. Varhaislapsuudessa vanhempien taholta koettu väkivalta tai muu elämän epävakautteen ja turvattomuuteen vaikuttava tilanne jättää jälkensä herkkään ja pieneen mieleen. Psyykkisiä oireita, kiintymyssuhde- ja tunne-elämän häiriöitä kuitenkin kuvattiin 30 lapsen dokumenteissa, mikä kattoi aineistosta puolet.

Näiden lasten oirehdintaa oli dokumentoitu kattavasti ja minulle piirtyi hyvin laaja-alainen kuva lasten oireilun skaalasta. Merkintöjen määrä ja yksityiskohtaisuus vaihtelivat tosin suuresti yksittäisestä maininnasta moniulotteisempaan lapsen sisäisen maailman ja tunne-

elämän kuvaukseen, mukaan lukien esimerkkejä yksittäisistä tapahtumista, missä työntekijä tulkitsee lapsen käytöstä ja oirehdintaa.

Eniten oli kuvauksia lapsen poikkeavasta itkusta tai itkuisuudesta, itkemättömyydestä ja kyvyttömyydestä näyttää tunteita, vakavoitumisesta, levottomuudesta, rauhattomuudesta, estottomuudesta ja vierastamattomuudesta, ahdistuneisuudesta, säikähtäneestä, hätäntyneestä ja pelokkaasta olemuksesta, traumatisoitumisesta, kiukkukohtauksista sekä korkeasta kipukynnyksestä tai kivun tunteen puuttumisesta tai sen heikkoudesta.

Varhaisia kiintymyssuhteita kuvailtiin häiriöisiksi, puutteellisiksi, ristiriitaisiksi, häilyviksi ja turvattomiksi tai kokonaan puuttuviksi. Tunne-elämä kuvautui vaikeaksi ja ongelmalliseksi ja osa lapsista eriteltiin kärsivän tunneprivatiosta. Esille nousi myös lasten näkemät painajaiset, nukahtamisvaikeudet ja unihäiriöt, jatkuva kontrollin ja rutiinien tarve, ennakointi ja jatkuva varuillaan olo, vastavuoroisen leikin puute, ahdistuneisuus ihmiskontaktista mutta toisaalta takertuminen, keskittymisvaikeudet, tuhoava ja destruktiivinen leikki, empatiakyvyttömyys, aikuisiin luottamisen puute, kyvyttömyys säädellä läheisyyttä tai kivun tuottamista, aikuisen asemaan joutuminen, itsestään huolehtiminen tai vanhemmastaan huolta kantaminen sekä fyysinen kipu ja oireilu traumaattisten kokemusten vuoksi.

Lapset näyttävät reagoivan hyvin eri tavoin, kun joku ahdistuu katsekontaktista, toinen takertuu pelokkaana tai kontrollin, toinen on unelias, kun toinen taas ei pysty nukkumaan. Väkivaltaa kokeneiden lasten sisäinen maailma näyttäytyy kirjausten perusteella pelottavana, yksinäisenä ja surullisena. Vakavaa fyysistä väkivaltaa kokeneiden ja todistaneiden lasten kirjauksista käy myös ilmi, että pelon puute voi kertoa väkivallan normalisoitumisesta ja lapsen turtumisesta siihen.

Asiakirjoissa tuotiin esille myös lapsilla olevia diagnooseja, kuten kehitysviivästyksiä tai kehityshäiriöitä kuten lapsuuden kiintymyssuhteen reaktiivinen häiriö, masennusoireinen käytöshäiriö ja lapsuuden sosiaalisen vuorovaikutuksen häiriö sekä kuvaus lapsesta diagnoosin yhteydessä puutteellisesti integroituneena lapsena.

Mukana oli joitakin kuvauksia, jossa ilmaistiin psyykkisestä oireilusta, psyykkisestä epätasapainoisuudesta tai vaan toteamus, että lapsi oireilee tai varhaislapsuuden

tapahtumat ovat vaikuttaneet lapseen henkisesti tai vaarantaneet emotionaalisen kehityksen sitä enempää tarkentamatta tai kuvailematta. Lapsen kuvauksia kirjaavat tekevät myös päätelmiä perustuen lapsen oirehdintaan ja sen mahdollisiin syihin. Työntekijällä oleva tieto lapsen varhaisvaiheista ja kotioloista mahdollistaa myös lapsen oireisiin ja käytökseen perustuvan spekuloinnin. Ammattilaiset osaavat myös pohtia millaisia vaikutuksia esimerkiksi varhaisen kiintymyssuhteen muodostumisen ongelmista saattaa seurata ja peilata lapsen käytöstä ja lapsen taustatietoja sitä vasten, esimerkiksi vauvan vakavuus näyttäytyy työntekijälle seurauksena sille, että lapsella on ollut elämässään useita vaihtuvia hoitajia yhden kiinteän suhteen sijaan. Työntekijä saattaa kirjatessaan kuvata lasta myös mielikuvan avulla, esimerkiksi näkymättömäksi lapseksi tai yksinkertaisella toteamuksella: lapsi ei ole koskaan iloinen.

”Lapsi vaatii olemassaololleen ulkopuolisen rajaamista ja jäsentelyä. Lapsi ei ole todennäköisesti saanut syyliä ja silittelyä vauvavaiheessa.”, *”Lapsella on karkeamotoriikassa hallinnan menettämisen tunne, mikä voi aikaansaada paniikin. Lapsella ikään kuin oma keho katoaa. Lapsi ei ole saanut ensimmäisen ikävuoden aikana oppia tunnetta ”olen pysyvä henkilö”.*”
(Lapsi 45)

”Hän (lapsi) sulkee pahan itsensä ulkopuolelle.”, *”Sylissä lapsi on vaikka 8 tuntia. Hän ei kuitenkaan hae syyliä läheisyyden ja lämmön takia vaan kontrollin takia.”* (Lapsi 54)

Psykykinen oireilu yhdistyy usein myös vanhempien tapaamisiin, joiden voidaan lapsen käytöksen perusteella päätellä olleen lapselle jollain tavalla vahingollisia.

”Lapsi oli loman jälkeen vakavampi ja vähemmän jotelteleva kuin aiemmin, hän sai myös muutaman kerran voimakkaita itkukohtauksia, joihin ei ollut selitystä.” (Lapsi 6)

Vaikka vain puolet aineiston lapsista kuvautuivat psykikkisten ja emotionaalisten oireiden ja mahdollisen väkivallan vaikutusten kautta, oli lasten sen hetkistä vointia ja vaikeuksia kuvattu enimmäkseen informatiivisesti. Asiakirjan lukija saa vähintäänkin tiedon siitä, että lapsi oireilee ja parhaimmillaan kattavan kuvauksen lapsen olotilasta ja siten myös tuen tarpeista.

5.6.3. Lapsen väkivaltaisuus

Asiakirjojen perusteella tuli näkyväksi se, että hyvin moni lapsi reagoi kokemaansa väkivaltaan, vaarantuneisiin elinolosuhteisiinsa tai muihin häntä satuttaneisiin kokemuksiin käyttäytymällä itse aggressiivisesti, kohdistamalla väkivaltaa itseensä tai muihin ja omaksumalla vanhempien käyttämää väkivaltaista käytöstä. Yhteensä 35 (58 %) lapsen kohdalla oli kirjauksia tällaisesta käytöksestä. 19 (32 %) lapsen asiakirjoissa dokumentoitiin sekä lapsen väkivaltaisuutta että edellä mainitun alaluvun mukaisia kiintymyssuhde- ja/tai tunne-elämän häiriöitä.

Lapsen väkivaltaista käytöstä ei läheskään aina nimetä johtuvan juuri lapsen omista kokemuksista ja olevan reaktio niihin, mutta itselleni piirtyi siitä huolimatta mielikuva näin olevan, vaikka sitä ei kirjoitettaisikaan niin. On vaikea tehdä päätelmiä siitä mitä työntekijä on kirjattaessaan ajatellut ellei hän ole ilmaissut mielipidettään. Pitäisin kuitenkin todennäköisenä myös ammattilaisilla olevan käsitys siitä, että lapsen poikkeuksellinen väkivaltaisuus on pitkälti oman pahan olon purkamista ja suora seuraus traumaattisesti tai muutoin raskaista kokemuksista.

Lapsen väkivaltaisuuden kuvausta ei kirjata aina läheskään mahdollisen syy-seuraussuhteen kautta vaan puhtaasti tilannekuvauksena. Alla olevan kuvauksen sanavalinta, että lapsi on käyttäytynyt huonosti jättää sekä hieman etäisen kuvan ymmärryksestä lapsen käytöksen syistä ja avun tarpeista että toisaalta vahvistaa niitä ja myös sijaisperheen tuen tarpeita voimakkaasti oireilevan lapsen hoitoon ja huolenpitoon.

”(Lapsi) oli käyttäytynyt todella huonosti, hakenut riitaa sijaisäidin kanssa ja saanut lopulta raivokohtauksen. Hän on myös uhkaillut lyödä ja potkia ja lähestynytkin nyrkit ojossa sijaisäitiä, jolloin äiti on joutunut ottamaan hänestä kiinni.” (Lapsi 19)

Lasten vahva reagointi, väkivaltaisuus tai itsensä satuttaminen yhdistyy usein johonkin heitä kohdanneeseen tilanteeseen, useimmiten biologisten vanhempien kanssa olleeseen yhteydenpitoon, joka on kuvausten perusteella ollut useimmiten lapselle ikävä kokemus. Kuvauksista ilmenee, että lasten kohtaaminen vanhempien kanssa voi olla lapselle hyvin stressaavaa, ahdistavaa ja haavoittavaa. Sama ilmiö toistuu tässä kuin edellisessä alaluvussa psyykkisten oireiluiden kanssa.

”Lapsi oli oireillut voimakkaasti äidin ja äidinäidin viime käynnistä ja oli ollut erityisen vihainen käynnin jälkeen. Lapsi oli lyönyt itseään ja sanonut, ettei haittaa vaikka häneen sattuu. Lapsi oli mennyt piiloon, ei ollut antanut lohduttaa itseään.” (Lapsi 31)

Tällaisten kuvausten jälkeen ei käy ilmi ovatko tapaamiset vanhemman kanssa jatkuneet lapsen oireilusta huolimatta ja jos ovat niin millaisina ja kuinka usein. Millainen reaktio ja mahdollinen käytännön seuraus ammattilaisilla lapsen kivun ja ahdistuksen ilmenemiseen on, jää pimentoon. On pohtimisen arvoinen seikka kenen etu tällaisissa tilanteissa on pyrkiä vahvistamaan huostaan otetun ja kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen ja vanhemman välistä yhteydenpitoa, mikäli oireilunkin jälkeen tapaamiset tai muu yhteydenpito jatkuvat. Lapsen suojele sijoituksenkin jälkeen on ensisijaista.

Lasten oireilu kuvattiin myös kiukkukohtausten ja raivokohtausten kautta. Kiukkukohtausta näyttäytyi lievempänä, vaikkakin vakavan kuuloisena, raivokohtausta taas joko voimakkaasti ulospäin tai itseensä suuntautuvana purkauksena. Joidenkin kuvausten yhteyteen liitettiin lapsen traumaattiset kokemukset. Positiivista näissä kirjauksissa oli pyrkimys ymmärtää syytä lapsen käytöksen taustalla ja hakea hänelle apua tilanteeseen ja omien tunteiden kanssa selviämiseen.

”Lapsen saadessa kiukkukohtauksia, hän takoo päätään lattiaan, yrittää purra itseään kädestä ja läpsii sekä henkilökuntaa että itseään.” (Lapsi 49)

”Lapsella on välillä ollut aivan hirveitä raivokohtauksia. Hän huutaa pää punaisena, potkii ja hakkaa älyttömästi, hakkaa itseään. Jos kieltää, lapsi raapii itseään. Asiat, jotka poikkeavat rutiineista, saavat aikaan raivokohtauksen,” (Lapsi 32)

”Lastenpsykiatrian poliklinikan potilaaksi lapsi tuli terveyskeskuslääkärin lähettämänä raivokohtausten vuoksi.”, ”Raivonpuuskan yhteydessä esim. uhannut keittiöveitsellä tappaa itsensä.”, ”Kriisijakson aikana tuli esille, että biologisten vanhempien parisuhteessa ollut väkivaltaa ja lapsi altistunut traumaattisille tilanteille vanhempien yhteisvuosien aikana.” (Lapsi 59)

Lapsen väkivaltaisuus voi olla rajuakin ja jatkuvaa ja kohdistua muihin lapsiin.

”Lapsi käyttäytyi väkivaltaisesti sijaiskodissa muutamaa otteeseen. Lapsi oli löydetty tilanteesta, jossa hän oli häirinnyt perheeseen sijoitettua pientä tyttöä seksuaalisesti. Hoitosuunnitelmaan ongelmiksi kirjattiin impulsiivisuus ja aggressiivisuus, väkivaltapuheet, aggressiivinen käytös, seksuaalisesti

häiritsevä käytös.”, ” Hänen käyttöksensä ollut uhkaavaa ja aggressiivista, ylimielistä ja katumatonta.” (Lapsi 14)

5.7. Väkivallan kuvaamisen tavat väkivallan käsitteiden kautta

Lopuksi tarkastelen sitä millaisina väkivallan kuvaukset näyttäytyivät aineistossa, miten ne on kirjattu... väkivallan käsitteestä kirjataan ja miten sitä tulkitaan. Sana väkivalta esiintyi 40 lapsen (67 %) asiakirjoissa. Loput 20 (33 %) lapsen asiakirjat sisälsivät väkivallan eri muotojen kuvauksia laiminlyönnin, lapsen holtittoman käsittelyn, vanhempien päihteiden käytön, aggressiivisuuden ja riehumisen, kemiallisen väkivallan ja seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn muodossa. Saman lapsen asiakirjoissa saattoi esiintyä useita eri väkivallan kuvauksia.

Väkivallan kirjaamisen tavat näyttäytyivät vahvasti epämääräisinä ja tulkinnanvaraisina. Olen erotellut eri väkivallan kirjaamiset tavat, joiden kautta väkivaltaa tuotiin kirjauksissa esille. Väkivaltaa kuvattiin nimeämällä väkivallan tekijä mutta ei kohdetta, kuvaamalla väkivalta vanhempien välisenä tapahtuvana tai toiseen vanhempaan kohdistuvana väkivaltana sekä niin, että väkivalta kirjattiin kokonaan ilman tekijää tai sen kohdetta. Tällaiset ilmaukset olivat maininnat perheväkivallasta ja lähisuhdeväkivallasta, sekä ilmaukset, kuten *”perheessä väkivaltaa”*, *”perheessä väkivallan uhka”*, *”perheessä väkivaltatilanne”*.

Selkeästi yleisin tapa kirjata väkivaltaa oli tehdä se niin, että väkivallan tekijä tuli esille mutta väkivallan kohde ei. Näitä kuvauksia oli aineistossa 22 lapsen asiakirjoissa (37 %).

”Miehen väkivaltaisuus ja parisuhteen epävarmuus heikentävät mahdollisuutta huolehtia lapsen tarpeista.” (Lapsi 18)

Toiseksi yleisin tapa oli kuvata vanhempien välistä väkivaltaa tai toiseen vanhempaan kohdistuvaa väkivaltaa ja tämä ilmeni 17 lapsen asiakirjoissa (28 %).

”Lapsen vanhempien väliseen parisuhteeseen sisältyi myös fyysistä väkivaltaa.” (Lapsi 48)

Kolmanneksi yleisin kirjaus oli kuvata väkivaltaa ilman tekijää tai sen kohdetta ja näitä kuvauksia oli 13 (22 %). Useimmiten tällainen kuvaus oli muodossa: *perheessä väkivaltaa* tai pelkkä maininta perheväkivallan olemassaolosta tai mielikuvasta, että sellaista on saattanut olla. Kirjauksissa saattoi käydä ilmi lapsen läsnä olo väkivaltatilanteissa tai vähintäänkin ilmaistuna niin, että perheväkivalta on lapsen elämässä jossain muodossa ja jossain määrin läsnä oleva asia.

”Esimerkiksi kotilomakokeilu oli päättynyt lyhyeen ja lapsi oli haettu kotoa kesken perheväkivaltatilanteen jäykäksi jähmettyneenä.” (Lapsi 29)

Yllä olevassa esimerkissä käy ilmi, että lapsi on ollut perheväkivaltatilanteessa paikalla mutta kuka väkivaltaa on käyttänyt tai kuka on ollut sen kohteena ei käy ilmi. Ainoastaan lapsen voimakas reaktio kertoo lasta järkyttäneestä kokemuksesta. Saman lapsen muissa asiakirjoissa käy kuitenkin ilmi, että vanhempien välillä on ainakin ollut väkivaltaa.

Tämän tutkimuksen kannalta merkittävin tulos, oli se, että kaikista vähiten väkivaltaa kuvattiin niin, että sen kerrottiin kohdistuneen lapseen. Näitä lasten väkivaltakokemuksia nousi esiin vain 12 (20 %). Näistä tapauksista kolmen lapsen kohdalla oli kuitenkin myös maininta väkivallasta ilman tekijää tai kohdetta, kahdeksan kohdalla vanhempien välisestä tai toiseen vanhempaan kohdistuvasta väkivallasta sekä kuuden kohdalla väkivallan tekijä kävi ilmi mutta kohde ei.

”Riitatilanteissa lapsi kertoo isäpuolen käyneen hänen rintamukseensa kiinni. Lapsi muistaa myös tilanteen, jossa isäpuoli oli kuristanut ja lyönyt häntä otsaan.” (Lapsi 59)

Osassa lasten kokemasta väkivallasta kirjataan yksittäinen väkivaltatilanteen kuvaus tai väkivallan aiheuttamia jälkiä, joko aikuisen toteamana tai lapsen itsensä kertomana. Osassa kirjauksia koettu väkivalta dokumentoidaan toteamuksena, että lapseen on kohdistunut väkivaltaa mutta lapsen varsinaiset väkivaltakokemukset jäävät silti näkymättömiin ja saatavilla olevan tiedon ulkopuolelle mikäli väkivallan muotoja, sen laatua, vakavuutta tai kestoa ei määritellä millään tavalla.

Viiden lapsen asiakirjat sisältävät muita selkeästi laaja-alaisempaa lasten väkivaltakokemusten kuvailua ja läpikäyntiä. Näiden lasten kohdalla on ollut kirjaamisen

hetkellä käynnissä joko väkivaltatyö, trauman purkutyö tai sitä suositellaan aloitettavaksi sekä asiakirjojen joukossa on psykologin lausunto lapsen osallisuudesta väkivaltatyöhön.

On huomioitava, että ammattilaisilla saattaa olla käytössään lasta ja hänen kokemuksiaan koskevia tietoja näiden asiakirjojen ulkopuolella, joten sen suhteen mitä kyseisen lapsen kohdalla on tiedetty ja mitä ei, ei voida tehdä lopullista johtopäätöstä. Toisaalta jatkuvuuden kannalta on olennaista, että tieto kulkee asiakirjoissa ja tutkimuksessani mukana olleet asiakirjat olivat ne mitkä Pelastakaa Lapset ry:llä oli lapsen sijoituksen yhteydessä saatavilla.

Tutkimuksen tulokset kertoivat mielestäni huolestuttavaa kuvaa lastensuojelun asiakirjojen sisältämistä väkivallan kirjaamisen käytännöistä. Lapsen elämästä saattoi olla useissa asiakirjoissa varsin kattava kuvaus mutta lapsen kokema mahdollinen väkivalta tai jopa jo todettu väkivalta jäi muiden ongelmankuvausten alle. Kirjausten epä johdonmukaisuus oli myös merkittävä huomio. Vaikka lapsen kokema väkivalta tuotiin asiakirjassa esiin, ei tieto näyttänyt kulkevan asiakirjojen mukana niin. Tässä piilee se haaste, että lapsen kokema väkivalta, sen tuomat vaikutukset lapsen terveyteen ja hyvinvointiin jää kirjausten vuoksi pimentoon niin lasten kanssa työskenteleviltä kuin lasten sijaisvanhemmilta. Jos asiasta ei ole tietoa, miten siihen voisi suhtautua? Siten myös huoli lapsen tarvitsemista tukitoimenpiteistä ja sijaisvanhempien tuesta väkivaltaa kokeneen lapsen hoidosta jää puutteelliseksi tai puuttuu kokonaan.

Väkivallan toteaminen tai sen epäily ei läheskään aina johtanut sen syvällisempään selvittelyyn. Asiakirjojen perusteella jää epäselväksi millä tavalla lapsen oirehdintaan on reagoitu. Vaikka lasten väkivallan kokemukset eivät nouse riittävällä tavalla esiin, voi jotain päätellä asiakirjoihin kirjatuihin lasten saamista tukitoimenpiteistä.

Kaikkien lasten asiakirjoissa ei ole mainintaa lapsen saaduista tukitoimenpiteistä mikäli sellaisia on ollut. Lasten saamia tukitoimia kirjattiin olleen erilaiset terapiat (n= 37), joko koppa-terapia, Theraplay, toimintaterapia, puheterapia, fysioterapia, SI eli sensorisen integraation terapia, psykoterapia, lasten- tai nuorisopsykiatrian poliklinikka tai osastohoito tai lastenneurologian poliklinikka (n= 31), psykologi tai psykiatrin tapaamiset (n=20), sijoitettujen lasten vertaisryhmä (n=8), perheneuvola (n=16), tukiperhe (n=14)

sekä muutama lapsen kohdalla koppahoito, osallisuus Minun elämäni hankkeeseen, nallekortit, Minun kirjani, harrastustuki ja erotyöskentelyyn liittyvät sadut.

Asiakirjojen joukossa oli 17 lapsen (28 %) päätös huostaanotosta ja sijaishuoltoon sijoittamisesta ja näistä viidessä mainitaan väkivalta huostaanoton syynä: perheväkivalta (n=2), vanhempien välinen väkivalta (n=1), miehen väkivaltaisuus (n=1) sekä epäily lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä (n=1). Suoraa mainintaa lapsen kokemasta väkivallasta ei siis eritelty huostaanoton syyksi. Muissa saatavilla olleissa päätösteksteissä huostaanoton ja sijoituksen syyksi mainittiin muun muassa vanhempien tai toisen vanhemman päihdeongelma, kyvyttömyys vanhemmuuteen, perheen ristiriitaisuudet, lapsen hoidon laiminlyönti sekä lapsen pelot ja tunneprivatio.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Aineistoni koostui 60 huostaan otetun ja sijoitetun lapsen asiakirjoista ja jokaisen lapsen asiakirjoissa ilmeni joku väkivallan muoto, jolle lapsi oli altistunut tai joka häneen on tietoisesti kohdistettu. Yksinkertaisimmillaan asiakirja sisälsi vain lyhyen maininnan lapsen kokemasta laiminlyönnistä jäätyään ilman aikuisen hoivaa ja turvaa. Laajimmillaan asiakirjat kertoivat monipuolisen kuvauksen monisivuisen yhteenvedon muodossa lapsen varhaisista elinvuosista ja elämästä useiden eri väkivallan muotojen varjossa. Täysin vertailukelpoista lasten väkivaltakokemusten näkyvyys ei siis sen perusteella ole, sillä lasten kokemukset ovat erilaisia ja lasten kokema väkivallankin määrä ja muodot vaihtelevat suuresti.

Asiakirjoille tekemäni analyysin perusteella lapsen väkivaltakokemukset jäävät pääosin pimentoon. Noustessaan esille ne nousevat esiin joko suppeasti, keskinkertaisesti tai laaja-alaisesti mutta kirjausten määrässä, laadussa sekä sisällössä on suuria eroja. Asiakirjojen aukkoja spekulointiin tai pohdittiin virallisissa asiakirjoissa kohtalaisen vähän mutta aineistossani ei ole mukana esimerkiksi käsin kirjoitettuja muistiinpanoja niiden vaikean luettavuuden vuoksi ja on myös todennäköistä, että kasvatusten tapahtuva kommunikointi sisältää pohdintaa enemmän kuin kirjaukset. Käsinkirjoitetut muistiinpanot sisälsivät eniten työntekijän omaa pohdintaa, mielikuvia ja mielipiteitä mutta ne eivät suurimmalta osin siirtyneet tietona muihin asiakirjoihin.

Väkivalta näkyi aineiston kirjauksissa usein mutta useimmiten epämääräisesti ilmaistuna. Epämääräiset ilmaisut väkivallasta jättävät avoimeksi sekä lapsen mahdollisen väkivaltakokemuksen että sen onko sen mahdollisuutta selvitetty tarkemmin tai viety prosessissa eteenpäin. Mikäli tämä ei ilmene dokumentoinnin tasolla, on totuutta mahdoton ulkopuolisena lukijana tietää. Otettaessa huomioon sen mahdollisuuden, ettei sijaishuollon, tässä yhteydessä Pelastakaa Lapset ry:n, hallussa ole kaikkia lapsen asiakkuuden aikana luotuja asiakirjoja, voi väkivaltakin esiintyä kirjauksissa tavalla, jota tämän tutkimuksen puitteissa ei ollut mahdollista selvittää. Tosin sekin kertoo omaa tuloksensa, ettei saatavilla ollut kaikkien lasten kattavia asiakirjoja.

Tekijättömät ja kohteettomat käsitteet kuten perheväkivalta ja lähisuhdeväkivalta ovat vakiintuneet yleiseen käyttöön ja niitä käytetään runsaasti niin kirjallisuudessa, tutkimuksessa kuin käytännön työssäkin. Kun näitä käsitteitä käytetään teoreettisen keskustelun ulkopuolella kuvailemaan lastensuojelun asiakirjoissa ihan oikean lapsen oikean elämän olosuhteita, niiden epämääräisyys korostuu. Mikäli väkivallan kuvaus tyypistyy yhteen tai toistuvaankin toteamukseen väkivallan olemassa olosta ilman tietoa kuka sitä tekee ja kehen se kohdistuu, se ei riitä muodostamaan tarpeeksi kattavaa kuvaa lapsen kokemasta väkivallasta, jotta lapsen avun tarpeeseen voitaisiin oikealla ja riittävällä tavalla vastata. Näiden epämääräisten käsitteiden yleisyyden suhteen on syytä siis olla huolissaan, sillä ilman tekijää ei tiedetä kenen taholta tulevaa väkivallan uhalta lasta tulee suojella, eikä edes sitä onko lapseen kohdistunut väkivaltaa vai ei ja jos on, niin millaista se on ollut. Väkivalta voi tietysti olla usein vaikeastikin todennettavaa mutta siitä huolimatta täsmällisempään kirjaamiseen ja väkivallan käsittelyyn tulisi panostaa.

Lapsen väkivaltakokemukset jäivät myös usein käsittelemättä. On hätkähdyttävää jäädä pohtimaan millä tavoin lapsen kokemaan väkivaltaan, sen mahdollisuuteen tai uhkaan puututaan ja kuinka sitä käsitellään mikäli se ei asiakirjoissa tule esille millään tavalla. Toisaalta vaikka lasten väkivallan kokemusten kuvaukset jäävät puutteellisiksi, ovat useat lapset jonkinlaisessa hoitosuhteessa sellaiseen tahoon missä ne saattavat tulla ilmi ja tulla siten myös käsitellyiksi. Kuitenkaan tämän aineiston pohjalta sitä on mahdotonta tietää. On kuitenkin huolestuttavaa, niin kuin osittain näiden tulosten perusteella voimme päätellä, jos väkivallan kokemuksen maininta, oli se sitten epämääräinen tai täsmällisempi, ei johda mihinkään.

Väkivalta näyttää jäävän myös osaksi ongelmien kasaa. On huolestuttava huomio miksi juuri lapsen mahdollisesti kokema väkivalta jää monen muun ongelman jalkoihin. Mikä tekee juuri lapsen kokemasta väkivallasta sellaisen ilmiön, ettei sitä tietoisemmin nosteta esiin. Sanotaan, että ongelmat kasautuvat ja näin ne saattavat tehdäkin. Siitä huolimatta lastensuojelusta tulisi löytyä kykyä nostaa esille ja eritellä yksilöiden erillisiä kokemuksia, jotta lapselle voidaan kohdistaa juuri hänen tarpeisiinsa sopivaa apua. Lapsi ei ole ainoastaan osa perhettä, eikä vanhempinsa jatke, vaan oma erillinen itsensä omine kokemuksineen ja tarpeineen. Varsinkin lastensuojelussa lapsen erityisyys ja toimijuus tulisi olla työtä vahvasti ohjaava periaate.

Herää kysymys, onko mahdollista, että tieto liikkuu työntekijöiden välillä tavalla mikä ei välity kirjoitettuun muotoon dokumentoituna. Jos näin on, niin miksi se koetaan riittäväksi ja miksi sitä ei koeta tarpeelliseksi kirjata ylös. Sinänsä väkivaltaa tuotiin esille paljon. Asiakirjoista välittyi tieto, että sitä tapahtuu lastensuojelun perheissä monin eri tavoin ja sekin on hyvin tärkeä tieto. Väkivallan täsmentämättömyydestä seuraa kuitenkin ongelmia.

Lapsen vanhempien välisen väkivallan olemassa olo tai sen näkeminen tunnistettiin ongelmaksi asiakirjoissa. Tämä kävi ilmi vähintäänkin siitä, että vanhempien välisistä ongelmista tehtiin kirjauksia usein. Vanhempien välinen väkivalta esiintyi myös päätöisasiakirjoissa syynä lapsen vaarantuneelle kasvuympäristölle mainitsematta kuitenkaan lapseen mahdollisesti kohdistunutta väkivaltaa tai sen mahdollisuutta. Ottaen huomioon vanhempien välisten riita- tai väkivaltatilanteiden mainintojen yleisyyden, otettiin lasten osallisuus väkivaltakokemuksiin huomioon harvoin.

Tämä yhdistyy niin Hautasen (2010) kuin Hiitolankin (2015) aiemmin mainitut tulokset vahvasta lastensuojelun asiakirjojen parisuhdepuheesta. Molemmat tutkimukset kuvailevat samaa ilmiötä minkä totesin myös omassani. Lapsen kokemuksilla on näiden tulosten perusteella suuri riski jäädä vanhempien ongelmien jalkoihin mutta miksi näin on? Lastensuojelussa vallitsee herkästi aikuiskeskeinen puhe, joten sen valossa on osin ymmärrettävää, että aikuisten esiin tuomat kokemukset näkyvät lasten kokemuksia enemmän. Mutta tästä korostuukin lastensuojelun erityinen tehtävä, olla lapsen puolestapuhuja erityisesti silloin kun lapsi on vaarassa.

Perheet tarvitsevat vahvaa ennaltaehkäisevää työtä niin vanhemmuustaitoihin kuin parisuhteen ongelmiinkin. Parisuhteiden ristiriitaisuudet, riidat ja jopa keskinäinen henkeä uhkaava väkivalta näyttelivät isoa osaa aineistoni lasten elämässä. Ne eivät ainoastaan vie lapselta aikaa ja huomiota, vaan ne vaarantavat lapsen terveyden hyvin merkittävällä tavalla. Lastensuojelun asiakirjojen parisuhdepuhe ei sinänsä siis ole ainoastaan epäkohta, sillä vanhempien parisuhteen merkitys lapsen hyvinvoinnille on kuitenkin kiistaton. Tulisi löytää kirjaamisen ja auttamisen keinoja niin, että sekä lapsen että aikuisten kokemukset tulevat näkyviin.

Asiakirjatekstit niiden virallisuudesta huolimatta ovat tunteita herättäviä. Työntekijöiden kirjaamistyyli, sanavalinnat ja kuvaukset vaikuttivat paljon siihen millainen kuva lapsesta, hänen elämästään ja olosuhteistaan piirtyi mieleen. Virallisempi ja suurpiirteisempi kirjoitustyyli jättää lukijansa etäämmälle kun taas yksityiskohtaisempi tapa kirjoittaa tuo lapsen kokemuksen lähelle, melkein pä ihon alle. On selvää, että asiakirjatyypistä ja sen käyttötarkoituksesta riippuen niin kirjoitustyyli, muodollisuudet kuin sen sisältökin ovat erilaisia.

Kiinnitin kuitenkin huomiota siihen, miten yksilölliset erot näkyivät kirjaamisen tavoissa muutenkin kuin väkivallan näkyvyyden suhteen. Joku saattoi kutsua lasta jokaisessa asiakirjassa toistuvasti koko nimellä ja kuvata lasta tavalla, josta jäi hyvin etäinen vaikutelma, aivan kuin lapsi olisi lukuisista kohtaamisista huolimatta työntekijälle aina yhtä vieras. Joku toinen taas kuvasi lasta hyvin empaattisesti ja lämmöllä, niin kuin toivoisi lapsista puhuttavan. Niin kuin Laaksonen ym. (2011, 40) aiemmin totesivat, että eri asiakirjoilla kuuluu ollakin erilainen tyyli mutta näen vähintäänkin vapaamuotoisemmat asiakaskertomukset vähemmän virallisina kuin esimerkiksi päätösiakirjat, jolloin kirjoitustyylikin voi olla vapaampi. Toisaalta en näe mitään syytä miksi ei virallisissakin asiakirjoissa, sen tarkoituksen huomioon ottaen, voisi kirjata asioita niin, että lukijalle välittyvä kuva lapsesta välittämistä. Mikäli lapsi joskus halutessaan lukee omat lastensuojelun aikaiset asiakirjansa, nousevat nämäkin yksilölliset kirjaamiserot uuteen valoon.

Tämän tutkimuksen tarkoitus oli selvittää miten lasten kokema väkivalta näkyy lastensuojelun sijaishuollon asiakirjoissa. Asiakirjojen maailma, erityisesti lastensuojelun asiakirjojen analysointi, on vienyt mukanaan syviin ulottuvuuksiin ja tuonut esille sen, kuinka suuri merkitys lasten elämästä kertovilla asiakirjoilla on. Ne eivät ainoastaan ole viranomaisten dokumentteja, joilla on sekä tiedollista että toimeenpanevaa voimaa, vaan ne ovat myös tarinoita näiden lasten elämästä. Tarinat kertovat lapsen elämän alusta ja sen varhaisvuosista ja tässä tapauksessa tarinat ovat valitettavasti tarinoita väkivallasta. Joskus lapsen tarina alkaa surullisella tavalla jo ennen kuin elämä kohdun ulkopuolella on edes ehtinyt alkaa. Nämä asiakirja pysäyttivät minut, noviisin, niin pro gradu tutkielman laatijana kuin sosiaalityöntekijänäkin, mutta tämän jälkeen ymmärrän enemmän ja olen toivottavasti askeleen lähempänä ymmärrystä väkivallan esiintuomisen tärkeydestä.

Väkivaltamaininnat ja lasten vakava oirehdinta antavat ymmärtää, että lapsia on satutettu enemmän kuin kirjaukset tuovat esille. Tämä osin selittynee sillä, ettei kaikki tieto kulje lastensuojelun työntekijöille asti, eikä ainoastaan niin, että työntekijät vain valitsevat olla kirjoittamatta fyysisistä väkivallanteoista. Väkivaltaa käyttävät vanhemmat harvemmin kertovat itse lapsen kohdistamista teoista ja pienet lapset taas eivät osaa vielä kertoa mitä heille on tapahtunut. Isommat lapset, jotka olisivat ikänsä ja puheenkehityksen kannalta kykeneväisiä kertomaan kokemuksistaan eivät välttämättä siltikään osaa tai halua pukea kokemaansa sanoiksi, eivätkä välttämättä kykenekään.

Lapsen kohdistuva väkivalta on syvästi lasta traumatisoivaa ja lasten kanssa lastensuojelun kaikissa vaiheissa työskentelevien tulisi omata tietoa siitä, millä tavoin koettu väkivalta vaikuttaa lapsen psyykkiseen vointiin ja käytökseen ja millä tavoin se näkyy lapsessa. Mikäli lapsessa ei näy selviä väkivallan merkkejä, eikä tilanteilla ole luotettavia todistajia, jää lapsen kohtaavien vastuulle osata tulkita merkkejä niin lapsissa kuin hänen vanhemmissaan mitkä voisivat kertoa väkivallasta. Tästä tiedosta käsin dokumentteja laatiessa tulisi jatkuvasti olla tietoinen kuinka paljon merkitystä lasten kokeman väkivallan esiintuomisella on, ei ainoastaan sillä hetkellä vaan pitkälle tulevaisuudessa.

Toivon, että tälläkin tutkimuksella on jotain merkitystä tulevaisuuden kannalta. Uskon kuitenkin, että joka tapauksessa aina on merkitystä sillä, että perehdytään lapsen elämään ja kokemuksiin, edes asiakirjojen kautta ja tuodaan esille niitä asioita, joiden ei kuulu jäädä pimentoon. Itse niin henkilökohtaisesti kuin ammatillisestikin olen suhtautunut asiakirja-aineistooni vaihdellen, sekä hyvin objektiivisesti ja etäisesti että myös tunteella. Olen etäännyttänyt itseni näkemään aineistoni puhtaasti aineistona sanojen muodossa mutta se ei ole koko totuus. Olen myös ihmetellyt, kauhistellut ja jopa itkenyt. Tämä aineisto on luonteeltaan valtavan herkkä ja sen edessä ei voi olla olematta nöyrä. Aineisto teki minut surulliseksi mutta myös motivoituneeksi olla osa väkivaltatyön kehittämistä. Oma äidiksi tuloni tutkimuksen teon aikana on varmasti vaikuttanut minuun niin ammatillisesti kuin opiskelijana tämän työn äärellä. (Oikarinen 2012, 33-34.)

Asiakirjat luovat tietoa ja rakentavat totuuksia. Ne kertovat mielikuvia, pohdintoja ja joskus myös absoluuttisia totuuksia. Nämä aineistoni asiakirjat kertoivat niin paljon mutta samalla kuitenkin niin vähän, vain pirstaloituneen kuvan totuudesta. Lasten elämästä

piirtyy fragmentaarinen kuva, mikä toisaalta on odotettavissakin. En usko, että asiakirjoilla voidaan koskaan saavuttaa koko totuutta sen kaikkine vivahteineen mutta aika lähelle sillä voi päästä. Sanoilla on suuri merkitys ja kirjoitettaessa haavoittuneen lapsen, niin kuin kaikki lastensuojelun asiakaslapsen jollain tavalla ovat, elämästä on niillä vieläkin suurempi voima. Jokainen kirjoitettu asia, dokumentoitu tapahtuma, ajatus, yksityiskohta tai pohdinta on oma totuutensa. Myös työntekijöiden tekemillä tulkinnoilla ja päätelmillä on merkitystä.

Olen itse menettänyt lapsen, joten tiedän omakohtaisesti hyvin kipeällä tavalla kuinka arvokas jokainen elämä on, heti sen alusta lähtien. Itse en saanut hoivata tyttärtäni pientä hetkeä pidempään ja sen musertavuuteen verraten toivon entistä enemmän, että jokainen lapsi saisi ansaitsemaansa lämpöä, hellää ja rakastavaa kosketusta, ymmärrystä ja kannattelua elämänsä kaikissa vaiheissa. Tiedän, ettei lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa sen enempää kuin muitakaan lasten elämää koskettavia epäkohtia voi koskaan täysin poistaa. Aina tulee olemaan vanhempia, jotka syystä tai toisesta eivät kykene tai halua antaa lapselleen hänen tarvitsemaansa hoivaa, huolenpitoa ja turvaa. Tästä syystä lastensuojelu ja myös muut lasten elämää koskettavat tahot ovat keskeisessä asemassa nostamassa esiin epäkohtia, puuttumassa lasta haavoittaviin tekoihin ja olosuhteisiin sekä antamassa tukensa niin lapsille kuin heidän vanhemmilleenkin. Jokainen elämä on arvokas. Jokaisen lapsen elämä on idullaan ja tarvitsee kaiken mahdollisen rakkauden kukoistaakseen.

Tulevaisuudessa toivon lastensuojelun dokumentoinnin nousevan yhä keskeisempään asemaan lastensuojelun käytäntöjen tutkimuksessa ja kehittämisessä. Lasten väkivaltakokemusten näkyvyys asiakirjoissa sekä se, kuinka dokumentointia ja viranomaisten koulutusta voisi kehittää siihen suuntaan, että myös väkivaltakokemukset nousevat varmasti riittävällä tavalla näkyviin, on tärkeän pohdinnan aihe. Aina kun lapsi on kohdannut väkivaltaa tai epäillään näin käyneen on väkivaltatyön aloittaminen paikallaan, vähintäänkin selvityksen ominaisuudessa, jotta yksikään kokemus ei jäisi piiloon. Myös väkivaltaa kokeneiden isien ja äitien tukeen tulee väkivaltatyön keinoin panostaa. Näiden lisäksi myös sijaisperheissä esiintyvät ongelmat nousivat aineistossa esiin jonkun verran. Koen tärkeäksi sijaisperheille annettavan monimuotoisen tuen niin lapsen vaikeiden kokemusten käsittelyssä kuin henkilökohtaisten ongelmien käsittelyyn.

Kaikilla lasten kanssa työskentelevillä tulisi olla tarpeeksi koulutusta ja siten edellytykset huomata lapsissa esiintyviä väkivallan merkkejä. Ne voivat olla hyvin hienovaraisia tai näkyviä mutta yksin niiden perusteella ei voi tehdä päätelmiä kuinka haavoitettu lapsi on. Kun toinen vetäytyy, toinen esittää iloista aikuista miellyttääkseen. Kun toinen pelkää ja on arka, toinen käyttäytyy aggressiivisesti ja purkaa pahaa oloaan lyömällä. Kun toisessa näkyvät mustelmat tai laiminlyönnistä johtuva aliravitsemus tai likaisuus, voi toinen oirehtia ainoastaan mielensä syvimmissä sopukoissa. Väkivallalla on aina vakavat seuraukset ja on meidän kaikkien vastuulla puuttua mikäli epäilemme, että lapsi on joutunut minkä tahansa väkivallan ilmentymän kohteeksi.

Lapsuuden trauman käsittely on äärimmäisen tärkeää myös siksi, etteivät lapsena itse väkivaltaa kokeneet siirrä kielteisiä ja vahingoittavia kasvatuskäytäntöjä ja toimintamalleja omaan vanhemmuuteensa. Aineistossani nousi esiin, että lasten vanhempien oma lapsuus oli traumaattinen tai jollain tavalla vahingollinen. Osa oli myös itse ollut lastensuojelun asiakas lapsuudessaan. Vanhempien päihteidenkäyttö, väkivalta ja laiminlyövä vanhemmuus olivat siirtyneet heidän omaan vanhemmuuteensa. Väkivallan kierteen katkaisemisen tukeminen on yksi lastensuojelun tärkeistä tehtävistä. Tässä avainasemassa on lasten väkivaltakokemusten käsittely. Kun ihminen, varsinkin pieni lapsi, kokee trauman on sen tiedostaminen, käsittely välttämätöntä, jotta lapsi voi eheytyä niistä kohdista, joista häntä on satutettu.

Tämän tutkimuksen tuottama tieto on tunteita herättävä. Pohdin pitkään mikä merkitys tuottamallani tiedolla eli tutkimukseni tuloksilla voisi olla. Oman elämäni olosuhteista johtuvan työn pitkällisen viivästymisen aikana palasin monesti kuitenkin ajatuksissani pohtimaan uskonko tällä olevan merkitystä siltikin? En voi kuin toivoa niin. Koen tärkeäksi, että lasten kokemuksia tutkitaan koko ajan lisää ja nostetaan esille niiden pienten ihmisten kokemukset, jotka eivät pysty sitä itse samalla tavoin tekemään niin kuin me aikuiset voimme. Koen sen niin sosiaalityön, lastensuojelun tutkimuksen kuin käytännön työnkin tehtävänä. Lapsen kohdatessa traumaattisia asioita ja olosuhteita, on jokainen lapsen kohtaama aikuinen linkki lastensuojelun prosessissa, joiden kautta tiedon täytyy välittyä eteenpäin ja tulla merkitykselliseksi niin, että asiakirjojen toimeenpaneva voima tulee näytetyksi toteen.

Tämän tutkimuksen aihe ja käyttämäni aineisto herättivät jo ennen työskentelyn alkua paljon ajatuksia. Tiedostin aineistoni laajan tietopohjan mutta myös sen, että siinä on myös laaja skaala tunteita. Lähestyin aineistoa nöyrin ja avoimin mielin, tiedostaen sen herkkyyden ja arkaluontoisuuden niin inhimillisellä tasolla mutta myös tutkimuseettisestä näkökulmasta. Aineisto hämmästytti sen maalatessa surullista kuvaa lasten kokeman väkivallan näkyvyydestä lastensuojelun asiakirjoissa. Tämän tutkimuksen tulos korostaa entistä enemmän sitä, että lasten väkivallan kokemukset on tuotava julki ja heidän äänensä on saatava kuuluviin, jotta voimme jatkossa ja tulevaisuudessa auttaa enemmän. Juuri tulevien tarpeiden vastaamiseksi dokumentointi on tärkeää, jotta ei yhdenkään lapsen tarvitsisi jäädä kokemuksiinsa pimeään. (Oikarinen 2012, 34.)

Myös Lastensuojelun keskusliitto on eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle osoittamassaan lausunnossa ottanut kantaa lasten asemaan ja erityisen avuntarpeen huomioimiseen perheväkivaltatilanteissa. Myös he ovat tunnustaneet lastensuojelun palvelujärjestelmässä ongelmakohtia, joissa lapsen yksilölliset avuntarpeet perheväkivaltatilanteissa saattavat jäädä huomiotta todeten, ettei palvelujärjestelmä toimi näissä tilanteissa aukottomasti eikä lapsen kannalta usein riittävän tukea-antavasti. Niin nopeaa kriisiapua kuin pitkäaikaista, toipumista edistävää tukea on vaikea saada ja lapsi voi myös joutua kohtaamaan useita eri toimijoita, ennen kuin oikea taho lapsen auttamiseksi löytyy. (Lastensuojelun keskusliitto 2014.)

Lasten kokeman väkivallan tunnistaminen, sen puheeksi ottaminen ja siihen puuttuminen on erityisen vaativa ja haastava tehtävä sekä edellyttää erityistaitoja ja – tietoja monen eri alan edustajilta. Sen käsittely vaatii moniammatillista interventiota, työnohjausta ja koulutusta ja lapsen edun selkeää etusijalla pitämistä. Tämä tutkimus tuo toivottavasti omalta osaltaan näkyvämmäksi väkivallan esiintuomisen merkitystä lastensuojelun sijaishuollon dokumentoinnin kautta.

Kirjallisuus

Aro, Ulla-Maija, Huovinen, Anu & Marttala, Pia (toim.) (2014) Epäily lapsen kaltoinkohtelusta sijaisperheessä. Tunnistamisen ja puuttumisen toimintamalli. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisuja 24.

Cater, Åsa K. & Sjögren, Johanna (2016) Children Exposed to Intimate Partner Violence Describe Their Experiences: A Typology-based Qualitative Analysis. *Child and Adolescence Social Work Journal*, vol 33 (6): 473-486. Saatavilla <<https://www.link.springer.com>>, luettu 1.4. 2019.

Cater, Åsa K., Miller, Laura E., Howell, Kathryn H. & Graham-Bermann, Sandra A. (2015) Childhood Exposure to Intimate Partner Violence and Adult Mental Health Problems: Relationships with Gender and Age of Exposure. *Child and Adolescence Social Work Journal*, vol 30 (7): 875-886. Saatavilla <<https://www.link.springer.com>>, luettu 10.4.2019.

Ellonen, Noora, Pösö, Tarja & Peltonen, Kirsi (2015) Äidit ja lapsiin kohdistuva väkivalta. Kyselytutkimuksen tulosten pohdintaa. *Yhteiskuntapolitiikka* 80. 72-80.

Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta. 53/2015.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Oy.

Fagerlund, Monica, Peltola, Marja, Kääriäinen, Juha, Ellonen, Noora & Sariola, Heikki (2014) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 110. Poliisiammattikorkeakoulu. Tampere.

Forsen, Katja (1993) Suojaverkon lapsiperheet. Sosiaalipolitiikan tutkimuksia, sarja A:2. Turku: Turun yliopisto.

Guðbrandsson, Bragi (2017) Alkusanat. Teoksessa Lind Haldorsson, Olivia (2017) Barnahus laatustandardit. Suuntaviivat monialaisen viranomaisyhteistyön toiminnalle lapsiuhrien- ja todistajien auttamiseksi. Tiivistelmä. Itämeren valtioiden neuvoston sihteeristö ja Child Circle. Promise Project Series.

Hakalehto, Sivianna (2016) Johdatus lapsen oikeuksiin lastensuojelussa. Teoksessa Hakalehto, Sivianna & Toivonen, Virve (toim.) Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Kauppakamari 2016. 22-57.

Hallamaa, Jaana, Launis, Veikko, Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Hallintolaki 6.6.2003/434

Hautanen, Teija (2010) Väkivalta ja huoltoriidat. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere: Tampere University Press.

Heino, Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määrittäminen lastensuojelun asiakkaaksi. Helsinki: Stakes.

Henkilötietolaki 22.4.1999/523.

Herranen, Ilkka (2007) Ihmiskauppa ja –salakuljetus viranomaisten haasteena. Teoksessa Laiho, Mari (toim.) (2007) Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja uudet viestintäteknologiat. Moniammatillinen yhteistyö. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 8. Forssan kirjapaino. Forssa. 43-47.

Hietämäki, Johanna, Kuusiholma, Julia, Räikkönen, Eija, Alasuutari, Maarit, Lammi-Taskula, Johanna, Repo, Katja, Karila, Kirsti, Hautala, Paula, Kuukka, Anu, Paananen, Maiju, Ruutiainen, Ville & Eerola, Petteri (2017) Varhaiskasvatus- ja lastenhoitoratkaisut yksivuotiaiden lasten perheissä: CHILDCARE - kyselytutkimuksen 2016 perustulokset. Työpäpaperi 24. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. 2017.

Hietämäki, Johanna (2018a) Lähisuhdeväkivallan kokemukset ja tuen tarve lapsiperheissä. Teoksessa October, Martta (toim.) (2018) Lasten, nuorten ja aikuisten kokemuksia väkivallasta. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen kysely- ja väestötutkimusten tuloksia. Työpäpaperi 28/2018. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. 15-21.

Hietämäki, Johanna (2018b) Vanhempien huolet lapsen kohtelusta ja parisuhteesta. Teoksessa October, Martta (toim.) (2018) Lasten, nuorten ja aikuisten kokemuksia väkivallasta. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen kysely- ja väestötutkimusten tuloksia. Työpäpaperi 28/2018. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. 11-14.

Hiitola, Johanna (2015) Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere: Tampere University Press.

Horwath, Jan (2007) Child neglect: identification & assessment. Palgrave Macmillan. New York.

Huovinen, Anu (2017) Perheväkivaltaa kokeneen lapsen identiteettikertomukset. Ammatillinen lisensiaatintutkimus. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto.

Huovinen, Anu & Marttala, Pia (toim.) (2013) Puheenvuoroja väkivallasta ja sijaishuollosta. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisuja 21. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry. Saatavilla <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2016/02/17065537/Puheenvuoroja_vakivallasta_ja_sijaishuollosta-1.pdf>, luettu 1.3.2019.

Huovinen, Anu (2013) Väkivaltatyötä ja sijaishuoltoa yhdistämässä. Teoksessa: Huovinen, Anu & Marttala, Pia (toim.) (2013) Puheenvuoroja väkivallasta ja sijaishuollosta. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisuja 21. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry. Saatavilla <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2016/02/17065537/Puheenvuoroja_vakivallasta_ja_sijaishuollosta-1.pdf>, luettu 1.3.2019.

Huovinen, Anu & Immonen, Eeva (toim.) Kokemukset näkyviin – artikkeleita väkivallasta ja sijaishuollosta. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 20.

Hurtig, Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (2006) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Ps-kustannus. 167-193.

Husso, Marita (2005) Perhe- ja parisuhdeväkivalta yhteiskunnallisena ongelmana. Teoksessa Perheväkivalta. Eduskunnan Naiskansanedustajien verkoston julkaisu 5. Multiprint, Helsinki. 13-18.

Husso, Marita, Mänttari-van der Kuip, Maija, Mäntysaari, Mikko & Kotiranta, Tuija (2015) Väkivaltatyö Itä-Suomessa. Väistö-hankkeen arviointi. Työpäperi 30/2015. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. Tampere.

Husso, Marita, Virkki, Tuija, Holma, Juha, Notko, Marianne & Laitila, Aarno (2014) Väkivallan kohtaamisen käytännöt ja kehittämisprojektien sudenkuopat. Teoksessa Haverinen, Riitta, Kuronen, Marjo & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Vastapaino. Vantaa. 261-279.

Hyvärinen, Sauli (2017) Piiskasta jäähypenkkiin – Suomalaisten kasvatusasenteet ja kuritusväkivallan käyttö 2017. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu, 2/2017. Saatavilla <<https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Piiskasta-jaahypenkkiin-1.pdf>>, luettu 1.2.2019.

Iwaniec, Dorota (2007) Esipuhe. Teoksessa Horwath, Jan (2007) Child neglect: identification & assessment. Palgrave Macmillan. New York.

Johansson, Susanna, Stefansen, Kari, Bakkeig, Elisiv & Kaldal, Anna (2017) Implementing the Nordic Barnahus Model: Characteristics and Local Adaptations. Teoksessa Johansson, Susanna, Stefansen, Kari, Bakkeig, Elisiv & Kaldal, Anna (toim.) (2017) Collaborating Against Child Abuse. Exploring the Nordic Barnahus Model. Palgrave Macmillan. 1-31. Saatavilla <<https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-319-58388-4#toc>>, luettu 2.4.2019.

Joki-Erkkilä, Minna, Jaarto, Marika & Sumia, Maria (2012) Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Teoksessa Söderholm, Annlis & Kivitiie-Kallio, Satu (toim.) (2012) Lapsen kaltoinkohtelu. Duodecim. Helsinki.

Kallio, Kirsi Pauliina (2010) Lasten ja nuorten epäsuoran kohtaamisen etiikka. Teoksessa Lagström, Hanna, Pösö, Tarja, Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.) (2010) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusseura. Helsinki. 163-187.

Karhinen, Sari (2005) Sosiaali- ja terveysministeriön toimintaohjelma lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisemiseksi 2004-2007. Teoksessa Perheväkivalta. Eduskunnan Naiskansanedustajien verkoston julkaisu 5. Multiprint, Helsinki. 19-21.

Kivinen, Tarja (1994) Valikoituminen lastensuojelun asiakkaaksi: näkökulmia asiakkuuden määrittymiseen. Väitöskirja. Oulun yliopisto.

Kivivuori, Janne (2007) otsikko Teoksessa Ellonen, Noora, Kivivuori, Janne & Kääriäinen, Juha (2007) Lapset ja nuoret väkivallan uhreina. Poliisiammattikorkeakoulu: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2007.

Klemetti, Reija & Vuorenmaa, Maaret (2018) Lähisuhdeväkivalta ja lasten kaltoinkohtelu pikkulapsiperheissä. Teoksessa October, Martta (toim.) (2018) Lasten, nuorten ja aikuisten kokemuksia väkivallasta. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen kysely- ja väestötutkimusten tuloksia. Työpaperi 28/2018. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.

Krug, Etienne G., Dahlberg, Linda L., Mercy, James A., Zwi, Anthony B. & Lozano, Rafael (toim.) (2005) Väkivalta ja terveys maailmassa. WHO:n raportti.

Kähkönen, Päivi (1993) Vanhemmuuden murtuminen: lapsen huostaanotto sosiaalitoimen asiakirja-aineiston valossa. Jyväskylän opetus- ja sosiaalikeskuksen julkaisusarja.

Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina: dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

Kääriäinen, Aino (2004) Asiakirjat lastensuojelun sosiaalityön tiedonmuodostuksessa. Janus Sosiaalipolitiikan ja Sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti, 12(1), 97-104. Saatavilla <https://journal.fi/janus/article/view/50254>, luettu 1.10.2010.

Kääriäinen, Aino, Leinonen, Ansa & Metsäranta, Hannele (2006) Lastensuojelun dokumentointi. Opastusta ja ideoita käytäntöön. Yliopistopaino. Helsinki.

Kääriäinen, Aino (2005) Dokumentointi tiedonmuodostuksena. Teoksessa Satka, Mirja (toim.) (2005) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Palmenia kustannus. Helsinki. 159-171

Kääriäinen, Aino (2006) Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen, Ainoa & Törrönen, Maritta (toim.) (2006) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia ja menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. PS-kustannus. Jyväskylä.

Kääriäinen, Aino (2016) Sosiaalityön dokumentointi: suhde tietoon ja toimintaan. Teoksessa Törrönen, Maritta, Hänninen, Kaija, Jouttimäki, Päivi, Lehto-Lunden, Tiina, Salovaara, Petra & Veistilä, Minna (toim.) (2016) Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus.

Laaksonen, Maarit, Kääriäinen, Aino, Penttilä, Marja, Tapola-Haapala, Maria, Sahala, Heli, Kärki, Jarmo & Jäppinen, Anu (2011) Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. Raportti. Tampere.

Laiho, Mari (toim.) (2007) Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja uudet viestintäteknologiat. Moniammatillinen yhteistyö. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 8. Forssan kirjapaino. Forssa.

Laiho, Mari (2007) Lasten seksuaalinen on-line hyväksikäyttö. Teoksessa Laiho, Mari (toim.) (2007) Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja uudet viestintäteknologiat. Moniammatillinen yhteistyö. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 8. Forssan kirjapaino. Forssa. 27-32.

Laitinen, Merja (2007) Lapsen houkuttelu. Teoksessa Laiho, Mari (toim.) (2007) Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja uudet viestintäteknologiat. Moniammatillinen yhteistyö. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 8. Forssan kirjapaino. Forssa. 33-37.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.

Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 254/2015.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä 9.2.2007/159.

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621.

Lastensuojelulaki 13.4. 2007/417.

Lastensuojelun keskusliitto (2014) Lasta ei saa unohtaa perheväkivallan hoidossa. Kannanotot ja lausunnot. Saatavilla <<https://www.lskl.fi/kannanotot-ja-lausunnot/lasta-ei-saa-unohtaa-perhevakivallan-hoidossa/>>, luettu 24.4.2018.

Lastensuojelun käsikirja. Väkivallan muodot ja rikoslaki. Saatavilla <<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/pahoinpitely-ja-seksuaalinen-hyvakskytto/vakivallan-muodot-ja-rikoslaki>>, haettu 1.3.2019.

Lind Haldorsson, Olivia (2017) Barnahus laatustandardit. Suuntaviivat monialaisen viranomaisyhteistyön toiminnalle lapsiuhrien- ja todistajien auttamiseksi. Tiivistelmä. Itämeren valtioiden neuvoston sihteeristö ja Child Circle. Promise Project Series.

Nietola, Vuokko (2011) Väkivaltatyö asiantuntijayhteistyönä. Lisensiaatin tutkimus. Turun yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos. Diakonia-ammattikorkeakoulu. A tutkimuksia 30. Helsinki.

Mannerheimin lastensuojeluliitto (2017) Väkivalta perheessä. Saatavilla <https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/vakivalta-perheessa/>, luettu 6.5.2019.

Marttala, Pia, Immonen, Eeva & Huovinen, Anu (2013) Väkivalta puheeksi sijoitettujen lasten vanhempien vertaistukiryhmä. Ryhmän ohjaajan materiaali. VIOLA- väkivallasta vapaaksi ry ja Pelastakaa Lapset ry. Elektroninen aineisto: www.violary.fi ja www.pelastakaalapset.fi

Miles, Matthew B. & Huberman, A. Michael (1994) Qualitative data analysis (2. painos) California: Sage.

Mäenpää, Johanna & Törrönen, Maritta (1996) Dokumentoitu lapsi: Miten lapsi näkyy lastensuojelun asiakirjoissa? Stakes aiheita 4/1996. Helsinki.

October, Martta (2018) Lasten, nuorten ja aikuisten kokemuksia väkivallasta. Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen väestö- ja kyselytutkimusten tuloksia. Helsinki. 2018.

Oikarinen, Tiia (2012) Sijoitettujen lasten väkivallan kokemukset lastensuojelun sijaishuollon asiakirjoissa. Teoksessa Huovinen, Anu & Immonen, Eeva (toim.) Kokemukset näkyviin – artikkeleita väkivallasta ja sijaishuollosta. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 20. 26-35.

Opetusministeriön Tutkimuseettinen neuvottelukunta (Asetus 1347/1991)

Oranen, Mikko (2012) Lapsi ja perheväkivalta. Teoksessa Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu (toim.) (2012) Lapsen kaltoinkohtelu. Duodecim. Helsinki. 217-238.

Paavilainen & Pösö (2003) Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Porvoo; Helsinki, WSOY.

Peltonen, Kirsi, Ellonen, Noora, Pösö, Tarja & Lucas, Steven (2014) Mothers' self-reported violence towards their children: A multifaceted risk analysis. Child abuse & neglect: 12, 1923-1933.

Petrelus, Päivi, Tulensalo, Hanna, Jaakola, Anne-Mari & Hietämäki, Johanna (toim.) (2016) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 33/2016. Helsinki.

Petrelus, Päivi, Tulensalo, Hanna, Jaakola, Anne-Mari & Hietämäki, Johanna (2016) Kohti lapsikeskeistä ja kokonaisvaltaista lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointia. Teoksessa Petrelus, Päivi, Tulensalo, Hanna, Jaakola, Anne-Mari & Hietämäki, Johanna (toim.) (2016) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 33/2016. Helsinki. 5-26.

Pohjola, Anneli (toim.) (2003) Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Pyykönen, Riikka (2012) Dokumentit töissä – osallistava dokumentointi. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Saatavilla http://www.aikuissosiaalityo.fi/files/2499/Dokumentit_toissa_osallistava_dokumentointi_Riikka_Pyykonen_2012.pdf, luettu 3.5.2019.

Rantanen, Tytti (2016) Kestävä kehittäminen lastensuojelussa – esimerkkinä LasSe-hanke. Teoksessa Petrelus, Päivi, Tulensalo, Hanna, Jaakola, Anne-Mari & Hietämäki, Johanna (toim.) (2016) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 33/2016. Helsinki. 41-48.

Rikoslaki (RL) 19.12.1889/39.

Ronkainen, Suvi (2008) Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus. Yhteiskuntapolitiikka 73 (2008): 4. 388-401.

Saurama, Erja (2002) Vastoin vanhempien tahtoa. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 2002:17. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Sinkkonen, Jari (2004) Lapsen emotionaalinen kaltoinkohtelu. Teoksessa Söderholm, Annlis, Halila, Ritva, Kivitie-Kallio, Satu, Mertsola, Jussi & Niemi, Sirkku (toim.) (2004) Lapsen kaltoinkohtelu. Duodecim. Helsinki. 75-86.

Suomen akatemian tutkimuseettiset ohjeet (2003) Saatavilla <<https://www.aka.fi/globalassets/awanhat/documents/tiedostot/julkaisut/suomen-akatemian-eettiset-ohjeet-2003.pdf>>, luettu 4.4.2014.

Sinkkonen, Minna (2018) Kohti lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä – yhdessä. THL blogi. Saatavilla <<https://blogi.thl.fi/kohti-lapsiystavallista-oikeudenkayttoa-yhdessa/>>, luettu 10.5.2019.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2017) Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma 2018-2012. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:16.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2010) Älä lyö lasta! Kansallinen lapsiin kohdistuvan kuritusväkivallan vähentämisen toimintaohjelma 2010-2015. Helsinki.

Strandell, Harriet (2010) Etnografinen kenttätyö: lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia. Teoksessa Lagström, Hanna, Pösö, Tarja, Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.) (2010) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusseura. Helsinki. 92-112.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Söderholm, Annlis (2004) Lapsen laiminlyönti. Teoksessa Söderholm, Annlis, Halila, Ritva, Kivitie-Kallio, Satu, Mertsola, Jussi & Niemi, Sirkku (toim.) (2004) Lapsen kaltoinkohtelu. Duodecim Helsinki. 2004. 57-74.

Söderholm, Annlis & Politi, Johanna (2012) Lapsen laiminlyönti. Teoksessa Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu (toim.) (2012) Lapsen kaltoinkohtelu. Duodecim. Helsinki. 76-98.

Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu (2012) Lapsen kaltoinkohtelu – ihmisoikeuskysymys ja kansanterveysongelma. Teoksessa Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu (toim.) (2012) Lapsen kaltoinkohtelu. Duodecim. Helsinki. 14-21.

Tilastokeskus (2017) Rikos- ja pakkokeinotilastot. Perhe- ja lähisuhdeväkivallasta 40,6 prosenttia avio- ja avopuolisoiden välistä. Saatavilla <https://www.stat.fi/til/rpk/2016/15/rpk_2016_15_2017-05-31_tie_001_fi.html>, luettu 1.4.2018.

Tulensalo, Hanna & Muukkonen, Tiina (2016) Lapsikeskeisyys lastensuojelun tilanearviossa – 2000-luvun kehityksen ja nykytilan arviointia. Teoksessa Petrelius, Päivi, Tulensalo, Hanna, Jaakola, Anne-Mari & Hietämäki, Johanna (toim.) (2016) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa

lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 33/2016. Helsinki. 101-114.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustanneosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Tupola, Sarimari, Kivitie-Kallio, Satu, Kallio, Pentti & Söderholm, Annlis (2012) Lapsen fyysinen pahoinpitely. Teoksessa Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu (toim.) (2012) Lapsen kaltoinkohtelu. Duodecim. Helsinki.

Tupola, Sarimari & Lounamaa, Raisa (2012) Lapselle seipitetty tai aiheutettu sairaus – Munchausen syndrome by proxy (MSbP). Teoksessa Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu (toim.) (2012) Lapsen kaltoinkohtelu. Duodecim. Helsinki.

Törrönen, Maritta (1994) Lapsen etu ja viidakon laki. Lastensuojelun keskusliitto, Helsinki.

Vehkalahti, Kaisa, Rutanen, Niina, Lagström, Hanna & Pösö, Tarja (2010) Kohti eettisesti kestävä lasten ja nuorten tutkimusta. Teoksessa Lagström, Hanna, Pösö, Tarja, Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.) (2010) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusseura. Helsinki. 10-24.

Viemerö, Vappu (2006) Aggressio ja aggressiivisuus. Tieteessä tapahtuu 3/2006. 18-22.

Vierula, Tarja (2012) Asiakkaiden ja asiakirjojen väliset suhteet lastensuojelussa. Vanhempien näkökulma. Janus vol. 20 (2) 2012, 149-167.

Vierula, Tarja (2014) Lastensuojelun asiakkuus ja asiakirjat vanhempien kokemuksina. Janus vol. 22 (4) 2014, 343-360.

Vierula, Tarja (2017) Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.

World Health Organization (2014) Global status report on violence prevention.

World Health Organization (1999) Report of the Consultation on Child Abuse Prevention, 29-31 March 1999. World Health Organization, Geneva. (dokumentti WHO/HSC/PVI/99.1)

Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto: Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV. <http://www.fsd.uta.fi/> Luettu 29.11.09

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (LOS). (1989) 19 artikla.

